

קונטרס

אפסי ארץ

בענין קו התאריך

קונטרס

אפסי ארץ

בענין קו התאריך

מטרתו לענות על הטענות
נגד שיטת בעל המאור של י"ח השעות
ולחזק פסק החזו"א

בעזרת החונן לאדם דעת
משה הסגל

שנת קו התאריך כחזו"א (התשפ"ד)
מהדורה רביעית מתוקנת ומורחבת

משה הסגל

חתם סופר 6, מודיעין עילית, 08-9741634

דוא"ל : mh089741634@gmail.com

הסכמה

הרב יהודה קנר

רב הגבעה הדרומית

קרית ספר – מודיעין עילית

רח' נתיבות המשפט 44

טל' 08-9742768

בס"ד

הרה"ג רבי משה הסגל עוסק כבר שנים רבות בסוגיות הקשורות לקביעת הזמנים והתאריכים וידוע במומחיותו בענינים אלו. ועתה מוציא לאור קונטרס בענין קו התאריך ובביאור דברי מרן החזו"א. והנה דברי מרן אינם צריכים חזוק, אך טוב עשה הרה"ג המחבר שהאריך והסביר את דברי פסק מרן החזו"א מתוך דברי הראשונים והאחרונים, והיפך בכל צדדים להראות שכל הדברים נכוחים וברורים. ואף למי שאינו מצוי בענינים אלו מאירים הדברים.

והנני לברכו שיזכה להו"ל עוד חברים ולהאיר עיני חכמים בהם.

בעה"ח טו' תמוז תשעז'

יהודה קנר

נר זכרון לנשמות

חמי ר' **רפאל משה יהודה** בר' **יונה ז"ל** (ט"ז אייר תשע"ט)

סבי ר' **מאיר** בר' **יצחק הכהן ורצקי ז"ל** (ב' סיון התשכ"ו)

סבתי מרת **שרה** בת ר' **שמואל ע"ה** (ו' אדר ב' התש"ל)

סבי ר' **יחזקאל** בר' **משה הסגל ז"ל** (ה' טבת התשל"ב)

סבתי מרת **אסתר** בת ר' **אפרים הכהן ע"ה** (כ"ה שבט התשמ"ט)

הורי חמי הרה"ג הר"ר **יונה** בר' **יהושע שיבר זצ"ל** (כ"ח אלול התשמ"ה)

מרת **חי'ה** בת ר' **אברהם ברוך ע"ה** (י"ח טבת התשנ"ז)

הורי חמותי ר' **שמואל** בר' **יעקב אקסט ז"ל** (ח' כסלו תשנ"ג)

מרת **רבקה** בת ר' **משה יצחק ע"ה** (י"ב אייר תשל"ח)

ת. נ. צ. ב. ה.

לעילוי נשמת

הרב **ראובן ב"ר ברוך מלכובסקי ז"ל**

מטרת הקונטרס:

- א. לבאר שאין דעה בראשונים ובגדולי האחרונים דס"ל שאין צורך בקו תאריך.
- ב. להראות שאין שיטה של י"ב שעות מירושלים לקו התאריך, לא בראשונים ולא בגדולי האחרונים.
- ג. לבאר שכל הראשונים סוברים שקצה המזרח הוא ו' שעות מזרחה לירושלים או לטבור הארץ.
- ד. לסלק פירושים שאינם נכונים בשיטת הרז"ה.
- ה. לבאר את החזו"א שכתב שכל הראשונים ס"ל דלענין השבתות והמועדים מונים ו' שעות למזרח ירושלים דווקא, ורק לענין סוד העיבור יש המונים מטבור הארץ. כלומר, אף אם חולקים הראשונים על הרז"ה בפירוש הסוגיא, מ"מ אינם חולקים עליו ביסוד של י"ח השעות.
- ו. ליישב קושיות הראב"ד והיסוד עולם על הרז"ה.

הקיום והכללים המנחים אותנו בברור הדעות בענין קו התאריך:

א. אין לנו לחדש מחלוקות. כלומר, מתוך הקושיות של ראשון על חברו, מתגלה נקודת מחלוקת, ואם מחמת כן מפרש אחרת את הסוגיא, אין זה אומר שחולק על שאר דברי המוקשה, כשלא הקשה עליהם כלל, כי לחדש פירוש, די בדבר אחד השנוי במחלוקת. לכן הראשונים (הראב"ד והיסוד עולם) המתיחסים לפירוש הכוזרי והרז"ה ומקשים עליהם חולקים עליהם רק ביסודות שעליהם הקשו במפורש, שמחמת כן חידשו פירושים אחרים, אבל על מה שלא הקשו, לא חולקים. ולא זו בלבד אלא היא הנותנת, דכשמקשה ראשון כמה קושיות על יסודות אחרים, ואילו על יסוד אחד אינו מקשה, מוכח, שמודה ליסוד זה.

ב. אם יש לנו אפשרות לפרש דברי ראשון אחד באופן שלא יחלוק על ראשון חברו, יש לנקוט באפשרות זו, ולא לבחור באפשרות שמחדשת מחלוקת שלא נצרכת כיון שיש למעט במחלוקת כמה שאפשר. "דכל דאיכא למעט בפלוגתא טפי עדיף" (מ"ב סי' ד"ש ג' סוף בה"ל ד"ה א"י), וכפי שכתב התרומת הדשן בסי' נ"ו, וראה עוד בסוף מענה ד'.

ג. פשוט הוא, שסברת אחרונים וכ"ש אחרוני אחרונים אף אם נראית לנו חזקה, אינה עדיפה ואף לא שקולה כנגד סברת הראשונים. ואם ראשונים לא חלקו על סברה של חבריהם בהדיא, אין סברתנו שווה לכלום כנגד סברת הראשונים. וכ"ש, כשיש לתלות שיסוד בראשונים הוא מקבלה מרבותיהם ולא רק סברתם, ואפילו רק ספק בכך. וכמו כן אין להמציא פירושים בראשון אחד, על מנת לחזק סברתנו, ולהצביע על מחלוקת

משום סברתנו, כדי לקיים סברה זו, כאשר אפשר שאין שום מחלוקת, וכל הראשונים מודים לסברה של אחד הראשונים. ובאמת די לנו שהדבר מבואר בראשון לקבלו עלינו, ואין לנו אפשרות לפקפק עליו בלי הכרח מראשון אחר. (וראה ערוך השלחן אורח תקכ"ז סקכ"ג).

*

יהי רצון שיהא חיבור זה לתועלת
להשיג באמצעותו את המטרה המיוחלת
ליישוב שיטת הרז"ה ביי"ח השעות
ויוסכם פסק החזון איש לכל הדעות
הנה לא באתי לחדש ולא להרעיש
רק לבאר הרז"ה מעין דברי החזון איש
להציג באופן של טענות ומענות
בשכל ישר וראיות נכונות
לשאת ולתת כראוי וכנדרש
בדרכי הלימוד של בית המדרש
אודה לה' שעזרני עד כה ועל חסדיו שעשה עמדי
ואייחל לה' בתפילה שלא תצא תקלה מתחת ידי

*

וזאת הברכה לידידי הרה"ג בנימין זאב יעקובזון שליט"א, שעזרני הרבה בליבון הסוגיא לפרטיה. יעזרהו השם להגדיל תורה ולהאדיר בכל סוגיותיה, וימלא הקב"ה כל משאלותיו לטובה.

ואף גם זאת לברך ולהודות להגאון הר"ר מאיר לנדי שליט"א, ולהגאון הר"ר שמואל אידלמן שליט"א שעברו על הקונטרס והעירו והגיהו, והעמידוני על דיוקם של דברים וניסוחם על נכון. ימלא הקב"ה משאלותיהם לטובה, ויפוצו מעינותיהם ברבים.

וכן אודה לכל אלו שעברו על הקונטרס והעירו ויעצו, לקיים מכל מלמדי השכלתי ותשועה ברוב יועץ, יבורכו משמים בכל טוב וימלא הקב"ה משאלותיהם לטובה.

תוכן העניינים

כוזרי מאמר ב אות כ	יא
בעל המאור ר"ה כ:	יג
כתוב שם - השגות הראב"ד על הרז"ה	יח
שו"ת הרדב"ז סי' ע"ו	יט
טענות ומענות בענין קו התאריך	כא
א. האם צריך קו תאריך	כא
ב. איך לקבוע היכן קו התאריך	כד
ג. האם מנהג היהודים למעשה קובע את התאריך	כה
ד. האם זה שחולקים על הרז"ה בפירוש הסוגיא מוכיח שחולקים ג"כ על יסוד י"ח השעות	כו
ה. האם דעת הרז"ה הוא דעת יחיד	כח
ו. האם ההסכמה על מקום קצה המזרח מוכיחה ששם ג"כ קצה המערב	כט
ז. במה מסכים הריטב"א להרז"ה	לא
ח. האם חידוש הרז"ה בפירוש הסוגיא נובע מחוסר ידיעתו במציאות גודל היבשת	לב
ט. איזה נקודות מתוך הד' בפירוש הרז"ה הם העיקריות בפירושו, מאחר ואי אפשר להתאים את כולם למציאות	לד
י. היכן גרים יושבי קצה המערב אם אינם על היבשת	לו
יא. האם הראב"ד שמשיג על הרז"ה חולק על הכוזרי והרז"ה בענין י"ח השעות	לז
יב. האם אפשר לדייק מהרמב"ם סוף פי"א מקדוה"ח מה דעתו בעניננו	לט
יג. האם אפשר לדייק מהרמב"ם סוף פי"ח מקדוה"ח מה דעתו בעניננו	לט
יד. האם אפשר לדייק מהיסוד עולם היכן קו התאריך בימינו	מ
טו. האם אפשר לקבוע את קו התאריך בהתאם למרכזיות הרוחנית העולמית של א"י וירושלים המקובלת בחז"ל על פי דרשות הפוסקים והקבלה כנגד הרז"ה ודעימיה	מא

- טז. האם בעל הכוזרי והרז"ה ודעימם התכוונו בנוסף לפירושם בסוגיא גם להלכה למעשה לענין מנין ימי השבוע ושמירת השבת בהתאם לכך מה
- יז. יש משמעות בשו"ת התשב"ץ דנראה כמסתפק ביסוד של י"ח השעות כסוף המערב מז
- יח. איך קבע החזו"א תשעה חמורי עולם בדעה אחת בענין קו התאריך והרי הראב"ח והיסו"ע מונים לקצה הישוב ו' שעות מטבור הארץ שרחוק למזרח ירושלים יותר משעה מט
- נספח א' - באורים בדברי הראב"ד נד
- א. בדעת הראב"ד בענין מקום תחילת וסוף הימים נד
- ב. כוונת הראב"ד בביטוי "מלקט שבלים" נה
- ג. כוונת הראב"ד במילה "שבתות" נו
- ד. באור דברי הראב"ד בהתייחסותו לכוזרי בהשגה השניה נח
- נספח ב' - קושיות על דעת היסוד עולם בענין מקום המולדות סג
- נספח ג' - שלש טענות היסוד עולם על הרז"ה דחייתם ומשמעותם סו
- נספח ד' - בבאור דעת ה"שואל ומשיב" עד
- נספח ה' - חישוב הזמן הדרוש לראיה בחודש תשרי עח
- נספח ו' - דיוק מדברי הרז"ה על צורת קצה המזרח מקוטב לקוטב עט
- נספח ז' - באור דברי שו"ת חוות יאיר סי' רי"ט פ
- נספח ח' - מהלך חדש בבאור דעת הראשונים דלא פליגי על הכוזרי בענין קו התאריך פב
- נספח ט' - רמזים לקו התאריך פו
- לסכום צג
- מפת האוקיינוס המזרחי צה
- מפת קצה המזרח צו

(*) דברי היסוד עולם על בעל המאור מובאים בשלמותם בנספח ג'.

כוזרי מאמר ב אות כ

אמר החבר: והלא התחלת השבת אינה כי אם מסיני ומאלוש קודם לכן שירד המן בו תחלה (וכי) [ואין] השבת נכנס אלא על מי שבא עליו השמש אחר סיני על ה(מ)דרגה עד אחרית המערב, ואח"כ עד אשר תחת לארץ, ואחר כך עד הציץ אשר הוא מזרח הישוב. ויקרא השבת לציץ אחר ארץ ישראל בשמונה עשרה שעות, מפני שארץ ישראל באמצע לישוב, וכאשר בא השמש לארץ ישראל הוא חצי הלילה לציץ, וחצי היום לארץ ישראל הוא בוא השמש לציץ. וזה הוא סוד (הקבוע) [הקביעות] אשר הוא נבנה על שמונה עשרה שעות, כמו שאמר: נולד קודם חצות בידוע שנראה סמוך לשקיעת החמה, והכונה היא לארץ ישראל שהיא מקום התורה, והוא המקום שהורד בו אדם מגן עדן לבלי שבת, וממנו תחלת המנין סמוך לששת ימי בראשית, והתחיל אדם לקרוא שם לימים, וכל אשר נושבה הארץ ורכו בני אדם היו סופרים הימים כאשר יסד אותם אדם, ועל כן לא יחלק[ו] בני אדם בשבעת ימי השבוע, [ואל תטעון עלי באלו שהתחילו] (שהתחלתם) מחצות יום סוף הישוב במערב והוא בוא השמש בארץ ישראל, ובו נברא האור הראשון ואחר כך השמש, מפני שהיה אור ובא לעתו והיה לילה לישוב והלך הסדר להקדים הלילה על היום, כמו שאמר: ויהי ערב ויהי בקר, וכן הזהירה התורה: מערב עד ערב תשבתו שבתכם. ואל תטעון עלי באלה התוכנים המביטים גונבי החכמה, ולא היתה כונתם לגנוב אבל מצאו חכמות מסופקות מעת שנפסקה הנבואה והתחכמו משכלם וחברו חבורים אשר נתנה סברתם, ומכלל זה ששמו הציץ תחלה לימים בהפך התורה, אבל לא בהפך גמור מפני שהם מסכימים עם אנשי התורה בהתחלת היום שהוא מהציץ, אך המחלוקת שבינינו ובינם בהקדימנו הלילה על היום. וצריך שתהיינה השמונה עשרה שעות עיקר בקריאת ימי השבוע, מפני שארץ ישראל שהיא מקום התחלה לקריאת שמות הימים, בינה ובין השמש, בעת תחלת הקריאה בשם, שש שעות, ואיננו זו להתמיד שם השבת על הדמיון על [תחלת] היום אשר התחילה השמש לסבב מסוף המערב, וראה אותה אדם שוקעת והוא בא"י וקרא תחלת השבת, עד שהגיעה אל עומת ראשו אחר שמונה עשרה שעות והיתה ערב לתחלת הציץ, ונקרא לשם תחלת השבת, והיה סוף גדרי הקריאה, מפני שמה שיש אחריו (אמנם) [הוא] נקרא כשהוא מזרח למקום שממנו מתחילים הימים, ואין להמלט ממקום משתתף תהיה תחלת מזרחו (ו)אחרית מערבו, והוא לא"י תחלת הישוב. ואין זה בדין התורה לבד אבל בדין הטבע גם כן, כי לא יתכן שיהיו הימים השבועיים נקראים בשם אחד בעצמו לישוב כלו אלא אם נקבע מקום שיהיה תחלה לקריאה, ומקום [לקריאה] מתקרב (נ"א ממערב), שלא יהיה קצתו מזרח לקצתו, אבל קצתו מזרח גמור וקצתו מערב גמור. ואם לאו לא תשלם לימים קריאת שם ידוע, מפני שכל מקום מסבוב אמצע הארץ מזרח ומערב יחד, ותהיה הציץ מזרח לא"י ומערב לתחתית הארץ, ותחתית הארץ מזרח לציץ ומערב למערב, והמערב מזרח לתחתית הארץ ומערב לא"י. ואין מזרח ואין מערב [ולא] תחלה ולא סוף ולא שמות ידועים לימים, וה(מ)סדר

הנזכר נתן שמות ידועים לימים [והתחיל] מא"י, אך לקריאת השם רוחב עכ"פ, מפני שלא יתכן לזכור מקומות כל נקודה ונקודה מהארץ, כי בירושלים עצמה מזרחים ומערבים רבים, ושמזרח ציון ד"מ איננו מזרח ביהמ"ק ועגולי אופקיהם משונים ע"ד האמת אשר לא ישיגום החושים, כ"ש דמשק מירושלים, וא"א שלא נאמר ששבת דמשק קודם שבת ירושלים ושבת ירושלים קודם שבת מצרים, ועכ"פ נודה ברוחב. והרוחב אשר נחלקים בו הקטרים בקריאת יום [א'] בעצמו הוא י"ח שעות לא פחות ולא יותר, קוראים אנשי הקוטר הזה שבת, וכבר יצאו אנשי קוטר אחד מן השבת קוטר אחר קוטר עד שתשלמנה שמנה עשרה שעות מן העת שהתחילה בו קריאת השבת, עד שתהיה השמש לעמת ראש ארץ ישראל, ותסתלק הקריאה מהיום ההוא ולא ישאר אדם שיקרא היום ההוא שבת, אבל מתחיל בקריאת שם (שאחריו) [אחר]. וע"כ אמרו: "נולד קודם חצות בידוע שנראה סמוך לשקיעת החמה", כאילו אמר נולד קודם חצות יום שבת בירושלים בידוע שנראה ביום שבת סמוך לשקיעת החמה והוא ששם יום השבת התמיד שמנה עשרה שעות אחרי שנפסקה קריאת מקום ההתחלה עד ששבה השמש לעמת ראש ארץ ישראל אחר יום ולילה. והתחיל להראות הירח למי שהיה בתחלת הצין (נ"א במזרח ארץ ישראל) בשבת בערב, והסכים עם מה שאמרו רבותינו "שצריך שיהיה לילה ויום מן החדש". וכבר נסתלק שם השבת מן הישוב והתחיל יום ראשון, אף על פי שיושבי ארץ ישראל יצאו משם יום השבת ושבו בתוך יום ראשון, כי אמנם הכונה השם השביעי הפושט בכל הישוב, שיאמר למי שהיה בצין ולמי שהיה במערב באיזה יום קבעתם ר"ה, ואמרו יום השבת על הדמיון, אף על פי שאחד מהם כבר היה יוצא מהמועד כשיהיה האחד במועד (בצרוף) [כפי] מקומותם מא"י, אבל בקריאת ימי השבוע היה להם המועד ביום אחד בעצמו. והנה ידיעת שבתות ה' ומועדי ה' תלויה בארץ שהיא נחלת ה', עם מה שקראתו, (מאשר) [לאשר] נקראת הר קדשו (תהלים ב' ו') והדום רגליו (תהלים צ"ט ה') ושער השמים (בראשית כ"ה י"ז) וכי מציון תצא תורה (ישעיהו ב' ג') ומה שהיה מזריזות (האבות) [לאבות] לדור בה והיא בידי עובדי עבודה זרה, והכספם לה והעלותם עצמותם אליה כיעקב (בראשית מ"ז ל') ויוסף (בראשית נ' כ"ה), ותחנת משה לראותה, ונמנעה ממנו והיה קצף, והראתה לו מראש הפסגה והיה חסד, ומה שהיה מבקשת האומות פרס והודו ויון וזולתם להקריב עליהם ולהתפלל בעדם בבית ההוא הנכבד, ומה שהוציאו ממונם על המקום ההוא, ואם היו מחזיקים בחקים אחרים, מפני שלא קבל אותם הנמוס האמתי, ומה שהם מרוממים אותו [עתה] עם העדר הראות השכינה עליו ושכל האומות חוגגים אליו ומתאווים לו וזולתנו מפני גלותנו ולחצנו, וממה שזכרו רבותינו ממעלתה, יארך ספורו.

בעל המאור ר"ה כ:

[שם ע"ב] כי סליק רבי זירא אמר צריך שיהא לילה ויום מן החדש יש בכאן שלש שמועות עמוקות בסודותיהן וקשות בפירושיהן והם סתומות ונעלמות מלב רוב החכמים עד שדנו לפי דעתם שאינן כהלכה. וזה דבר של תימה איך יהיו כל הדברים אמורים בתלמוד בסוד העיבור שלא כהלכה ואיך נסמוך על הקונדריסין המחוברים בסוד העיבור ונניח התלמוד הערוך לפנינו. ועל כן אני אומר כי כל השמועות הללו כהלכה הן אמורות וכל דבריהם הם יסוד לסוד העיבור המסור בידינו, אבל הפירוש הרחוק מי ידענו ועמוק עמוק מי ימצאנו. ואני אומר כמי שאמר כי בער אנכי מאיש ולא בינת אדם לי ולא למדתי חכמה ודעת קדושים אדע וכמעט שהדיחוני בחכמתם חכמי ספרד ז"ל נשאני לבי לכתוב דעתי בפירוש שמועות הללו.

וראיתי להקדים לך הקדמות שהן לך כיסודות והעמודים לתמוך בהם הסודות הרמוזים מדרכי החכמה בשמועות הללו. דע לך כי אין היום והלילה שוים בזמנם כאחת בכל מקומות היישוב ולא בכל הארץ כולה, כי כל עשרים וארבע שעות מן היום ומן הלילה כל שעה מהן היא ערב במקום אחד ובקר במקום אחר על פני אורך הארץ כולה והיא כהקפת הגלגל עליה המקיף ממזרח למערב, וזה הוא הפי' בויהי ערב ויהי בקר האמור בימי בראשית.

והקו המקיף את אורך הארץ על פני הפלך הרביעי משבעת הפלכים והוא האמצעי ביישוב יש לו ד' נקודות כנגד ד' רבעי היום, שהם תחלת היום ותחלת הלילה וחצי היום וחצי הלילה. וגם אלה ד' רבעי היום הם במזג מן הלח והיבש ומן הקור והחום כנגד ד' תקופות השנה. וארבע נקודות אשר בקו הסובב את אורך הארץ, הראשונה קצה המזרח ויושביה הם השוכנים על שפת ים אוקיאנוס במזרח. והנקודה השנית היא שכנגדה והוא קצה המערב ויושביה גם הם שוכנים על שפת ים אוקיאנוס במערב. והנקודה השלישית היא אמצעית בין שתי הנקודות הראשונות האלה על פני כל הארץ והיא נקראת טבור הארץ ויושביה הם יושבי ירושלים וכל ארץ ישראל. והנקודה הרביעית שכנגדה מתחת לארץ וגם היא אמצעית בין שתי הנקודות הראשונות והיא נקראת טבור הים או לב הים או נקודות תהום. ויש בין כל נקודה ונקודה מארבע נקודות אלו עד הנקודה שכנגדה מרחק מהלך י"ב שעה באורך הארץ כפי ההקפת הגלגל עליהם ומכל נקודה אל נקודה הסמוכה לה מהלך ו' שעות באורך הארץ מהקפת הגלגל עליהם. והמשל על זה כי כשיהיה בקר לשוכני מזרח לא יהיה בקר לשוכני ירושלים עד ו' שעות לאחר מיכן. ועל דרך הזה אתה מחשב בכל שעה ושעה המרחק מכל נקודה מארבע הנקודות אל הנקודה הסמוכה לה וזהו מהלך החמה בהקפת הגלגל בכ"ד שעות על ד' נקודות אלה.

ודע כי חשבון הימים הנמנים מימי השבוע תחלתו מן הנקודה השלישית שהיא טבור הארץ והיא א". והמשל על זה כי כשמתחיל יום ראשון מימי השבוע לשוכני ירושלים וא"י לא יתחיל לשוכני קצה המערב עד ר' שעות לאחר מיכן ובטבור הים שלמטה מן הארץ והיא נקודת התהום לא יתחיל עד י"ב שעות לאחר מיכן ולשוכני קצה המזרח לא יתחיל עד י"ח שעות לאחר מיכן וכן בכל יום ויום מימי השבוע וכן בכל שעה ושעה מן היום ומן הלילה כך הוא סדרן לעולם. ונתברר לך מזה כי יש הקדמת י"ח שעות במנין ימי השבוע ושעותיהם בין שוכני ירושלים לשוכני קצה המזרח ששוכני ירושלים מקדימין על שוכני קצה המזרח אף על פי שאין המרחק ביניהם כפי מהלך הגלגל הגדול אלא שש שעות כשאתה מתחיל למנות מקצה המזרח, אבל במנין ימי השבוע ושעותיהם כך הוא הסדר להן וזהו הסדר הנסדר להן מששת ימי בראשית וזהו המרחק ביניהן במהלך הגדול כשאתה מתחיל למנות מארץ ישראל.

ודע כי סוד העיבור המסור בדינו יסודתו בהררי קדש והם שתי הנקודות מן הארבע הנזכרות, האחת ארץ ישראל והוא אדמת קדש אשר בה עיר הקדש והוא המקום אשר בחר השם לשום את שמו שם שנאמר עליו לשכנו תדרשו ובאת שמה, והשנית קצה המזרח שהוא תחלת היישוב, וכנגד מה שאמר הנביא והנה כבוד אלהי ישראל בא מדרך הקדים וקולו מים רבים והארץ האירה מכבודו.

ופי' הענין הזה כי חשבון המולד שאנו אומרים שהוא ביום פלוני בכך וכך שעות מן היום או מן הלילה הוא כנגד ירושלים, ומה שאנו דנין על ראיית הלבנה מתוך חשבון המולד כפי מה שאמר אביו דרבי שמלאי לפני ר' שמואל הוא על ראיית הלבנה בקצה המזרח, ועוד נוסיף לך ביאור בזה במקומו בתוך פי' השמועה.

ודע כי אין אור ללבנה מעצמה כי אם אור הנאצל על פניה מאור החמה. ומולד הלבנה הוא דבוק הלבנה בחלק אחד כנגד גלגליהם, והדבוק הוא כהרף עין ולא לתור נפרדת זו מזו, והלבנה הולכת ומתרחקת מן החמה לפאת מזרח ואור החמה הולך ופושט על הלבנה על פניה שכנגד הארץ כפי המרחק קו לקו לקו זעיר שם זעיר שם. ואין כח העין שולט עליו עד שיגיע המרחק לי"ב מעלות ממעלות הרקיע שהם שלש מאות וששים מעלות ברקיע כולו, וזהו יתרון מהלך הלבנה על החמה בכ"ד שעות. ובכך האור פושט על פניה עד שכח העין שולט עליו לראותו קודם שקיעת אור החמה, וזהו תחלת דקות הלבנה בחידושה והוא הנראה בפאת מערב. וכנגד זה בלבנה הישנה הנראית בפאת מזרח בתכלית דקותה עם הנץ החמה, והוא כשיעור המרחק הנזכר שהוא י"ב מעלות, ולא לתור היא הולכת ומתקרבת אל החמה ומסתתרת תחת אורה עד שהיא חוזרת להדביק בה כבתחלה ועל הסדר הזה חוזרת חלילה.

ואחר שהקדמנו ההקדמות הללו שהן כיסודות לפי' ג' שמועות הרצופות בכאן זו אחר זו, נתחיל בפי' השמועה הראשונה בעזרת המלמד לאדם דעת.

כי סליק רבי זירא אמר צריך שיהא לילה ויום מן החדש, כלומר אין אנו קובעין היום ר"ח אא"כ היה בו המולד מתחלת הלילה במקום אחד ממקומות היישוב. ואף על פי שאין המולד נתקן אלא עד י"ח שעות ואין לנו מן החדש אלא שש שעות, אנו מוצאין מקום אחר שיש בו לילה ויום מן החדש. ולבאר הענין הזה אני נותן לך משל ודמיון. באחד מן הימים שאנו קובעין בהם ר"ה שהוא ר"ח תשרי, כשאנו קובעין אותו ביום שבת אין אנו קובעין אותו עד שיהא המולד בירושלים יום שבת קודם חצות, ואותה שעה שהיא המולד היא בקצה המזרח תחלת לילי שבת כמו שביארנו לך כי שוכני ארץ ישראל מקדימין בסדר מנין ימי השבוע ושעותיהם לבני שוכני קצה המזרח י"ח שעות. ואחר שתלך הלבנה ברקיע השמים כ"ד שעות אחר המולד היא תחלת דקותה והיא שיעור החדוש הנראה, נמצאת הלבנה נראית בחדושה ליושבי קצה המזרח בסוף יום שבת לפני שקיעת אור החמה ולפיכך היה יום שבת יום ראוי לקובעו ר"ח בכל מקום מפני הלבנה שנראית ביום שבת בערב בקצה המזרח קודם שקיעת אור החמה ולא נמלט היום מראיית הלבנה במקום אחד ממקומות הארץ, ושם היה להם הלילה והיום מן החדש כולו אחר המולד, ואף על פי שלבני ארץ ישראל לא נראתה הלבנה ביום שבת מפני שהיתה שעת תחלת דקות הלבנה והיא שיעור לחדוש הנראה בחצי יום ראשון להם מימי השבוע ואור החמה התוקף עליה מכהה את אורה ומנעו מהראותו עד הערב שהוא סוף יום ראשון ותחלת יום שני. זה הוא פי' צריך שיהא לילה ויום מן החדש וגם הוא פי' הברייתא השנויה בסוד העיבור הסמוכה לזו השמועה לפי שדברי שתיהן שוין. לכן אמר זה שאמר אבוב דרבי שמלאי לפני רבינו הקדוש מחשבין את תולדתו נולד קודם חצות, כלומר אם נולד בירושלים ביום שבת קודם חצות בידוע שנראה סמוך לשקיעת החמה ביום שבת לשוכני קצה המזרח ולא נמלט היום ההוא מראיית הלבנה ולפי' נראה היום ההוא לקובעו ר"ח בכל מקום, וה"ה לשאר הימים. נולד אחר חצות בידוע שלא נראה סמוך לשקיעת החמה ביום שבת בשום מקום בעולם, כי כשנראה לשוכני קצה המזרח כבר שקע כל אור החמה ויוצא אור שבת לפיכך נדחה היום ההוא מלקבעו ר"ח בכל מקום.

וזה הוא סוד העיבור בדחיית מולד זקן שהוא לאחר י"ז שעות תתרע"ט חלקים שהוא נדחה בכל ראשי שנים לעולם. ואין לנו בימים הראויים לקביעת ר"ח שהם ימי בגה"ז כי אם שתי דחיות אחרות והם בשנים הפשוטות, הדחייה האחת בט"ו תקפ"ט לאחר מעוברת, והשנית ג"ט ר"ד בכל שנה פשוטה, והמולד הזקן הוא נדחה לעולם. ושרש דחייתו מן הלכה הזאת והוא מסור בידנו על פי החשבון בסוד העבור מימי הלל בן יהודה בן רבינו הקדוש שהנהיג לקדש על פי החשבון ועל פי הראייה מדוחק הגלות שלא היו העדים מצויין ללכת להעיד לפני ב"ד ולא השלוחים לכל המקומות יכולין לצאת להודיע קידוש ב"ד משום שבוש דרכים, אבל בדורות הראשונים שהיו מקדשין על פי הראייה לא היינו נוהגים בסוד הזה שאנו נוהגים בו אלא שאפשר שיסמכו עליו בשעת הדחק כמו שנהגנו אנו לסמוך עליו.

ועל כן שאלנו בגמרא למאי נפקא מינה, כלומר מה איכפת להם לדורות הראשונים להיות מחשבין תולדת הלבנה תדיר והלא הם לא היו מקדשין אלא על פי הראייה. ובאה התשובה על השאלה זאת, נפקא מינה לאכחושי סהדי. כי מחשבון המולד אתה יכול לדעת שעת הראיה שהיא לאחר מכן בכ"ד שעות כמו שאמרנו, ואם העידו העדים שראו את החדש קודם הזמן הזה הרי הם מוכחשים.

וזה הוא הצורך לחשבון המולד בכל זמן ובכל מקום שהיו מקדשים ע"פ הראייה, ואפילו בח"ל כעקיבא בן יוסף וחנניא בן אחי רבי יהושע שהיו מעברים שנים וקובעין חדשים בחוצה לארץ כמו שמפורש במסכת ברכות. זה הוא הצורך לחשבון וזה הצורך הגלוי וידוע לכל, אבל הסוד היה לקבוע על פיו בשעת הדחק, ולכן נקרא סוד שלא היו רוצין לגלותו ולפרש דבריו וטעמו למה נמסר החשבון כנגד מקום אחד והראיה כנגד מקום אחר, לפי שהיה להם כדבר מוצנע לעת הצורך ולשעת הדחק. וכל חכם ומבין בחשבון יכול הוא להוציא חשבון זה מחשבון זה בכל מקום ובכל זמן כפי מה שיצטרך וכפי מה שפירשנו. והרי השלמנו פירוש שתי השמועות הקשות והם קשורות ותלויות זו בזו.

ונשאר לנו לפרש השמועה השלישית, והיא, אמר רבי זירא אמר רב נחמן עשרים וארבע שעי מיכסי סיהרא וכו'. וגם בזו ראיתי להוסיף ולהקדים לך הקדמות שיפתחו לבך לפירושי. כבר ידעת כי כל לדידן האמור בתלמוד הוא לבני בבל וכל לדידהו הוא לבני ארץ ישראל, ואלה שבבבל מדינחאי ואלה שבארץ ישראל מערבאי. ובעלי המחקר חקרו על ארך הנמצא בין בבל ובין ירושלים ולא מצאו בו שתי שעות שלמות, וא"א שימצא ביניהם ההפרש הגדול הנאמר בשמועה זו בכל סיהרא חדתא ועתיקא, על כן הוצרכנו לומר כי המקום הרמוז כאן על לשון לדידן הוא קצה המזרח שהגיעה שם מלכות בבל בימי שבור מלכא שהיה מלך גדול בבבל בימי רבותינו ז"ל. ועוד הוצרכנו לומר שהסהר האמור כאן אינו משעת הדבוק עד שעת הדבוק אבל מתחלת הדקות בחדשה ועד תכלית הדקות בישנה, וזהו זמן בכל סהר וסהר שכח העין שולט עליו, לולא שהוא נמנע ומתכסה במקום אחד זולתי מקום אחר מפני המונע אותו והמכסה כמו שאנו עתידים לפרש.

והרי אנו מתחילים לך בפ"י השמועה. כבר נתברר לך ממה שפירשנו לך למעלה כי כשנראית הלבנה בתחלת דקותה שהיא בחדושה לשוכני קצה המזרח בסוף יום שבת בפאת מערב עם שקיעת החמה, היא עומדת באותה שעה ברקיע על ראשי שוכני ארץ ישראל, והוא להם חצות יום ראשון, לפי שהן מקדימין שמונה עשרה שעות. ואין הלבנה נראית להם מחצות זה שהגיע לשיעור המראה עד הערב שהוא ליל שני, ולא מפני מיעוט הלבנה ודקותה מן השיעור הנראה שהרי נראתה כבר לשוכני קצה המזרח, אלא מפני אור החמה התוקף עליה. וזו היא הלבנה החדשה הנכסית לשוכני א"י ו' שעות אחר שהגיעה לשיעור הנראה שנראתה בו בקצה המזרח והוא היה תחלת

הדקות. ואם הגיעה הלבנה הישנה לתכלית הדקות לשוכני קצה המזרח שחרית יום שבת בפאת מזרח עם הנץ החמה, והיא עומדת באותה שעה כנגד נקודה הרביעית שהיא טבור ים אוקיאנוס, ואותה שעה היא לשוכני א"י חצות ליל יום ראשון לפי שהם מקדימין י"ח שעות, והם לא ראו הלבנה מאחרי שחרית יום שבת מפני אור החמה התוקף עליה כל יום השבת ומפני הסתירה תחת הארץ מתחלת מוצאי שבת עד חצות, ואף על פי שלא הגיע עד כאן לתכלית דקותה שהרי נראתה בשעה זו לשוכני קצה המזרח. ומשם ואילך היא נכסית ונסתרת מכל העולם כולו כאחד, וזו היא הלבנה הישנה שנכסית משוכני א"י י"ח שעות קודם שתגיע לתכלית דקותה. וזהו פי' לדידהו שית מחדתא ותמני סרי מעתיקא.

וכנגד זה הוא פי' לדידן שית מעתיקא ותמני סרי מחדתא. שאם הגיע הלבנה הישנה לתכלית לשוכני א"י שחרית יום שבת עם הנץ החמה, והיא עומדת באותה שעה ברקיע על ראש שוכני קצה המזרח והוא להם חצות יום ו' לפי שהם מתאחרים י"ח שעות, והם לא ראו הלבנה מאחרי שחרית יום ו' ולא מפני שהגיעה לתכלית דקותה, אלא מפני אור החמה התוקף עליה מיום ו' שחרית עד חצי היום שהגיעה לתכלית דקותה, ואז נכסתה מהם ומכל העולם כאחת, וזו היא הלבנה הנכסית לשוכני קצה המזרח ו' שעות קודם שהגיעה לתכלית דקותה. ואם תחלת הדקות שהיא בחדוש הלבנה היתה לשוכני א"י בסוף יום שבת עם שקיעת החמה והיא עומדת באותה שעה על ראשי שוכני קצה המערב והיא חצות ליל שבת לשוכני קצה המזרח לפי שהם מתאחרים משוכני א"י י"ח שעות, והם אינם יכולים לראות הלבנה כל הלילה מפני שהיא מסתרת תחת הארץ ואף בכל יום השבת אינם יכולין לראותה מפני שהיא הולכת אחר החמה ואור החמה תוקף עליה ומונעה מלהראות עד סוף יום שבת עם שקיעת החמה, אף על פי שכבר עברו מתחלת דקותה י"ח שעות, זו היא הלבנה החדשה הנכסית לשוכני קצה המזרח י"ח שעות, מאחר שהגיעה לשיעור המראה שנראתה בו לשוכני א"י והוא היה תחלת הדקות. וזה הוא פי' לדידן שית מעתיקא ותמני סרי מחדתא, לדידהו שית מחדתא ותמני סרי מעתיקא. ובזה נשלם פי' ג' שמועות הקשות בעזרת השם הנותן חכמה.

ועוד אני מוסיף לך לפרש מה שסמכו לזה בגמ' צריך שיהא לילה ויום מן החדש, מנא לך, ר' יוחנן אמר מערב עד ערב ריש לקיש אמר עד יום האחד ועשרים לחדש בערב, מאי בינייהו וכו' עד רבא אמר חצות לילה איכא בינייהו. לר' יוחנן דאמר מערב עד ערב, כשם שהשבייתה בכל ימים טובים נמנית מתחלת לילה עד תחלת לילה כדרך שביית השבתות, כך ימי החדש שהמועדים תלויים בהן כולן נמנין על הדרך הזה, לפיכך צריך שיהא כל הלילה עם היום מן החדש. ולריש לקיש דאמר עד יום האחד ועשרים לחדש בערב, ס"ל מדכתיב בערב ולא כתיב עד הערב לומר לך שאף הערב כולו הבא לאחר יום אחד ועשרים הוא נמנה בחשבון ימי החדש שעברו והוא עד חצות ליל יום שנים ועשרים. ולא לענין אכילת מצה וחמץ הזכירו הכתוב, אלא ללמדך שעד

כאן הוא סוף ימי החדש שעברו, וזה הוא שאמר לחדש בערב כלומר שסוף ימי החדש תלוי בערב. ומזה אתה למד, כשם שסופן בחצי הלילה כך תחלתן בחצי הלילה. וכן מצינו שנקרא חצות ראשון מן הלילה ערב כדכתיב בארבעה עשר יום לחדש בערב תאכלו מצות, ומצה הנאכלת עם הפסח היא עד חצות. אבל מזה הערב האמור באכילת מצה לא רצה לדקדק, מפני שהוצרך לגופו ללמד זמן אכילת מצה, ולפיכך דקדק מסוף הפסוק, שלא נאמר לענין מצה התלויה בו אלא למנין ימי החדש. ולדברי ריש לקיש אם היה חצי הלילה והיום מן החדש דיו. וליתא לדריש לקיש, שאילו היה כדבריו לא היה מולד זקן נדחה ומי שדחה מולד זקן כר' יוחנן און וחקר ותקן.

כתוב שם - השגות הראב"ד על הרז"ה

כתוב שם (ר"ה כ'): ודע כי חשבון הימים הנמנים מימי השבוע [תחלתו מן הנקודה ג'] וכו'.

אמר אברהם: הנה הוא כמלקט שבלים מאחרי הקוצרים, ולא השיג אפילו כמלא מגל. כי הימים דבר ידוע הוא מן המזרח מתחילין, אבל לחשבון השבתות והמועדים וקביעותם ביום ידוע, כגון בט"ו בניסן פסח, ובט"ו בתשרי סוכות, וכן כל שאר המועדים אינן אלא לחשבון יושבי ארץ ישראל כי שם נקראו מועדי י"י שבתות י"י, והיום שהוא ראוי לא"י לקבוע בו המועד הוא ראוי לכל העולם, ושאינו ראוי להם אינו ראוי לכל העולם ואם קבעוהו נאמר שקבעוהו שלא בזמנו. והדרך הזה פירש בו בעל הספר הכוזרי, אלא שלא עלו דבריו כהוגן לפירוש שמועה זו כאשר נכתוב במקומו.

במאור דף ה. ד"ה כי סליק (ב) (ראש השנה דף כ ב)

כתוב שם: כלומר אם נולד בירושלים ביום שבת קודם חצות בידוע שנראה סמוך לשקיעת החמה ביום שבת לשוכני קצה המזרח, ולא נמלט מזה וכו'.

אמר אברהם: אחר הדברים האלה, ואחר הגליון כלו הזה, והריח אשר הריח מן הכוזרי ומחבורי רבי אברהם ב"ר חייא הספרדי כי הם פירשו ההלכות הללו על זה הדרך עצמו והוא מתעטר בעדים שאינם שלו, אין לנו ללמד מדברי מי שאינו מאנשי התלמוד לפי שהם מסבבים פני ההלכה לדבריהם כאשר לא כן. וכבר שמענו כי הנשיא רבי יצחק ב"ר ברוך ז"ל שהיה בקי בזו החכמה והיה בקי בהלכה שבר את הדברים האלה ויישר כחו ששבר. כי אין לנו לילך אחר יושבי הצין שהם יושבין בקצה המזרח ונניח יושבי ארץ ישראל שהן עיקר המועדות והמקרא שכתוב [ויקרא כ"ג לב] מערב עד ערב לא נאמר אלא כנגד יושבי הצין כי ליושבי ארץ ישראל אינו אלא חצי יום בלבד. ומי ישמע אל החלומות האלה אשר אין להם שחר. ועם כל זה ואריכות דבריו אין הלכה יוצאה לאור מדבריו, רק ממה שכתב בספר הכוזרי [שם] יוצא לאור לפי הסברה ההיא,

והרואה אותו משם יבין כי שם תחלת השבת מא"י בעבור כי שם עיקר התורה והמצות ושם הורד אדם הראשון כשיצא מגן עדן וקרא שם לימים, וממנו לקחו כל הבאים אחריו. וכשהיה שם המולד לשש שעות מן היום, היה בתחלת הלילה ליושבי הציץ. ואם היה רגע קודם נראה בא"י באותו רגע שהוא סוף השבת ואינו נראה ליושבי הציץ עד יום ראשון שעה אחת קודם ליל שני, מפני שהוא בדקותה עד ו' שעות בליל יום ראשון ומו' שעות ואילך כבר נכנסה תחת כדור הארץ ואינה נראית בשביל ריחוקה עד ליל יום שני או שעה אחת קודם הלילה והוא עדיין יום שבת ליושבי הציץ ואעפ"י כי ליושבי ירושלים כבר יצאה השבת מכל מקום הדבר שוה להם וליושבי הציץ כי שניהם קבעו ראש השנה ביום שבת, אלו לשבתם ואלו לשבתם. זהו תורף דבריו. ומכל מקום אין צורך ליום ולילה מן החדש, עד שיהא נולד בירושלים קודם חצות, שאפילו נולד שם אחר חצות מיד יום ולילה מן החדש לציץ ויהיה ראוי להם לקבוע ביום שבת שלהם שהרי הוא נראה שעה או יותר קודם שיצא השבת שלהם, אלא שאינו ראוי ליושבי ירושלים לקבוע ליום שבת שלהם לפי שאינו נראה בו כלל. וזה הוא הקשה בדבריהם אלה, למה אמר: צריך, שאם אמר נולד קודם חצות ממילא יהיה יום ולילה ליושבי הציץ, ואפילו לאחר חצות לירושלים יהיה להם יום ולילה מן החדש. זו קשה מן הכל, ואין נקבע אותו בירושלים ואין ממנו בו ביום כי אם ו' שעות ורגע אחד, ומערב עד ערב [שם] לא נאמר אלא כנגד הציץ. ועוד מדבריהם הם נושכים, שהרי צריך שיהא נולד קודם חצות לירושלים כדי שיהא נקבע ביום שבת להם וליושבי הציץ, ואם כן צריך הוא ליושבי הציץ שיהא יותר מיום ולילה, שהרי נולד אחר חצות לירושלים שהוא לילה ויום מן החדש ליושבי הציץ ואינו נקבע בשבת לפי שאינו שבת לירושלים. על כן ראוי לשבור דבריהם. ואנחנו כבר נתגלה לנו מן השמים פירוש שמועה זו והיא כתובה אצלנו.

שו"ת הרדב"ז סי' ע"ו

שאלת ממני אודיעך דעתי בענין השבת כי יש חילוק גדול בין השוכנים במזרח לשוכנים במערב ונמצא שמה שהוא לאלו שבת הוי לאלו חול:

תשובה דע כי שאלה זו נבוכו בה רבים ונכבדים אבל אודיעך דעתי בה.

דע כי השבת נמסרה לכל אחד מישראל שנאמר כי אות הוא ביני וביניכם וכמו שאות הברית הוא לכל א' וא' כן השבת נמסר לכל א' וא' וכיון שהשבת נמסר לכל א' בכל מקום שהוא מונה ששה ימים ובסוף הששה עושה שבת שהוא זכר למעשה בראשית שנאמר כי ששת ימים עשה ה' וגו' שאם אין אתה אומר כן אפילו בארץ ישראל יש חילוק קצת:

ואפי' תרצה לומר שע"י התוספת שאנו מוסיפין בכניסתו וביציאתו מתוקן מ"מ התוספת הזה דאורייתא היא ונמצא שאין כל בני א"י שוין בתוספת זה שהרי יש מהלך קרוב לד' ימים בא"י מן המזרח למערב ואפי' בעירות הסמוכות יש חילוק בזה בין טבריה לציפורי כדאמר ר' יוסי יהא חלקי עם מכניסי שבת בטבריה ועם מוציאי שבת בציפורי אלא מאי אית לך למימר כי השבת ניתן לכל אחד כפי מקומו אשר הוא דר בו לפי שכבר נשלמו במקומו ששה הקפים שלמים ונכנס השביעי, לקודם קודם ולמאוחר מאוחר.

וגדולה מזו אמרו המהלך במדבר ולא ידע מתי הוא שבת מונה ו' ימים מיום שטעה ומקדש שביעי ומבדל בו ברכת היום ומבדיל במוצאי שבת ע"כ ואעפ"י שאינו עושה בכל יום אלא כדי חייו ה"מ מפני שהוא ספק שמא הוא שבת לכל בני אותו המחוז אשר הוא בו וכל עליו איסור שבת א"נ משום דאם הוא שבת הרי יש בו איסור שבת לכל בני העולם שאין חילוק בין השוכנים בקצה המזרח לשוכנים בקצה המערב אלא י"ב שעות או פחות ונמצא שזה עושה מלאכה בזמן שהוא שבת לכל מ"מ למדנו מדחייבוהו לקדש שביעי משמע דלכל אחד נמסר לעשות זכר למעשה בראשית כל חד וחד כי אתריה תדע שאח' שהגיע לשוב וידע שטעה ועשה מלאכה בשבת לא חייבוהו להביא קרבן לא חטאת ולא אשם ולא וידוי משמע שקיים מצות שבת.

עוד ראייה מהא דאמרין עכו"ם ששבת חייב מיתה ולא דוקא יום השבת אלא שקבע לו יום א' לשבות בו משמע שכל מי שעושה מלאכה ששה ושובת יום א' סוף סוף שובת נקרא.

עוד ראייה שהרי השבת ניתן במרה וממרה לא"י יש קצת חילוק שהרי מרה לדרום וא"י לצפון נמצא שלא היה השבת מצומצם בין מרה לא"י אלא שהוא ית' צוה את השבת לישראל לכל אחד מהם או לכלם בכל מקום שימצאו שהרי גלוי וידוע לפניו ית' שעתידין בניו לגלות לקצוי הארצות ויהיה ביניהם מרחק גדול וטעם זה אנו צריכים לכל המועדות ויום הכפורים לפי שגם בהם תפול השאלה.

ודע כי נפל מחלוקת בין הראשונים מאי זה מקום מתחיל היום וגם מאי זה מקום מתחיל יום השבת עיין במ"ש בספר הכוזרי ובעל יסוד עולם ולדעת כולם השוכנים בקצה המזרח השבת להם קודם השוכנים במערב ונמצאו אלו מותרים במלאכה בזמן שאלו אסורים אלא צריכים אנו לומר כי השבת נתן לכל א' מישראל כפי מקומו שימנה ו' ימים שלמים וישבות בשביעי ובה יש זכר למעשה בראשית:

טענות ומענות בענין קו התאריך

א. האם צריך קו תאריך

טענה: כל עיקר הסיבה לשנות את השבת, הוא ע"פ קו התאריך שנקבע בעיקרו ע"י אומות העולם, כי אין לזה שום יסוד בש"ס ופוסקים שיש קו תאריך בעולם וזה גופא הוא ראיה ברורה שבאמת אין תאריך קובע ע"פ התורה, דכיצד יחסר בתורתנו דבר כזה שנוגע לקביעות השבת, אלא ע"כ כמו שכותב הרדב"ז, דכך היא מצות השבת, שבכל מקום שהוא נמצא, יעבוד שש ימים וישבות ביום השביעי, וכלשון התורה בכל מקום, שהזהירה על השבת ומינה אין לזוז.

מענה: לצורך ברור הענין וביאור המענה נפתח במשל.

שני חברים גרו בירושלים יהושע ועודד. יהושע היה יושב אהלים בקביעות בבית המדרש, ואילו עודד אהב לטייל. יום אחד החליט עודד הנודד לעשות טיול סביב העולם. את משך הטיול תכנן לעשרים וארבעה ימים של ימי נדידה, חוץ משבתות, כך שבכל יום יעבור חמש עשרה מעלות ברוחב כדור הארץ, סך הכל כ"ד יום כפול ט"ו מעלות, הן ש"ס מעלות, סבוב שלם. סיפר זאת ליהושע, וזה ברכו בדרך צלחה ולך לשלום, (ולא היה צריך לומר שישוב בשלום, כי סוף ההליכה היא ירושלים, בסיום הסיבוב).

וכך התחיל הטיול, בממוצע 15 מעלות ליום נדידה לכוון מזרח. וכדי לא לטעות, עשה לו טבלא של כ"ח שורות, כולל השבתות, שורה לכל יום, ושלשה טורים, כל טור לתפילה, שחרית מנחה וערבית, וסימן, לאחר כל תפילה במקום שלה בטבלא. וכשיצא היה זה ביום רביעי בשבוע בבוקר, ששה ימים בשבוע נדד למזרח העולם, וביום השבת מנוחה. לאחר שלשה שבועות, עברו י"ח ימי נדידה, ולאחר מכן עוד ו' ימי נדידה, ושבת באמצע, עד יום רביעי בבוקר. ס"ה כ"ח ימים, מיום רביעי בבוקר עד יום רביעי בבוקר.

לאחר שעברו עליו כ"ח יום שבהם סימן סך כזה תפילות שחרית מנחה וערבית, הגיע לירושלים, בשחרית בבוקר לביהכ"נ שבו התפלל חברו יהושע, ויחד התפללו שחרית. בסיום התפילה כשרצו לומר שיר של יום, עודד התחיל היום יום רביעי בשבת שבו וכו', והשתתק, כי שאר המתפללים היסו אותו, וחברו יהושע אמר לו בשקט, היום יום שלישי בשבת. עודד בתחילה לא האמין לו, שוב הסתכל בטבלא, ושוב חישב הימים, וראה שלא טעה במנין התפילות, כ"ח של שחרית וכן מנחה וכן ערבית. ועתה שחרית של היום הכ"ט, וא"כ איך זה ששיתקו אותו, וכי כולם טעו? ! איך יאמר היום יום שלישי בשבת היום, הרי כבר אתמול אמר כן בשחרית, ומסומן אצלו בדייקנות.

משל
הטיול

שוב חשב יהושע בקול עם עודד, הרי חיינו אותו זמן, מעת שעזבתני עד ששוב חזרת אלי, אצלי עברו כ"ז ימים ואצלך כ"ח ימים, איך יתכן?! כל יום שעבר כאן בירושלים יש בו כ"ד שעות, וכפול כ"ז ימים, ס"ה 648 שעות, ואף אתה כך חייט משעה שיצאת עד ששבת לציון, תרח"ם שעות, ואיך נוסף עוד יום.

באור
שורש
הבעיה

אז אמר יהושע, שמש בירושלים, כשאני דום, זהו כ"ד שעות מעת לעת, וכן לכל מי שקבוע במקומו, כגון מי ששבת במקומו, שמרגע שהשמש מעל ראשו עד ששוב יחזור למצב זה, יעברו כ"ד שעות. אבל אותם כ"ד ימי הליכה, חוץ מהד' שבתות, שהתקדמת מזרחה ט"ו מעלות, נמצאת השמש עוברת מרגע שהיתה מעל ראשך, עד שתשוב להיות מעל ראשך, רק ש"ס מעלות פחות ט"ו מעלות שהתקדמת בנידודיך לקראתה מזרחה, דהיינו רק מש"ה מעלות, וכשכל מעלה השמש עוברת בד' דקות, וא"כ ט"ו מעלות הן שעה, א"כ עברה השמש במעל"ע "שלך", רק כ"ג שעות. וא"כ כשעברו אצלי בירושלים כ"ג ימים של כ"ד שעות, בהיותי בה קבוע, הרי אצלך עברו כ"ג שעות בכ"ד ימים, בהיותך נודד מזרחה, נמצא יומך קצר בשעה, והשבתות היו לשנינו שוות בנות כ"ד שעות, כי אל יצא איש ממקומו ביום השבת, דאף הנודד נשאר אז קבוע מכל ימות השבוע, כך שכל יהודי ששבת שומר, כ"ד שעות שביתה עובר, בכל מקום בו נמצא הוא בעולם, שובת מספר שעות כמו כולם.

ומעתה יש לרדן, מאחר ששנינו צדקנו בחשבון מנין המעל"ע של כל אחד, א"כ כשהגעת עד הלום, מה תעשה בעודך היום, האם כך תמשיך מעתה ועד עולם, ותשבות שבת לפני כולם. ואם תשנה, האם רק כשתגיע לסכוב שלם, וממתי נמצאת שונה ביום אחד ממקום חנייתך בדרך הנידודים, שהרי לא יתכן, שרק בירושלים נמצא ההפרש של יום והרי כל המערביים לירושלים, עוד יותר מכאן השעה מוקדמת אצלם. ואם לא נמצאו לזאת השאלה תשובה במפורש בתורה, הרי למנות ששה ולשבות בשביעי, לא יועיל לנודד ונוסע סביב העולם, וממילא, גם לכל הקבועים מסביב לכדור, איך נמצא להם סידור, שהרי כל שנים שיצאו ממקום אחד להקיף את העולם זה ילך למערב וזה למזרח, הנה בכל מקום שיפגשו על פני כל ההיקף, ימצאו הפרש יום בין מנין הימים של זה למנין של זה, ומעתה איך ימנו בני אותו מקום הפגישה הקבועים, הכזה או כזה. ויש א"כ לדעת מהו הכלל על פיו יוחלט כל מקום מה יהיה יומו, האם לפי ההולכים אליו מירושלים דרך מזרחה או לפי ההולכים אליו משם דרך מערבה. ואמנם מסביר אפשר לקבוע את הכלל, אך תחילה יש לחפש במקורות תורתנו הקדושה שבכתב ושבע"פ או בראשונים שמימיהם אנו שותים, ועל פיהם יקום דבר כי אין לנו רשות לחלוק עליהם מדעתנו, והא לית מידי דלא רמיזי באורייתא, מבריאת העולם ועד סוף שית אלפי שתא.

(הערה: לא משנה משך הטיול סביב העולם, שלשה ימים שלשים או מאה, העיקר שכל השלמת סיבוב אחד יוצר הפרש של יום לכאן או לכאן, לפי כיוון נדידתו.)

והנה אף שלא מצאנו פתרון לבעיה במפורש בגמ', מ"מ בראשונים כבר נגעו בזה, וברור הוא בדעתם, שלא יתכן מצב שבמקום אחד ינהגו שני מנהגי ספירת הימים, כגון כנ"ל לאותו הקבוע ולנודד, אלא יש גבול קבוע לפי מרחקו מירושלים ולא תלוי כלל בספירה אישית של כל אחד כפי מסעו, וגבול זה הוא קצה המזרח וקצה המערב יחד, כלשון הכוזרי - "ואין להמלט ממקום משתתף תהיה תחלת מזרחו (ו)אחרית מערבו, והוא לא"י תחלת הישוב. ואין זה בדין התורה לבד אבל בדין הטבע גם כן, כי לא יתכן שיהיו הימים השבועיים נקראים בשם אחד בעצמו לישוב כלו אלא אם נקבע מקום שיהיה תחלה לקריאה, וכו'". וכל הנמצא במערב לגבול מקדים לירושלים והנמצא במזרחו מאחר לירושלים. וכן מבואר ברז"ה שתלוי במקום ולא עפ"י מנין אישי של כל אחד, והגבול קבוע במקום מסוים לכולם, כפי שביאר הרז"ה שאין מקום מאחר לירושלים יותר מ"ח שעות, וממילא לא מקדים יותר מ' שעות (בקו רוחב ירושלים). וכן ביסוד עולם, מתוך קושיתו על הרז"ה, שלא יתכן שני אנשים, עכ"פ בחצי הכדור העליון, שיראו יחדיו ביום את השמש, ולכל אחד יום אחר, מבואר שלא נקבע השבת לכל אחד לפי מנינו (א"כ הולך במדבר ואינו יודע המנין הנכון), אלא בכל מקום יש מנין קבוע לפי המקום ולא לפי מנין אישי. וראה עוד בזה בסוף נספח ג'. וסברא זו של היסוד עולם מקובלת על כל הראשונים בחצי הכדור העליון, כלומר בכל הישוב מהמזרחי ו' שעות לירושלים עד המערבי ו' שעות מירושלים (ולדעת היסוד"ע והראב"ח מטבור הארץ). ואף שיצטרך היסוד"ע להודות על קיום קו תאריך - גבול שבו נפגשים מזרח ומערב, והוא יהיה בחצי הכדור התחתון, שלדעת הכוזרי והרז"ה הוא בגבול בין מזרח חצי הכדור העליון ובין מערב חצי התחתון, ולדעת היסוד"ע אין לנו מבוא לדעת דעתו, מ"מ נלמד מסברת היסוד"ע, דלכל הפחות נחשבים העומדים משני צידי קו התאריך כעומדים בשני מקומות, ולכן שייך לכל אחד יהיה יום שונה, אבל ממש במקום אחד לא יתכן, וכ"ש שבאותו קו רוחב על היבשת לא יתכן שמי שאצלו השמש זורחת מאוחר יותר משאצל חברו המזרחי לו, ימנה ימיו יום קודם ביחס למנין חברו המזרחי לו, על פי מנינו עקב מסעו סביב העולם.

והרדב"ז בסי' ע"ו לא דן כלל במי שהולך סביב העולם אלא רק על מקומות קבועים ממזרח ומערב לירושלים, כפי העולם המיושב שהיה ידוע בזמנו. ומה שהביא הרדב"ז בסוף התשובה שיש מחלוקת ראשונים היכן קצה המזרח, י"ל, דרצה לבאר לשואל דמה שיש מקומות שמקדימים לירושלים לקבל שבת, והם מזרחיים לה, לא כולם מסכימים עד היכן נחשב מזרח. ולכא' רמז בזה ג"כ על הנפק"מ, והוא, דישי אזור שבו נחשב לאחד מזרח ולשני מערב. דאי לאו להאי מילתא, מאי נפק"מ היכי חשבי המציאות, כל ההולך למזרח, עד כמה שיגיע רחוק נחשב מזרח. וממילא יש מקום ללמוד, דכמו שלרז"ה והכוזרי מַעְבָּר לַקְצָה המזרח הוי כבר מערב, ה"ה ליסוד"ע מעבר לקצה המזרח שלו, לפי חשבונו מטבור הארץ, יהא נחשב מערב. (אכן דיוק זה שהרדב"ז מרמז על קו התאריך דנפק"מ ממחלוקת הכוזרי והיסוד"ע, אינו מוכרח, דכיון

בראשונים
מצאנו
דעה
ברורה
לפתרון
הבעיה

באור
דברי
הרדב"ז
ושאין בו
פתרון
לבעיה

קצה
המזרח
דיוק
לקצה
המערב
והוא קו
התאריך

שכל הנידון בתשובתו הוא על הפרשי הזמן בין מקום למקום לענין כניסת הימים וקבלת שבת, דלא אומרים שבאותו רגע שנכנס שבת בא"י, כך בכל העולם לפי השעה שלו ואפילו בחצי היום או הלילה, אלא כל מקום לפי השקיעה אצלו, רצה הרדב"ז לציין את ההפרש הגדול ביותר שיש באיזה מקום מירושלים בזמן קבלת שבת, ולכן כתב שכיון שההפרש הגדול ביותר הוא בקצה המזרח, דע לך שיש מחלוקת היכן קצה המזרח, ולפ"ז גם יש מחלוקת מהו ההפרש הגדול ביותר, דלפי הכוזרי קצה המזרח מקדים לקבל שבת שש שעות לפני ירושלים, ולפי היסוד"ע קצה המזרח מקדים ביותר משבע וחצי שעות לקבל שבת קודם כניסת השבת בירושלים).

וראה נספח ב' מה שהקשינו על קביעת היסוד עולם שמקום המולדות הוא טבור הארץ שאינו ירושלים, ולפיכך אין כלל צד למדוד צ' מעלות מזרחה מטבור הארץ ולא מירושלים, וממילא נשאר רק הצד של הרז"ה שקצה המזרח הוא צ' מעלות מירושלים. והרי הרז"ה הוא מהפוסקים, ויש עוד שהסכימו איתו, וניזיל בתריה. וראה עוד טענה י"ח.

והטענה דמה שלא הוזכר בש"ס אין לנו לחדש בזה דבר, הרי יש עוד דברים שלא הוזכרו ואנחנו מקובלים בהם במסורת מרבתינו, כגון כללי עיבור החודש בחשבוננו, גטר"ד ובט"ו תקפ"ט, הנובעים מכלל חדש בחשבון העיבור שבימינו, שהוא הפוך ממה שמפורש בגמרא. ואכמ"ל.

במה
שלא
הוזכר
בש"ס
ופוס'

ב. איך לקבוע היכן קו התאריך

טענה: יש מקום לטעון דמקום קו התאריך תליא בצורת התפשטות גילוי היבשות והאיים.

מענה: אין לטעון כן, דכי משום שלא נודעו לא על קיומם ולא על תושביהם נחשב שאינם קיימים ואין נקבע שם הדין עד שיבואו הידועים ויתיישבו שם. אלא ודאי אף שהתושבים שם הם גויים, כיון שהיו שם מקדמא דנא, אזי שייך לדון על מצב שכל ההיקף של הכדור מיושב, על פי מה שנמסר בקבלה ברמז או בסוד, בגלוי או בצנעה. כלומר, כיון שבכח יש מקום לשוב יהודים בו, שייך לדון בו גם כשאינו בו יהודים.

ועוד, דהנה הפני יהושע ראה את הרז"ה וחיזק את דבריו מהזוהר ויקרא (י'). וכוונתו לפי הנ"ל מבוארת, דכיון שבזוהר כתוב שיש אנשים כאן ויש אנשים ג"כ מהצד השני של הארץ שכאילו עומדים הפוך, מוכיח הפני יהושע מהזוהר שיש באמת ישוב גם בצד השני של כדור הארץ וממילא שייך לדון על מקומות אלו ברצף, כהמשך המערכ, ממקום ישוב למקום ישוב מערבי לו, עד י"ח שעות לאחר ירושלים.

וכן הוא בהדיא בערוך לנר, וז"ל - "וע"פ הזוהר שידע כבר שיש יישוב גם למטה

לא צריך זה שגם שם יש טבור הארץ ביישובם אלא שירושלים הוא העליון". ובריש דבריו ציין את פי' בעל המאור עפ"י התכונה, הידועה אף בזמן הערול"נ, ולא ציין לפירוש אחר. והרז"ה רז ה' גלי ליה, והיה לאור ישרים זורח להולכים בחושך.

ג. האם מנהג היהודים למעשה קובע את התאריך

טענה : כיון שיש מקומות שכבר התיישבו שם יהודים ונהגו לפי שיקול דעתם או כפי מנהג המקום של אומות העולם, שוב אין יותר לשנות את מנהגם, אפילו שאינו מתאים לעולה מן הפוסקים, בהסתמך על הדין, דבמדבר שאין שם ישוב קדום, מונין ששה ושובתין בשביעי, ומסתבר דה"ה בכל ישוב חדש.

מענה : יש להקדים לכך בציור לדוגמא, בענין מי שהלך במדבר ושכח איזה יום הוא מונה, דסופר ששה ושובת בשביעי. לו יצויר באדם שהלך במדבר, והגיע למעין ונאות מדבר, וקבע שם מקומו, ובנה לו שם בית וחצר, ובמשך הזמן התקבצו אליו עוד אנשים, והקימו שם ישוב חדש. והנה ברבות הימים, התברר להם מהולכים ושבים, שכמה ק"מ צפונה להם יש ישוב ישן של יהודים, קהילה ותיקה ומבוססת בת"ח ומסורת בדוקה, ונודע להם שנוהגים שם במנין אחר של ימי השבוע, ולא ידעו מזה עד עתה.

מעתה יש לעיין ולדון האם הישוב החדש שקבע לעצמו מנין הימים והשבחות לפי אותו אדם שהגיע ראשון למקום, ומנה לעצמו ששה ושביעי, והפך למנהג קבוע למקום, האם ישנה מנהגו לפי הישוב הסמוך קצת משום מנהגו שהוא מנהג ותיקין.

אכן באמת קשה לצייר ציור כזה, שהרי מי שמונה ששה ושובת בשביעי, מותר רק במלאכות משום פיקוח נפש, ולא חי כלל חיים רגילים עד שיתברר לו האמת. אבל אפשר שיצויר באופן שחשב שכך הדין במקום שהגיע אליו, כגון שלא טעה במנין ולא שכח, אלא הגיע למקום, שכבר סמוך לו התיישבו שם יהודים שבאו מכיוון אחר ומנו לפי מנינים, ושני המנינים שונים. האם יתבטל המנין החדש שלא נעשה ע"י ת"ח, מפני הישוב הסמוך ששם המנין נעשה ע"י ת"ח ותיקין. האם המקום שנוהג מחדש לפי מנין, נחשב שעדיין נמצא במדבר, מדבר הדעת, וכשיוודע לו על המנהג של הישוב הסמוך, שמנהגו הוא מתוך ישוב הדעת, ומבוסס בהלכה, ישנה בהתאם לכך. או דילמא ימשיך במנהגו, ונמצא שיהיו שני מקומות סמוכים ביבשה שסופרים כל אחד מהם יום אחר, אף שרואים אותה שמש באותה שעה.

ובענין מנהגים בני סמכא. בריש ב"ב ב'. תוס' סד"ה בגויל כתב דיש מנהגים של שטות שאין לסמוך עליהם. ובשע"ת סי' ח' סק"ג, דאין לסמוך על מנהג של טעות, וכן בשע"ת סי' תקפ"א סק"ז - "שמנהג בקצת מקומות וכו' לא נתפשט מבעלי תורה". וכן

בספר הליכות עולם סוף שער ה' (סוף הספר) ד"ה המנהג - "המנהג שאמרו מבטל הלכה, דוקא מנהג ותיקין אבל מנהג שאין לו ראייה ולא טעם, מנהג טעות הוא ואינו אלא כטועה בשיקול הדעת". וכן כתב בערוך השלחן או"ח סי' תר"צ סעיף כ"ד - "וכל מנהג שנתייסד עפ"י גדולי הדור הוא מנהג ולא מנהג שנהגו בעצמם".

ד. האם זה שחולקים על הרז"ה בפירוש הסוגיא מוכיח שחולקים ג"כ על יסוד י"ח השעות

טענה: כיון שלא מוזכר בראשונים המוקדמים לכוזרי ולרז"ה ענין י"ח השעות, מסתבר שהם חידשו זאת רק לצורך פירוש הסוגיא, וא"כ מאחר שהראשונים פליגי על הרז"ה בפירוש הסוגיא, ממילא אין מקום לקיום חידוש זה כלומר מדפליגי על פירוש זה בסוגיא מוכח דפליגי על היסוד של י"ח השעות.

מענה: יש שלש אפשרויות לבאר הדבר.

א. אפשר שהרעיון הוא מחודש מסברא ע"י הראשונים שפירשו את הסוגיא על פיו. אך כיון שלא התייחסו החולקים על סברא זו בהדיא, ולא הקשו עליה מסברא, או ראייה להיפך ממקום אחר, אין ללמוד מכאן שהם חולקים על הסברא, אלא להיפך, מזה שלא דחו הפירוש לסוגיא גם ע"י דחיית הסברא הזו שהיא יסוד עיקרי בפירוש, משמע שהסברא אפשרית ומתקבלת, וכיון שהצורך לה מחייב המציאות גם ללא הסוגיא, די לנו בסברת הראשונים המפורשת ומסתייע משאר הראשונים שקבלוה. דהא דרך הראשונים כשחולקים על שיטה אחרת של ראשון אחר, הוא להקשות עליו את כל הקושיות שאפשר בין מתוך הסוגיא בין מסברא. שלא כבגמ', דשם כיון שנדחה אמורא מחמת תיובתא שוב אין הגמ' מקשה עליו, ואף אם אסיק עוד קושיא שואלת הגמ' והא כבר איתותב. ומכיון שלא ראינו באף אחד מן הראשונים קושיא מסברא או מהסוגיא ישירות על היסוד של י"ח השעות, ולא אישתמיט חד מן קמיא למימר דלא מסתברא איחור במקום בעולם טפי מ"ב שעות מירושלים לדוגמא, מוכח הוא שהחידוש הזה אינו חידוש אלא מקובל הוא עליהם. כסברא זו כתב ג"כ המ"ב בסי' שכ"ח סעיף ל"ז בה"ל ד"ה אבל, לאחר שהביא מה שפיר"ח וז"ל - "ואע"ג דבענין שמן ורד פסק בשו"ע כהר"ף ורמב"ם היינו משום שמפרשים פירוש אחר בסוגיא אבל על עיקר סברתו לא מצינו שיחלקו עליו בזה ואפשר דגם הם מודים וכו'". וכן יש לציין דברי הערוך השלחן חושן משפט סי' ש"ג סעיף ג' שבפשוטו שייכים ג"כ לענינו וז"ל - "ואף שמצד הסברא לא נראה כן, מ"מ כיון שהטור כתב מפורש כן וכן כתבו התוספות, ובשאר הפוסקים לא מצינו מפורש להיפך, אין לנו לחדש דעה אחרת בזה".

משמעות החולקים בפירוש הסוגיא אם יסוד י"ח שעות הוא חידוש מסברא של הכוזרי והרז"ה

ועוד, ראייה ברורה שלא מחייב הקשר בין דחיית פירושן של בעל הכוזרי

והרז"ה בסוגיא לבין דחיית יסוד הי"ח שעות, היא מפירוש התשב"ץ בסוגיא, דנקט דרך אחרת בפירוש שתי השמועות הראשונות שלא יסתרו זה את זה [דהא לצורך ישוב הסתירה בין השמועות א' וב' השתמשו הכוזרי ובעה"מ ביסוד של י"ח השעות], ומ"מ בפירוש השמועה השלישית השתמש ביסוד זה של איחור י"ח שעות כדבר המוכן מאליו, ובלי לציין שמקורו ככוזרי או בבעל המאור. אף שיש דרכים רבות אחרות לפרש השמועה השלישית.

ב. אפשר שהרעיון היה ידוע לכולם ללא עוררין ומחלוקת, וכמו הל"מ. ואף שנמצאו ראשונים שחלקו על הרז"ה בקישור בין מולד זקן ויסוד י"ח השעות, מ"מ לא מצאנו שחלקו על עצם היסוד של י"ח השעות. ומה שלא הוזכר ענין זה קודם בראשונים, הוא משום שלא עלה שום נידון למעשה או להלכה הנצרך וקשור ליסוד הזה כיון שהישוב עדיין לא התפשט באופן הדורש התייחסות, עד שהתגלה לרבי יהודה הלוי בעל הכוזרי ולרז"ה שהסכים עמו הרעיון להשתמש ביסוד זה לתרץ הסתירה בין השמועות הראשונות.

ג. אפשר שהרעיון הוא כמו סוד שיוצא ומתגלה מתוך פירוש הסוגיא, ומתוך התעמקות הראשונים בהבנת הסוגיא התבאר להם רעיון זה, כמפתח לפירושה. והוא כמו גילוי משמים על הסוד הטמון שנמסר בהסתר בשמועות כסוד מסודות עיבור החודש. דהנה, שתי השמועות בגמ' הן חלק מסוד העיבור כדפירש"י, וסוד העיבור של חשבוננו היום לרבינו חננאל והגאונים הוא הלכה למשה מסיני, כיון דס"ל דכך נהגו מיציאת מצרים עפ"י חשבון זה. וגם להרמב"ם ושאר ראשונים דאזלי בשיטתו דהעיקר הוא חשבון הראיה, מ"מ גם חשבון זה נימסר ע"י משה רבינו לנהוג בו בשעה שאין סנהדרין, כדכתב הרמב"ם בהלכות קדוש החודש ריש פרק ה'. וכללי העיבור בחשבון זה של ימינו הם פשוטים כידוע, אך טעמיהם נסתרים. והשכילו בעל הכוזרי והרז"ה להבין ולגלות את יסודות החשבון כפי דעתן הרחבה, מתוך פלפול ועמקות בסוגיא זו, עד שהחזירו לנו את החכמה שעליה מבוסס סוד העיבור הזה. והוא מעין עתניאל בן קנו שהחזיר מפלפולו הלכות שנשכחו, וכעין הא דאיתא בגמ' דשכחום וחזרו ויסדום, כגון מנצפ"ך. וא"כ, אף אם לא נתגלה סוד טעם מולד זקן איך שמבוסס על יסוד זה קודם בעל הכוזרי והרז"ה, מ"מ כיון שבאו לפרש את טעמי הסוד, הרי הבינו ולמדנו איך קובעי החשבון בנו אותו, וממילא מובן לפי דעת בעל הכוזרי והרז"ה שעל יסוד י"ח השעות יסוד חז"ל, או שהוא מונח ביסוד ההל"מ, בין שאר היסודות, את סוד העיבור של מולד זקן המוסתר בתוך הסתירה שבין שתי השמועות, שעמד עליה גם ראשונים אחרים ליישבה. וחידוש זה של בעל הכוזרי והרז"ה לגבינו הוא כגילוי משמים שהתגלה להם מתוך גדלותם ועמלם בתורה, כפי שהיה אצל הרבה ראשונים כמותם, [וכפי שהעיד הראב"ד על בית מדרשו], ורבותיהם הניחו להם מקום להתגדר בו, ללמד את ההלכה הזו לכל הדורות הבאים. וא"כ פשוט הוא לומר שדעת בעל הכוזרי והרז"ה שסוד י"ח השעות הוא הלכה למשה מסיני.

משמעות
החולקים
בפירוש
הסוגיא
אם יסוד
י"ח שעות
הוא קבלה
מקדמונים

משמעות
החולקים
בפירוש
הסוגיא אם
יסוד י"ח
שעות הוא
סוד היוצא
מתוך
הפירוש
בסוגיא

אך לפ"ז, מאחר שיש ראשונים שחולקים על פירוש הסוגיא, ממילא הם כאומרים לא פירושה נכון, ואף לא התגלה כאן שום סוד ולא גילוי משמים. ואין צורך לחלוק בהדיא על הסוד יסוד הפירוש, כי ממילא נופל, בדחיית הפירוש.

לסיכום. מעתה שלא גילו הראשונים החולקים מאומה בהתייחסות לרעיון הזה של י"ח השעות, ויש לנו ג' דרכים לבאר דעתם, אזלינן בתר רובא, ומסתייע מדרך הפוסקים כידוע (ראה ריטב"א עירובין ל"ח: ועוד הרבה מקומות; ר"ן ב"מ י"ג: ועוד; תרומת הדשן סי' נ"ו; שו"ע אה"ע סי' צ"ה חלקת מחוקק סק"א - "ולמה נעשה מחלוקת בין התוס' והרא"ש לשאר פוסקים בלא הכרח; "פני יהושע בעשרות מקומות; רע"א; חת"ס; לח"מ; פר"ח; א"ר; פמ"ג; ברכ"י; ועוד אחרונים; יד מלאכי סי' תצ"ה; שדי חמד ח"ד 215 ב', ח"ו 133 ב' ועוד ע"ש; בה"ל סי' ד"ש ג' סד"ה א"י, ובה"ל סי' ש"ו א' סד"ה שמעין, ובה"ל סי' שכ"א ט"ז ד"ה דוקא), שהנטיה היא לא לעשות מחלוקת סתם, כשיש מקום טוב לבאר ללא מחלוקת. והמחמיר לעשות מחלוקת, ולהציג שיטה נוספת על הרז"ה, עכ"פ מידי ספיקא דדינא הוא לא יצא, ואינו יכול להתעלם משיטת הרז"ה, ולכל היותר ישאר בספק להחמיר את שתי השיטות. אבל לדידי, פשיטא לי דאין חולק על הרז"ה, וכפי שפסק החזו"א כשיטת הרז"ה.

העולה
מתוך ג'
האפשרויות

ה. האם דעת הרז"ה הוא דעת יחיד

טענה: רובן ככולן של הראשונים חולקים על הרז"ה.

מענה: אין זה נכון. חדא, דהכוזרי והתשב"ץ בהדיא סוברים י"ח שעות. דזה לשון התשב"ץ חלק א' סי' ק"ה בסופו בפירוש השמועה השלישית - "הנה המולד היה בחצי הישוב, הוא ארץ ישראל, ששם הקבוע, ליל שישי בתחילת הלילה, ותיראה שם ליל שבת, ואז יקבעוהו לכל העולם. ובסוף המזרח כבר שקעה החמה שש שעות קודם [כלומר קודם שעת הראיה בא"י שהוא ליל שבת], לא יבוא להם יום שבת עד לאחר י"ח שעות". וכן פירש התשב"ץ את השמועה השלישית בח"ג סי' רט"ז ג"כ על יסוד של הפרש י"ח שעות בין ירושלים למקום המאחר לה ביותר הוא קצה המזרח שמאחר לירושלים י"ח שעות. והריטב"א והר"ן, אחרי שהקשו הרבה על רש"י ודנו בפירושו, ציינו את פירוש הרז"ה ללא קושיא, ולא תמחו על דעתו. והראב"ד והיסו"ע דפליגי על הרז"ה, כתב החזו"א דזהו רק בפירוש הסוגיא, אבל ביסוד של י"ח שעות מודו, מדלא הקשו בהדיא על כך, ועל כרחק אינו דעת יחיד מחודשת. וראה עוד טענה י"ח. ומה שלכאורה משתמע מדברי היסוד עולם כפי שפירשו המחר חדש יבואר באריכות בנספח ג'. ובשו"ת מן השמים לר' יעקב ממרויש מבעלי התוספות סי' ס"א - "ועוד נסתפקנו בשלש שמועות במסכת ראש השנה שנאמרו מפי ר' זירא, האחת שצריך שיהיה לילה ויום מן החדש, והשניה נולד קודם חצות בידוע שנראה סמוך לשקיעת

החמה והשלישית עשרים וארבע שעי מכסי סיהרא. ונשאנו ונתנו בהם וטרחנו שבח ליוצרנו והגענו ליסוד הסוד והסתיים ביניהם כאשר פירשם הר"ר זרחיה וכו'".

אין חולק
בהדיא על
י"ח
השעות
ואין מי
שמציע
דבר אחר

ועוד, דלא מצינו בראשונים אף אחד שדוחה בהדיא את הי"ח שעות כמקום קו תאריך כלומר כמקום פגישת המזרח עם המערב [מקושיא או מסברא או טעם אחר], ומאידך לא מצינו אף אחד מהראשונים שמציע שיעור, כגון י"ב שעות. וכידוע בדרכי ההלכה, ואין שום סיבה לחלק בין נושא זה להלכות בישול ובורר בשבת, אין אחרון או כ"ש אחרוני אחרונים יכולים לחלוק על דברי ראשונים מפורשים, ללא סמך של ראשונים אחרים בהדיא. היוצא מדברינו שאין לנו פוסק מפורש (למעט הראב"ח, ראה טענה י"ח) שיסבור אחרת מהרז"ה במקום קו התאריך. על כן י"ל שההלכה הוכרעה מזמן הראשונים, ולא יכולה החלטה של חכמי התורה בדורות האחרונים לחדש פסק מחודש מסברא לבטלה. וכן לא יכול מנהג שהשתרש שלא עפ"י שיקול דעת הלכתי צורך לבטלה, ובדואי לא כשהנהגים לא ידעו כלל מההלכה.

ו. האם ההסכמה על מקום קצה המזרח מוכיחה ששם ג"כ קצה המערב

טענה: מה שהראשונים לא הקשו בהדיא על י"ח שעות הוא משום שכולם סברו שכל הצד השני של הכדור, אינו מיושב וכולו ים, וא"כ אין נפק"מ במה שנאמר קו תאריך אחר י"ח שעות מירושלים, דלמעשה נפסק הנפק"מ אחרי ו' שעות מירושלים מערבה. ולכן בודאי כל הראשונים מסכימים שהיום מתחיל בקצה המזרח, וזהו כוונת הראב"ד, בקושיתו על הרז"ה מה חידש לנו, הא י"ח שעות לענין החצי השני של הכדור, לא נפק"מ, ולענין תחילת הימים מהמזרח, בזה אין שום חידוש, היכן שיהיה המזרח, שם מתחיל היום, והוא רחוק הרבה מקצה המערב, חצי הכדור או מעט פחות, ואין בזה הודאה על המשך המערב עד תחילת קצה המזרח.

וגם היסו"ע, שהקשה על הרז"ה, הבין כך, והבין בדעת הרז"ה שאין ישוב בחצי הכדור של הים, והנפק"מ היחידה ביי"ח שעות הוא בישוב שבתחילת קצה המזרח, ועל זה הקשה שבקצה המזרח אין לחלק המקומות לשני ימים, ולא יתכן חוסר רצף כזה גדול בין קצה המערב שרחוק ו' שעות מערבה מירושלים, ואח"כ ים גדול חצי או כמעט חצי עולם, ואח"כ שוב מתחיל ישוב ששייך למערב, לא מסתבר לומר דבר משונה כזה ולכנות עליו פירוש בסוגיא.

גם
משיקיה
מלהקשות
יש ללמוד

מענה: מתוך קושית הראב"ד למדין שלא הפריע לו כלל קושית היסו"ע, כלומר, דאפילו אי נימא דיש ישוב בקצה המזרח ששייך לקצה המערב, מ"מ לא מסתבר לפרש הסוגיא על פי מקום זה. ואי הוה ידע הראב"ד דיש ישוב בחצי השני של

הכדור, לא הוה פליג על הרז"ה בנפק"מ לגביהם, רק ישאר בסברתו בפירוש הסוגיא, לגבי הנפק"מ בבאור השמועה הראשונה לילה ויום מן החדש. דאי הוה קשה ליה כהיסור"ע על הרז"ה, הוה ליה למימר, חדא, דלא מסתבר לחלק את קצה המזרח, ועוד, דאף אי נימא שיש מקום לחלק, מ"מ לא מסתבר שיש משם נפק"מ לענין סוד העיבור דתליא רק בא"י, כי מציון תצא תורה.

מאידך, היסור"ע לא הקשה כקושית הראב"ד, ולא הביא אותה אף שהיה אחריו, משמע שלא הפריע לו לפרש את מקום הראיה עפ"י מקום שאינו א"י (וכמו שפירש בעצמו על פי קצה המערב בשמועה השלישית, וכן נקט הראב"ח בפירושו לשמועה השלישית, וכן כתב באבודרהם בסדר העיבור שער הקביעות והדחיות). ומה שהקשה על חלוקת קצה המזרח, זהו מחמת חוסר ידיעה על הישוב בחצי הכדור התחתון, אבל אי הוה ידע, על כרחך שלא היה מקשה כך על הרז"ה. ואין אנחנו יודעים מה היה סובר, אי הוה ידע, והחזו"א הכריע מסברא לחלק בין קו העובר ביבשה לקו המחלק בין ים ליבשה.

והנה יש שרצו לומר שהיסור"ע סובר שקו התאריך בטבור הים כנגד אמצע הישוב, הוא אמצע היבשת. ואי אפשר לומר כן. דהא פירוש היסור"ע וכן של הראב"ח, מבוסס על אורך היבשת שהוא החצי העליון של הכדור, ק"פ מעלות של ישוב, ואין ישוב יותר מזה. ולתרווייהו היום מתחיל ממזרח היבשת כפי מהלך השמש ממזרח למערב בתנועה היומית, והתקדמות היום לאורך היבשת הוא ברצף אחיד, שפירושו שקו התאריך לא ביבשת. והנה הרז"ה באר את התקדמות כניסת היום ומתחיל מירושלים ושש שעות אח"כ בקצה המערב ועוד שש שעות אח"כ בטבור הים, ועוד שש שעות אח"כ בקצה המזרח. והקשה עליו היסור"ע שלא באר מה הדין ברבע העיגול שממזרח לירושלים עד קצה המזרח, האם מקדים לירושלים או מאחר לירושלים, וטען עליו, איך נתן דינים לדגי הים, שבאר איך התקדמות כניסת היום הולכת מקצה המערב לאורך החצי התחתון של הכדור עד קצה המזרח, וכל המקום הזה הוא ים אוקינוס ויש שם רק דגי הים, ואילו לגבי חצי היבשת המזרחי לירושלים לא נתן דינו ולא באר אם הוא מקדים או מאחר לירושלים. והנה כדלעיל זה ודאי שאם יש קו תאריך, הוא לא ביבשת לדעתו רק בים, והרי בים טען שיש שם רק דגים, וא"כ אין שום טעם לדעתו לקבוע היכן קו התאריך בים, שאין בזה שום נפק"מ לבני אדם שביבשת אלא רק לדגי הים. והנפק"מ היכן הוא מקום קו התאריך בים, נוגע רק למי שנמצא ליד קו התאריך, האם הוא מערבית לקו ומקדים בזה לירושלים, או מזרחית לקו ומאחר בזה לירושלים, וא"כ היכן שנשים את הקו בחצי התחתון, במערבו או במזרחו או באמצעו, אין בזה שום נפק"מ ליושבי החצי העליון, כיון שודאי הקו הוא באיזה מקום מזרחית לחוף המזרחי של היבשת והוא גם מערבית לחוף המערבי של היבשת, ולצורך נפק"מ לדגי הים, אין לנו הכרח לדון במקומו של קו התאריך שבים. ומשום כך לא דן בזה היסור"ע ולא הראב"ח, ואין לנו שום מקום או הוכחה להצביע על דעתם בזה. ומה שנשאר ודאי

מה אפשר
ללמוד
משיטת
היסוד
עולם
ושיטת
הראב"ח
לענין
מקום
תחילת
הימים

הוא רק לפי באורם, היכן הוצבה החמה בבריאת העולם, להראב"ח בטבור הארץ, וליסו"ע בטבור הים, כך שההתחלה של היום היתה בקצה המזרח של היבשת, כל אחד לפי שיטתו מהו נחשב תחילת היום בזמן בריאת העולם. ועכ"פ מזה יש לטעון, שכמו שכך התחיל והיה עד מתן תורה והלאה, כך ימשיך להיות ללא שינוי מחמת גילוי יבשות ואיים בחצי הכדור התחתון. גם הראב"ח ביסס פירושו בסוגיא בשמועה השניה והשלישית על מקומות ביבשה, שהוא החצי העליון בלבד ולא על שום מקום בחצי התחתון, ממילא אין שום מבוא לדעת דעתו בענין קו תאריך שהוא נפק"מ רק לגרים במקומות בחצי התחתון שלדעתו אינם קיימים. ונביא הוא לא היה, כדי לדון בדבר ששיך רק לעתיד הרחוק.

וראה עוד בדעת היסוד עולם בנספח ב'.

ואף אם איננו יודעים בודאות דעת הראשונים המקשים על הרז"ה, מ"מ כיון שלא הקשו בהדיא על היסוד של י"ח שעות, וא"כ אפשר לפרשם או כטענה או כמענה, אין להביא מהם ראיה לכך או לכך, ונסתייע מהראשונים שלא הקשו על הרז"ה, ולא נדחה הודאי מחמת השמא, ובוודאי שלא נקבע כהצד בשמא שנוגד את הודאי, כאשר יש אפשרות לצד שמסכים עם הודאי.

אבל באמת נראה להוכיח כהבנת החזו"א בראב"ד דבאמת מסכים עם הרז"ה בענין י"ח השעות. ומבואר באריכות בנספח א'.

ז. במה מסכים הריטב"א להרז"ה

טענה : מה שכתב הריטב"א שפי' הרז"ה יותר מחוור הרי כתב זאת אחר שהביא את פי' רש"י על הילפותא בגמ' למקור דין לילה ויום מן החדש. וא"כ י"ל דכשציין הריטב"א שפי' הרז"ה הוא יותר מחוור הוא רק על ענין זה ולא על פירושו לשלשת השמועות.

מענה : אין זה מסתבר, דז"ל הריטב"א - "ויש להרז"ז ז"ל בהלכה זו שיטה אחרת שהיא יותר מחוורת". ומדנקט לשון שיטה משמע שכוונתו לכל הפירושו בסוגיא, וכן מדנקט לשון הלכה, בוודאי לא שייך לומר הלכה לילפותא מקרא, ומאי נפק"מ בפי' אחר לילפותא, אלא ע"כ הלכה היינו כל הסוגיא. ועוד שלא הקשה כלום על הילפותא ובאורה אליבא דרש"י, ואמאי נקט בפי' הרז"ז ז"ל שהוא יותר מחוור, בלא טעם.

והנה, מה שכתב הריטב"א דדברי הרשב"א נכונים במה שהקשה על רש"י ופירש אחרת, הוא עדיין בשיטה של רש"י לפרש הסוגיא שהראיה אפשרית שש שעות לאחר המולד, וזה אינו לפי התכונה. ולפי זה מובן מה שסיים הריטב"א בסוף הסוגיא

דלהרז"ה שיטה יותר מחוורת, היינו שהוא מבאר עפ"י התכונה שצריך כ"ד שעות אחר המולד לראית הלבנה לפני וסמוך לשקיעת גוף השמש. וכמו כן שהראיה היא סמוך לשקיעה ממש ודלא כהראב"ד, והרשב"א בפשוטו (דפירש אחר שדחה את פי' רש"י שראו הישן אחר חצות היום וזה באמת צ"ע גדול איך אפשר לראות הירח הקטן כמה שעות סמוך למולד בצהרי היום. אכן אפשר לפרש ברשב"א אחרת. דו"ל - "דהכא לא בשנראה ממש הישן בליל שלשים דא"כ א"א לקדשו ביום שלשים אלא כשנראה ישן ביום כ"ט לאחר חצות דכיון שכן בידוע שימשך הישן עד תחלת הלילה דשית שעי מתכסי סיהרא עתיקא בכל דוכתא ונמצא שאין לילה ויום מן החדש". ונראה שכוונתו במה שכתב 'כשנראה ישן ביום כ"ט לאחר חצות', היינו סמוך לקצה המערב, שאצלם השעה שש שעות יותר מוקדם ואז אפשר לראות הישנה בשחרית, וכיון שכן, מוכח שעוד יותר משש שעות יהיה המולד בא"י והיינו אחרי השקיעה, ואזי חסר מן הלילה ויום מן החדש. אך לפי זה צ"ל דלא ס"ל כפירוש רש"י בשמועה השלישית, דאת הישנה בשחרית עד שש שעות סמוך למולד רק בני המזרח יכולים לראות, דבני מערב צריכים י"ח שעות קודם המולד). [ואפשר שזה שורש השאלה בשו"ת מן השמים להכריע האם כשיטת רש"י דאפשר לראות שש שעות אחרי מולד אמיתי, או כשיטת הרז"ה עפ"י התכונה דבעינן כ"ד שעות]. ומה שהזכיר הריטב"א 'בהלכה זו, צ"ל בנפק"מ להלכה לענין מולד זקן. דהרי לכאורה יש סתירה בין שתי השמועות הראשונות, מהו גבול המולד ביום הראוי להתקדש לר"ח, שלפי פי' רש"י לא קשה, אך התוס' מקשה עליו מהמציאות, אלא דנשאר התוס' בקושיא שאין ישוב לסתירה. והרשב"א מקשה על רש"י מתוך הסוגיא הקודמת מדעת ר' יהושע בן לוי, אך ישובו שכותב עליו הריטב"א שנכון הוא, דמשמע מהשמועה הראשונה שאם המולד לאחר תחילת הלילה ויש זמן של ישן בתחילת הלילה, נפסל היום מלהתקדש לר"ח, לא פותר לנו את הסתירה מהשמועה השניה, דלפיה אפשר לקדש היום בעוד המולד קודם חצות היום. והריטב"א אחר שהביא דברי הרשב"א לא עומד על ישוב הסתירה הזו, ולא מקשה על הרשב"א בזה, ואילו לפי פי' רש"י לא קשה.

לכן נראה לומר דזה מה שהביא את הריטב"א לומר שפירוש הרז"ה יותר מחוור שמיישב הכל, גם מהמציאות שמתאים לפי התכונה, וכדכתב הר"ן, וגם את הסתירה בין השמועות, וגם לא קשה מהסוגיא שלפני כן, וגם שמתאים להלכה דעד מולד זקן לא נדחה ר"ח תשרי.

ח. האם חידוש הרז"ה בפירוש הסוגיא נובע מחוסר ידיעתו במציאות גודל היבשת

טענה: אילו הרז"ה היה יודע שהיבשת בצפון ממשיכה הרבה מזרחה, לא היה

קובע את קצה היבשת בשש שעות מזרחה מירושלים, בלבד. דכיון שהאריך הרז"ה לבאר צורת הארץ בהקדמותיו הרחבות, מוכח שפירושו בסוגיא מבוסס על צורה זו, והנה כיון שהתברר שהצורה אינה נכונה ולא מתאימה למציאות, נפל פירושו בסוגיא וכן גבול קו התאריך, שמסתבר שיסודו לפי המציאות.

מענה: בהדיא כתב הרז"ה ששיעור היבשת נמדד לפי הפלך הרביעי, שהוא מול ארץ ישראל, ולא מתחשבים בשאר הפלכים. [והוא הפלך האמצעי בישוב, והוא ג"כ המובחר וירושלים בכללו, וזה הטעם שירושלים בטיבורו של עולם (סנהדרין ל"ז). וכדפירש המהרש"א שם בח"א שהוא משום האויר הממוזג שהוא מוכן וראוי להשגת החכמה. וחזינון שהטבור והאמצע מתפרש על המיזוג בין צפון לדרום ולא בין מזרח ומערב. ועפ"י פלך זה ורצועת היקפו סביב העולם נקבע סוד העיבור אשר יסודו בטבור]. ומשמע מדנקט בדווקא אותו, לא בכדי הוא, אלא משום שידע שבשאר הפלכים אין הדבר כן לענין סוף היבשת, ורק בפלך זה מתקיימים דבריו, אבל צפונה מזה כבר מתארכת היבשת למזרח ואין שם מקום שמאחר י"ח שעות בשעות היום מירושלים. וכיון דיסוד פירושו הוא עפ"י מקום אחד בעולם המאוחר לירושלים ב"ח שעות, מה לי אחד שמאחר מחמת מיקומו בהפרש מעלות באורך הארץ, מה לי אחד מחמת שהוא היחיד ברוחב הארץ, כלומר שמצפון לו כבר אי אפשר לאחר כ"כ, די לי במקום אחד יחידי לקיים לילה ויום מן החדש שאליו מתייחסת השמועה.

ועוד, דכל הטענה מבוססת על קו תאריך ישר מצפון לדרום, מקוטב לקוטב, ולא חותך יבשת, שהרי אמרו הראשונים שתחילת היום בקצה המזרח, וקצה המזרח הוא סוף היבשת. אכן אין סברא זו של קו ישר מוכרחת כלל, וקצה המזרח בהחלט יכול להתפרש בקצה היבשת המציאותי היכן שיהיה כפי קו החוף המתפתל, ורק ההלכה מגבילה שלא יקרב לירושלים פחות מ' שעות, ולא יאחר שום מקום בעולם את ירושלים יותר מ"ח שעות. ודי במקום אחד בעולם כזה שמאחר י"ח שעות לקיים הפי' בסוגיא, ואכן המציאות הזו קיימת באמת בפלך הרביעי שמול ירושלים. ולא איכפת לנו משאר הפלכים הצפוניים יותר שלא מאחרים כ"כ. ולגבי הפלכים הדרומיים ודרום הכדור ראה נספח ו'.

אכן זה דווקא ביבשה אבל כל האיים כולל יפן ושרשרת האיים הקטנים שמדרום ליפן (איי רייוקיו) והם סמוכים לאי הדרומי של יפן, בכלל הים הם וטפלים לו, והים בכלל המערב, ואפשר דמשום כך צד מערב קרוי ימה.

עוד יש להביא קצת ראיה, מהא שהיסוד עולם לא הקשה על הרז"ה בענין טבור היבשה. משמע שהבין ככוזרי וברז"ה, שירושלים אף שאינה טבור הארץ הגיאוגרפי, מ"מ היא טבור הארץ התורני הרוחני, וצ' מעלות לשני צידי ירושלים נחשבים העולם העליון המיושב, ואף שהוא למעשה ים, מ"מ הוא בגדר היבשה.

הדיק
ברז"ה
דנקט
פירושו
דווקא
בפלך
הרביעי

אין קו
התאריך
מחוייב
להיות קו
אורך
מקוטב
לקוטב

ראיה
משתיקת
היסוד
עולם

וביתר ביאור. דהנה יש להקשות, אמאי לא הקשה היסור"ע על הרז"ה את הקושיא הבאה. אתה הרז"ה לפי שיטתך שהמולדות נקבעו על אופק ירושלים, וירושלים היא אמצע הישוב, וקצה המזרח הרחוק מירושלים למזרח ו' שעות הוא קצה הישוב העומד על שפת ים אוקיינוס, הרי לפי הידוע לי [היסור"ע] ממשיכה היבשת עוד למזרח 23.5 מעלות, כי מירושלים עד קצה המזרח יש 113.5 מעלות. ולפי החזו"א שגם דעת הרז"ה היא שלא חולקים יבשת, וקו התאריך הוא שפת הים, וכן משמע מדברי היסור"ע כשהעתיק את שיטת הרז"ה שירושלים היא באמצע הישוב, א"כ קצה המזרח דהיינו מקום קו התאריך היה צריך להקבע יותר מזרחה, וכבר לא היה רחוק מירושלים י"ח שעות, ונפל בזה כל הפירוש של הרז"ה. ולא נראה מדברי היסור"ע, שהבין שקו התאריך לפי הרז"ה עובר באמצע סין, וסין ממשיכה הלאה מזרחה עוד 23.5 מעלות. אך אם נאמר לפי שיטתנו, שידוע היסור"ע שבפלך הרביעי באמת שפת הים היא צ' מעלות מירושלים, ועפ"י זה פירש הרז"ה את הסוגיא, ואילו היסור"ע פירש לפי קצה המזרח הכללי של כל היבשת שכולל כל הפלכים, ולתרווייהו לא חולקים יבשת, שפיר לא הקשה זאת, ורק מקשה, על הצד שרבע הכדור שממזרח לירושלים הוא באמת מקדים בכניסת היום לירושלים, איך ניתן את קצה המזרח גם לבני מזרח המקדימים לירושלים ו' שעות וגם לבני קצה המערב המאחרים לירושלים י"ח שעות ושניהם יושבים על שפת הים בקצה המזרח.

ט. איזה נקודות מתוך הד' בפירוש הרז"ה הם העיקריות בפירושו, מאחר ואי אפשר להתאים את כולם למציאות

טענה : גם בדעת הרז"ה יש לומר דאם חסר משש שעות בין ארץ ישראל לחוף ספרד או חוף מרוקו, מוכרחים להוסיף על המידה, מא"י למזרח, עד שנגיע לסימן הראשון שהוא קצה המזרח, דהיינו לי"ב שעות מחוף ספרד, ובאופן זה יתקיים פירושו של הרז"ה בגמ' עפ"י מה שביאר היסור"ע שחשבון המולדות הוא במרכז היבשה אעפ"י שאיננה א"י. ועוד, שהרז"ה התנה שקצה מזרח היבשה רחוק מא"י ו' שעות רק אם קצה המערב רחוק ג"כ ו' שעות מירושלים, כלומר על כרחך שא"י או מקום המולדות יהא באמצע היבשת.

מענה : זה לשון הרז"ה - "ודע כי סוד העיבור המסור בידינו יסודתו בהררי קדש, והם שתי הנקודות מן הארבע הנזכרות, האחת ארץ ישראל והוא אדמת קדש אשר בה עיר הקדש והוא המקום אשר בחר השם לשום את שמו שם שנאמר עליו, לשכנו תדרשו ובאת שמה, והשנית קצה המזרח שהוא תחילת היישוב וכו' ופי' הענין הזה כי חשבון המולד שאנו אומרים שהוא ביום פלוני בכך וכך שעות מן היום או מן הלילה הוא כנגד ירושלים", ולעיל מיניה כתב - "ונתברר לך מזה כי יש הקדמת י"ח

עיקר
פירושו
של הרז"ה
בנוי על
שתי
נקודות,
ירושלים
וקצה
המזרח

שעות במנין ימי השבוע ושעותיהם בין שוכני ירושלים לשוכני קצה המזרח וכו'". הרי לנו דברים מפורשים, שפירוש הסוגיא לא בנוי כלל על קצה המערב, ואין נפק"מ בו כלל (ואף לא השתמש בו לפרש השמועה השלישית), ולא תליא בכמה הוא רחוק מירושלים (ואף היסו"ע לא הקשה על הרז"ה מהמציאות בקצה המערב). ובספר מחר חדש כתב (דף ט"ז עמ' א' בספרו) בטעם סברתם - "והאיחור הגדול לא יהיה יותר מי"ח שעות, ומפני שארץ ישראל משוכה קצת מטבור הארץ או אמצע העולם לצד מערב לפיכך אמרו [הרז"ה והכוזרי] שהחצי מהכדור השמש דרך ים אוקיאנוס יהיה נגרר אחר מערב ולא אחר מזרח". ומקום המולדות הוא רק ירושלים ולא ישתנה לפי חשבון של אמצע היבשה, ולא יתכן לתלות תניא בדלא תניא, וכיון דתניא בדברי הרז"ה שמקום המולדות הוא ירושלים מטעם שהוא אדמת קודש, ולא מטעם אמצע, אי אפשר לפרש בדבריו מתוך דיוק שאינו מוכרח, ועוד שסותר דבריו האחרים, שמקום המולדות הוא כהיסו"ע או מקום אחר שאינו ירושלים.

וכן כתב בפירוש "אוצר נחמד" על הכוזרי מאמר שני אות י"ט וז"ל - "אבל חז"ל חשבו האורך מקצה המזרח ממדינה שהיא אצל שפת הים המזרחי, והדעת מכרעת שנחשוב מן המדינה שהיא ברוחב נגד ארץ ישראל כארץ ישראל. ואנחנו נראה כי ארץ הצינים וכו' היא ברוחב שלשים מעלות מן המשוה, וא"כ מן הראוי שזאת נקרא קצה המזרח לדעת חז"ל וכו' ואין זולתה מדינה אחרת יושבת על הים המזרחי שתהיה ברוחב הזה או קרוב לו. וכו' הרי ירושלים מקצה ישוב המזרחי תשעים מעלות שהוא רובע כדור הארץ, והרי שם נאה לירושלים וכו' שהיא בטבור הארץ וכו'. ובזה גלותי חרפת החבר מבעל יסוד עולם וכו' וכי הסכמת חכמי האומות כדאית להרעיש ארץ ומלואה בענינים התלויים בתורת ה', ואדרבה מבואר מן הכתוב ומדברי חז"ל שא"י בטבור הארץ וירושלים אמצע הישוב וכו'. ולמען דעת כי כנים דברי ושאיין מקום לומר שהאורך נחשב מן המערב בהחלט עד שנקשה מזה אדברי חכמינו ז"ל, אזכיר חלופי החשבונות בהתחלת האורך מן המערב לחכמי האומות וכו'", ומפרט שם כמה וכמה דעות מהיכן ומאלו איים מתחיל קצה המערב של הישוב.

ומה שהתחיל לבאר הנקודות ע"י נקודות במרחק של י"ב שעות והתחיל מקצות היבשת, הוא כדוגמת הכוזרי בלשון "קוטרים" שנקט, וכדבאר בו שם בפירוש "קול יהודה", דאיירי ברבעי הכדור הנוצרים בחלוקה ע"י קוים של קוטר, שהוא קו היוצא מההיקף ועובר דרך המרכז וממשיך עד שפוגע שוב בהיקף (ונראה לי שלשון קוטר הוא כדוגמת הלשון האנגלית לרבע "קוורטער", וכן לשון "קוודראט" בלע"ז הוא רבע). והרז"ה שהולך בשיטת הכוזרי, נוקט כמותו שהעיקר הוא בירושלים וממנה מתחילים, ולא מטעם מרכז היבשת, ואעפ"כ יש מרחק י"ח שעות מערבה ממנה, ורק ו' מזרחה ממנה. וטבור הים נקבע מקומו כמול ירושלים, שהוא סוף הקוטר היוצא מירושלים. וה"ה קצה המערב נקבע מקומו כמול קצה המזרח שממנו מתחיל הקוטר ובו התחיל הרז"ה, וסופו של הקוטר הוא קצה המערב. כלומר, שקצה המערב נגזר

ממקום קצה המזרח, ולא להיפך. ולא בכדי התחיל הרז"ה לבאר הנקודות בנקודת קצה המזרח, אעפ"י שהיא האחרונה לקבל היום, כיון שהיא הידועה י"ח או ו' שעות מירושלים, וקצה המערב רק פועל יוצא ממנה. ואי אפשר להכניס בדעת הרז"ה את שיטת היסוד"ע שמקום המולדות הוא בטבור הארץ, ואף היסוד"ע הוכיח זאת לא רק מהאמצע של היבשת, אלא מתוך הליקויים, כלומר שמקום המולדות חייב להיות מתאים למציאות האסטרונומית, והרי גם לפי היסוד"ע, כפי המפות בימינו אין טבור הארץ שכתב, רחוק מקצה המערב, חוץ ספרד, ו' שעות אלא ארבע וחצי שעות, ואעפ"כ, לא יתכן שישנה את מקום המולדות לפי האמצע, ויזניח הראיות מהליקויים. וה"ה להרז"ה. והרעיון של אמצע היבשת אינו מוכרח בסברא כלל, וכשם שהקשה הראב"ד שלא יתכן לתלות הראיה בקצה המזרח, כך יש להקשות מעין זה, שלא יתכן לתלות מקום המולדות ברעיון גאוגרפי שאינו קשור לא"י, ולבטל את הסברא שהכל נקבע לפי א"י, או שיתאים למציאות האסטרונומית.

ועוד, הרי בא הרז"ה לבאר השמועות שאמרו חכמי הגמרא, ולא לבאר שמועותיו, ובודאי שאין לחז"ל חכמי הישיבות שבא"י ובבבל שום קשר לספרד, והעיקר אצלם הוא א"י כי מציון תצא תורה, ושם מקום המולדות, ולפי דעתם פירש הרז"ה את שמועותיהם ולא לפי מקום גלותו, וכי אם היה גר בסין היה מפרש הסוגיא אחרת, אתמהה.

וראה בסוף מענה ט"ו עוד בענין ד' הנקודות ביאור נוסף בסדרן ומשמעותן.

י. היכן גרים יושבי קצה המערב אם אינם על היבשת

טענה : באם נסבור בדעת הרז"ה דאף הוא סובר שאין לחלק יבשת, א"כ איך שייך ישוב שיש בו תושבים, כלשונו, ששייך לצין ויושבים על שפת ים אוקיינוס, ומאחרים לירושלים י"ח שעות.

מענה : יש לבאר זאת בשני אופנים. חדא כהחזו"א, שלא מדובר ביושבים בפועל, רק בכח, שאם יהא כזה מקום ישוב, שייך בו איחור של י"ח שעות. ולא בעינן בפועל, כי נועד רק לשמש יסוד לדחות מולד זקן ודי בזה לצורך החשבון הממוצע שבידינו שאף הוא בנוי על אורך חודש ממוצע, שאף פעם לא היה בפועל בדיוק כזה, דכשמו כן הוא, ממוצע של האמיתיים שהיו ושיהיו בפועל. ולכן כל הלשונות של הרז"ה והכוזרי, הם רק ציור של מקום ישוב בכח.

יושבי קצה המזרח אינם מחויבים להיות בפועל ודי להיות בכח

עוד יש לבאר, דמלכות צין כללה גם כן איים בתוך הים, שכבשום ומלכו עליהם, ויש רבים כאלה בים שממזרח ליבשת בממלכת צין. והיושבים על איים אלו נקראים אף הם יושבי המזרח ביחס לירושלים, ויושבי צין ביחס לממלכת צין, אך על פי דין

יושבי קצה המזרח המקדימים לירושלים יכולים להיות באי

תורה הם מאחרים לירושלים עד י"ח שעות. ולא מחייב שיהא במציאות אי שיושב ממש על נקודת הצ' מעלות מירושלים, כלומר ששפת ים אוקיינוס שהאי נמצא בו ובו איירי הרז"ה, הוא ממערב לאי, והוא על גבול הצ' מעלות. אכן באמת אם נחפש, נמצא כזה אי סמוך לקוריאה הדרומית ושמו "האטא דו" (Hat'ae Do), והרבה איים יש שם ובתוך האוקיינוס עמוק לתוך הים, שמיושבים בעשרות ומאות אלפי איש. ודי לנו באי קטן שמכיל מעט תושבים, לסמוך עליו לעניננו, אף שאין שם יהודים, רק ראויים לשבת שם, ועליו נבנה היסוד של י"ח שעות.

יא. האם הראב"ד שמשיג על הרז"ה חולק על הכוזרי והרז"ה בענין י"ח השעות

טענה : יש הרוצים לפרש בדברי הראב"ד, שהשיג שתי השגות על הרז"ה, אחת על ההקדמה והשני' על פירושו בסוגיא. דבהשגתו הראשונה חולק על קו התאריך, ובהשגתו השני' על פירושו בסוגיא, דאם לא כן, למה שתי השגות. ומחמת שתולה השגתו הראשונה בטעם שהחשבון תלוי בירושלים, והרי גם הרז"ה תולה כן, על כרחך שלא בזה פליג מהיכן מונין השעות, אלא במנין השעות פליג, כלומר לא י"ח אלא י"ב, כי אין סברא למנין שעות אחר משתי האפשרויות הנ"ל. וחזינן מהראב"ד שסובר י"ב שעות מירושלים.

מענה : פשטות הראב"ד לא נראה כך כלל כפי שיבואר להלן, אלא שהכל השגה אחת. ונבאר כאן את דברי הראב"ד באופן כללי, ובנספח א' נרחיב בביאור דברי הראב"ד בפרטות והדיוקים מלשונותיו.

הנה מדהביא את הכוזרי בהשגה השניה, וחלק עליו רק בפירוש הסוגיא, משמע
על מה
משיג
הראב"ד
על הרז"ה
בהשגה
הראשונה
בהדיא שמודה לו בשאר דבריו כלומר בענין י"ח השעות. אלא שבהשגה הראשונה לא
משיג תחילה על הכוזרי רק על הרז"ה, והטעם, כי מקור דברי הרז"ה בין בי"ח השעות
ובין בזה שמפרש שהראיה היא במקום אחר בעולם ולא בירושלים, הרי הוא כראשונים
הקודמים לו, הראב"ח והכוזרי, והיה לו להרז"ה להגיד דבר בשם אומרו, ומדוע
מתגדר בחידושים שאינם שלו, וכבר לפניו קצרו הקוצרים חידושים אלו של י"ח שעות
- הכוזרי, ושל ראיה בקצה המזרח או המערב - הראב"ח והדיין הישיש חסאן בר
מרחסאן והכוזרי. ולבסוף מסיים השגה זו דגם הכוזרי פירש כן.

וממשיך הראב"ד להשיג גם על הפי' בסוגיא, במה שמקדים הרז"ה לבאר בהקדמתו, והוא, שיש שתי נקודות שעליהם בנויה הסוגיא, ירושלים וקצה המזרח. ועל זה אומר הראב"ד, על הנקודה של קצה המזרח כמקום תחילת הימים וקו התאריך, בזה אין חידוש כנ"ל שכבר חידושו נאמר לפניו, ועל זה לא חולק, אבל במה שנקודה זו

היא ג"כ מקום הראיה שעל פי נקודה זו נקבע היום בו יהיה ר"ח או ר"ה לכל העולם, כולל ירושלים וא"י, בזה חולק עליו, שמקום הראיה צריך להיות רק בארץ ישראל. ולכן לא משיג על הכוזרי בהשגה השניה בענין קו התאריך ולא טוען עליו, כי הוא המחודש זאת, ורק משיג עליו בענין הראיה שצריכה להיות רק בא"י.

ובהשגה השניה שכל ענינה הוא התייחסות על פי' הרז"ה והכוזרי בסוגיא, בזה טוען שהקודמים שחידשו זאת לתלות הראיה שלא בירושלים אינם מאנשי התלמוד, דגם הנשיא רבי יצחק בר ברוך השיג עליהם בענין יסוד זה. וממשיך הראב"ד ומסכים להכוזרי ביסודו לתלות בירושלים, ותולה בזה לא רק את מנחם י"ח השעות, אלא גם את מקום הראיה שמוזכר בשמועה השניה - בידוע שנראה וכו'. אבל באמת, אין הבדל כלל בין הכוזרי והרז"ה בענין י"ח השעות לדעת הראב"ד, ולא חולק על הכוזרי בענין י"ח השעות וממילא גם לא על הרז"ה דג"כ סובר זאת ורק חולק על פירושם בסוגיא, על הרז"ה שתלה הקביעה עפ"י הראיה שלא בירושלים כלל, וכדרך הראב"ח ג"כ, ועל הכוזרי שתלה הקביעה על שני מקומות, ירושלים וקצה המזרח, כמבואר לקמן.

על מה משיג הראב"ד על הרז"ה בהשגה השניה

ומה דחזינן בדברי הראב"ד דיש הבדל בין הרז"ה לבין בעל ספר הכוזרי, נראה לבאר על פי מה שהעירני הרה"ג רמ"א במברגר שליט"א. דהראב"ד הבין בכוזרי דלא ס"ל כהרז"ה בכל דבריו. דלהרז"ה ב' השמועות הראשונות, אחת הן, ותנאי אחד הוא, ותלוי רק בקצה המזרח, המאחר לירושלים י"ח שעות, ואפשרות ראייה סמוך לשקיעת החמה יכולה להיות רק לאחר כ"ד שעות מהמולד. והשמועה השניה ביחס לראשונה מגלה לנו את ההפרש של י"ח השעות, ולכן נקבע גבול מולד זקן בחשבון המולדות המיוסד על ירושלים, בחצות היום. אבל להכוזרי, כל שמועה היא בפני עצמה, ובכל אחת התייחסות למקום אחר, ובכל אחת הפרש שונה בין המולד לראיה בסוף יום א' בחודש, אלא שמטעם אחר שונה הזמן עד הראיה בקצה המזרח מאשר בירושלים. וצריך לומר דס"ל להראב"ד דגם הכוזרי מסכים שאפשר לראות הירח כבר אחרי ו' שעות מהמולד, קודם השקיעה. ואת הרז"ה דוחה הראב"ד לגמרי, כיון שתולה הקביעה רק בראיה בקצה המזרח, כמו שדחה רבי יצחק בר ברוך את דברי הדיין הישיש רבי חסאן בר מרחסאן.

מדוע התייחס באופן שונה לכוזרי מאשר לרז"ה

אלא דגם על הכוזרי מקשה, משום שיש סתירה בין השמועות בדין היוצא מכל אחת למעשה לפי פירוש הכוזרי, כמבואר לקמן. ועוד, שלא מסתבר שהפס' שר' יוחנן מביא לבאר השמועה הראשונה, מתייחס למקום בקצה העולם, ולא לירושלים שהוא מקום הקביעה העיקרי לכל העולם. ועוד, שרק בקצה המזרח כל יום ר"ה אחר המולד כלומר שכולו מן החדש, ואילו בירושלים רק רבע היום אחר המולד, דהיינו שרק רבע ממנו מן החדש, והיה ראוי להיות להיפך, כי ירושלים היא עיקר העולם.

על מה משיג הראב"ד על הכוזרי בהשגה השניה

ו"לפי הסברה ההיא" שכתב הראב"ד כשמביא ומבאר את הכוזרי, הכוונה על הפירוש בשמועה הראשונה שמתייחס לקצה המזרח ולא לירושלים, שעל זה חלק

הנשיא רבי יצחק בר ברוך (כמבואר בספר העיבור להראב"ח).

יב. האם אפשר לדייק מהרמב"ם סוף פי"א מקדוה"ח מה דעתו בענינו

טענה: גם הרמב"ם חולק על הרז"ה וסובר לפחות כהיסו"ע, במקום קצה המזרח, שהרי כתב שאמצע הישוב הוא כ"ד מעלות מזרחה מירושלים, וא"כ קצה המזרח רחוק קי"ד מעלות מירושלים.

מענה: כן כתב הרמב"ם בסוף פי"א מהלכות קידוש החודש, על מנת להגדיר את מקום ארץ ישראל, אך אין בזה שום נפק"מ אלא רק לענין נתינת שם למעלות שהן גבול א"י במזרח והגבול במערב. אכן לא כתב שם כלל את שטח הישוב שעל פיו נקבע מקום אמצע הישוב, כלומר ק"פ מעלות לא מוזכרים שם ברמב"ם, ושפיר א"כ הוא דנאמר, והוא מתאים למציאות לפי המפות של ימינו, שהמרחק ביבשה בין קצה המזרח לקצה המערב הוא כמאה וארבעים מעלות, מקצה סין על חוף האוקיינוס ממזרח עד קצה מרוקו על חוף האוקיינוס ממערב. (דלהרמב"ם מונים המעלות מהאמצע כלפי חוץ, לכן אפשר לסיים בכל מעלה שהיא, אבל לאלו המונים מהקצה אל האמצע ומסתיים המנין בצ' מעלות, ע"כ יש בין הקצה לאמצע צ' מעלות), וא"כ קצה המזרח לא רחוק מירושלים יותר מתשעים וארבע מעלות. ובאם שהיבשה קטנה עוד יותר לפי הרמב"ם, הרי שפיר ניתן לומר גם לפי הרמב"ם שקצה היבשה במזרח רחוק מירושלים צ' מעלות כהרז"ה. וא"כ ה"ה למי שרוצה להוכיח מהפסוקים ממה שקצה המזרח רחוק מא"י יותר מאשר רחוק מא"י קצה המערב, שקצה המזרח רחוק מירושלים יותר מצ' מעלות. אין להוכיח מכך, כנ"ל, דאפשר שפיר שהיבשה קטנה מי"ב שעות, ועל פי גודל היבשה נכתבו הפסוקים בלי להתחשב בשטח הים השייך לחצי העליון של הכדור. עכ"פ לא מוכח כלל מאמצע הישוב על גודל היבשה, ולא על מקום המולדות, ובדואי לא מוכח ולא מחוייב שהאמצע של היבשת לענין המדידות הגיאוגרפיות של המדינות, נחשב ג"כ אמצע העולם לענין קו התאריך.

ועוד י"ל, דנבאר ברמב"ם כמו שבארנו ביסו"ע לקמן מענה י"ח ד"ה מאידך.

יג. האם אפשר לדייק מהרמב"ם סוף פי"ח מקדוה"ח מה דעתו בענינו

טענה: מהרמב"ם פי"ח שהזכיר המדינות המזרחיות והמערביות לא"י בניסוח שוה, משמע שאורך השטח הנחשב מזרחי לא"י שוה לנחשב מערבי.

מענה : אין שום משמעות ללמוד כך, שהרי אף על היבשה אינו נכון, שהרי אמצע הישוב שעל היבשה אינו בירושלים אלא רחוק כ"ד מעלות מזרחה, וא"כ כמו שעל היבשה אין שוה שטח המדינות המזרחיות לירושלים וא"י, לשטח אלו המערביות, כך לגבי השטח הנחשב מזרחי והנחשב מערבי, אינם מחוייבים שיהיו שווים, ואין להוכיח מלשונו שם לענין קו התאריך כלום. (ואולי זה הטעם שכתב הרמב"ם את המעלות מטבור הארץ שאינו ירושלים, כדי שלא נוכל להוכיח מדבריו כלום לעניננו.)

יד. האם אפשר לדייק מהיסוד עולם היכן קו התאריך בימינו

טענה : ממה שפירש היסוד עולם שיש טבור הארץ, כלומר ששוה המרחק של קצה המזרח מטבור הארץ למרחק של קצה המערב מטבור הארץ, ושם הוא מקום המולדות, א"כ גם כשיתרחב הישוב כך דינו לעולם שיהא טבור הארץ גם טבור העולם, שיהיו לעולם קצה המזרח וקצה המערב רחוקים בשוה מטבור הארץ, ונלמד מזה שקו התאריך המבדיל בין המזרח למערב הוא ק"פ מעלות מטבור הארץ. וה"ה כשנקבע את אמצע העולם בירושלים.

מענה : אין לנו מבוא לדעת את שיטת היסוד"ע לגבי קו התאריך. והוא משום שמוכרח לפי שיטתו, ודבריו שנביא לקמן, שהישוב אינו יותר מק"פ מעלות, כלומר חצי כדור הארץ, ואילו החצי השני הוא ים ואינו מיושב, וכל הישוב מקובץ בין קצה המזרח - לדידן, ובין קצה המערב - לדידהו. ולפ"ז קו התאריך יכול להיות בכל מקום בחצי שאינו מיושב, ואין לנו מבוא לדעת היכן. ונמצא לפ"ז דגם יבשת אמריקה בכלל הספק, דכמו שאפשר לומר שקו התאריך לשיטתו סמוך לקצה המזרח, כיון ששם הימים מתחילים, כך יש לומר שהוא סמוך ומערבי לקצה המערב, כיון ששם הימים מסתיימים לפי דבריו.

מתוך
דברי
היסוד
אי אפשר
להוכיח
מה דעתו
בענין קו
התאריך

ואלו דבריו במאמר השני, פרק י"ז (עמ' ל"ו ד"ה ועתה ראה) - "ובאמת ע"ד כלל אומר כי אינו אפשר בשום פנים ולא יתכן לבני אדם העומדים כולם ביום אחד [ויומים הכוונה לשעות אור היום ללא הלילה] ורואים את החמה כאחד שיהיה מקצתם קוראים בשם יום פלוני מימי השבוע ומקצתם ביום אתמול או מחרתו וכו' אמנם אפשר שיהיו בני מזרח עומדים בליל שבת ויהיו אז בני מערב עומדים ביום של יום הששי עדיין, ואפשר הוא כמו כן שאלו ואלו ברגע אחד בעצמם קוראים בשם יום השבת ויהיו אז בני מזרח עומדים ביוםם ובני מערב עומדים בליל שלו", עכ"ל.

כלומר, בסוף דבריו קמ"ל, דהשקיעה היא זו שיכולה לחלק בין המקומות וליצור יום שונה ביניהם, ואז על כרחך אצל אחד יום ואצל השני לילה, אבל שקו התאריך יחלק בין שני מקומות כשאצל שניהם יום, זה לא יתכן. ונמצא לפ"ז שכל דבריו הם רק

על האופן שהישוב הוא רק חצי הכדור, ולא יותר, דאז אם השמש בנקודת דלתתא - טבור הים, אזי או שיושבי קצה המערב יראוה, ועדיין לילה אצל יושבי קצה מזרח, או שיושבי קצה המזרח יראוה, וכבר לילה אצל יושבי קצה המערב.

אכן העירו, דהכלל שנתן היסו"ע הוא נכון לימי ניסן ותשרי שהימים שווים ללילות והשמש הולכת על הקו השווה במהלך היום, אבל מה יאמר היסו"ע בקיץ שהשמש צפונית, ובחלק הצפוני של הכדור, יותר מחצי ההיקף מואר. דהיינו אם השמש בתמוז בטבור הים כלומר שם חצות היום, נמצא במקום רחוק יותר מ' שעות מטבור הים מערבית לו ביבשת השעה חמש בבוקר ואחרי הזריחה, ואילו בקצה המערב ביבשת השעה שבע אחה"צ ועדיין לא שקעה החמה, נמצא שיש שני מקומות על פני הישוב שרואים את השמש. והשתא לפי דברי היסו"ע אם שניהם באותו היום, נמצא שאצל בני המערב הוא יום ששי אחה"צ, ואצל בני המזרח הוא יום ששי בבוקר, ובודאי שלא התכוון לכך היסו"ע, שהרי לעולם בני המזרח מקדימים לבני המערב. ועל כרחק שאצל בני המזרח הוא יום שבת בבוקר, ונמצא ששני מקומות רואים את השמש ואינם באותו יום. אלא ע"כ לא דיבר היסו"ע אלא בשני מקומות סמוכים, ולעולם מתחיל יום חדש בקצה המזרח.

אכן לאחר שהתרחב הישוב על פני כל ההיקף, אזי בכל ההיקף נמצא שני מקומות סמוכים, ומה לי בתוך היבשה ומה לי שני איים או אחד אי ואחד יבשה. ובודאי מתחייב מקום אחד ששני אנשים בשני ישובים סמוכים יראו אותה שמש אבל בשני ימים שונים. והוא הנידון של היכן קו התאריך. ועל כרחק נצטרך לחלק בדעת היסו"ע ולצמצם דבריו רק על שני מקומות ביבשה, אבל כל מה שנפרד מהיבשה דין אחר לו, וכהרז"ה. ואף שאפשר להציע חילוק אחר, מ"מ כדי לא לאפשרי פלוגתא, נימא שיודה היסו"ע להרז"ה בזה. ואי לא נימא הכי, לא נדע מה דעת היסו"ע תהיה בזה, דכמו שאפשר שיתחלף היום מיד מזרחית ליפן, כך אפשר שיתחלף באמצע האוקיינוס בין שני איים, וכן אפשר ממערב ליבשת אמריקה, או ממזרח ליבשת אמריקה, שבכל מקום שם, הוא רחוק יותר מ' שעות מטבור הארץ של היסו"ע. (ועיין לקמן מענה י"ח).

טו. האם אפשר לקבוע את קו התאריך בהתאם למרכזיות הרוחנית העולמית של א"י וירושלים המקובלת בחז"ל על פי דרשות הפסוקים והקבלה כנגד הרז"ה ודעימיה

טענה: יש מי שרוצה ללמוד דכיון דעל פי דרשות הפסוקים ועפ"י הקבלה ירושלים היא מרכז העולם הרוחני ובה עיקר השבת והמועדים והמצוות, והרי מרכז

רחוק מכל הקצוות בשוה, ועל כן גם קו התאריך רחוק מירושלים בשוה ממזרח וממערב, ויש רק י"ב שעות לכל צד.

מענה: פשוט בלי ספק, שבעל הכוזרי, ר' יהודה הלוי, ידע היטב פנימיות התורה ודרשות חז"ל כדמוכח מכל ספר הכוזרי, ואעפ"כ כתב שהימים מתחילין מירושלים ולמעשה מקצה המזרח כלשונו - "עד שתשלמנה שמנה עשרה שעות מן העת שהתחילה בו קריאת השבת עד שתהיה השמש לעמת ראש ארץ ישראל ותסתלק הקריאה מהיום ההוא ולא ישאר אדם שיקרא היום ההוא שבת, אבל מתחיל בקריאת שם אחר", אעפ"י שלכאור' סותר את רעיון המרכזיות העולמית.

הכוזרי ידע את פנימיות התורה, ואעפ"כ כתב את יסוד י"ח השעות

ובאמת, אין זה מחייב כלל שחשיבותה של ירושלים כמרכז העולם וכמקום הגבוה ביותר בעולם ברוחניותו, יקבע ג"כ את גבולות קצות העולם באופן שירושלים תהיה באמצע לענין תחילת הימים (כמו שאין הלב באמצע הגוף - עולם קטן). ומוכח כן מפירושי הראב"ח והיסוד עולם, שבדאי לא חולקים על כל הראיות שירושלים היא המרכז הרוחני של העולם, ואעפ"כ נקטו בפירוש השמועה השלישית את טבור הארץ כמרכז לגבולות הישוב, דכשמו כן הוא, ולא הפריע להם שהוא רחוק מירושלים מזרחה כשעה או שעה וחצי ויותר. ממילא גם לפי הרז"ה אף שסובר שמקום המולדות בירושלים, מ"מ לענין קצות הארץ, אין ירושלים במרכז. ולהיפך, הכל טפל לירושלים, וממשיך אחריה, וכדכתב הכוזרי, ששם נכנסה השבת לראשונה בבריאת העולם, ורק היבשת שמזרחה נטפלת לירושלים כפרווריה. ועוד שעתידיה א"י וירושלים להתרחב הרבה, כידוע.

מרכזיותה הרוחנית של ירושלים לא מחייב מרכזיותה הגיאוגרפית

ואין לנו אלא שיקול דעתם של הראשונים, אף אם ענין זה נראה לנו שאינו שוה לרעיון המרכזיות הרוחנית הנלמד מהפוסקים ופנימיות התורה עפ"י הקבלה. וכדכתב המ"ב בהלכות תפילין סי' כ"ה סקמ"ב בשם הכנה"ג בכללי הפוסקים דכל דבר שבעלי הקבלה והזוהר חולקים עם הגמרא והפוסקים הלך אחר הגמ' והפוסקים. אכן להחמיר כהקבלה שפיר דמי ולכן שייך להחמיר במקומות שמצ' מעלות מזרחה לירושלים עד ק"פ מעלות ואף יותר, לענין השבת והמועדים. ומה שהביא המ"ב בהמשך שאם יש מחלוקת בפוסקים, הרי הקבלה תכריע, כבר הראנו שאין מחלוקת בפוסקים, עכ"פ לענין אפשרות של י"ב שעות מירושלים, ולכל היותר 7:34 שעות כהצד של בעל היסוד"ע. ועוד שאין גילוי מפורש בזוהר ובקבלה לענין קו התאריך. ממילא אין שקול הדעת עפ"י הבנת הפנימיות המוזכרת במדרשים ובזוהר, של יודעי חן שהם מן אחרוני אחרונים, יכריע דעה מפורשת בפוסקים שלא על פי דרכי הלימוד המקובלים עלינו. ועוד, במחלוקת שהזכיר הרדב"ז, הרי הרז"ה נחשב מן הפוסקים המקובלים, ואילו היסוד"ע לא.

אין סברת האחרונים העמוקה יכולה להתמודד עם סברת הראשונים

ויש להוסיף עוד מילתא בטעמא בזה ע"י ביאור משמעות סדר ד' הנקודות שכתב בעל המאור. דהנה י"ל דגם הרז"ה סובר שהכדור מחולק לחצי עליון וחצי תחתון.

ביאור ד' הנקודות דכתב בעל המאור ומשמעותם

ונראה שמרמז זאת ע"י סדר הנקודות שתאר, על הקו רוחב שעובר דרך ירושלים ונמצא על פני הפלך הרביעי.

הנה הנקודה הראשונה שהתחיל הרז"ה בה היא נקודת קצה המזרח, ולכאורה העיקרית היא ירושלים ובה היה לו להתחיל ולא לעשותה הנקודה השלישית. אלא נראה דבא בזה לבאר שיש לחלק את העולם תחילה לשני חלקים, עליון ותחתון, והתחתון נגרר אחרי העליון. והנה אם היה מתחיל בירושלים, היה מקום לומר שהיא המרכז, ומשני צידיה החלקים שוים עד טבור הים, בהסתכלות על העולם כיחידה אחת, והנקודה שהיא כנגדה, טבור הים, שם מפגש המזרח והמערב, וזהו קו התאריך. אך לא כן דעת הרז"ה, ולכן התחיל בשתי הנקודות, קצה המזרח וקצה המערב, שהם מחלקות את העולם לשני חלקים שוים, עליון ותחתון, ומתחיל בהגדרת הנקודה הראשונה שהיא קצה המזרח וכנגדה הנקודה השנייה שהיא מול הראשונה במרחק י"ב שעות, והיא קצה המערב, וביניהם הוא גדר ודין החצי העיקרי של הכדור וכולל גם הימים שבו והניסין שבים. ובאמת אין נפק"מ מה מכיל החצי העליון, והאם גבולותיו הם בדיוק בקצה היבשת או בתוך הים, הכל נכלל בגדר החצי העליון. ובודאי שאין היבשה מגיעה לקצה החצי העליון בדיוק ובכל קו הרוחב, ועל כן אין קפידא שלא תגיע לקו אורך של קצה המזרח או המערב של החצי העליון, רק בהגדרתו דראוי הוא לישוב.

ותחילת היממה היא בקצה המזרח לדעת כולם, כדכתב הראב"ד בדבר ידוע הוא ואין בזה חידוש, וכן דעת הראב"ח והיסוד עולם. אלא שעדין לא מוגדר היכן על פני הכדור נמצא חצי זה, והראשונים חולקים היכן הוא החצי העליון. והרז"ה ממשיך בהגדרת הנקודה השלישית והיא באמצע בין שתי הנקודות הראשונות, כך שמרכז החצי העליון הוא ירושלים מקום אבן השתיה ששם הושתת העולם, ושם הוא ג"כ מקום המולדות הנהוג. והשתא ממוקם החצי העליון במקומו. והחצי התחתון הוא החצי השני והוא טפל כי רובו ככולו ים, ונגרר אחר העליון בסיבוב היומי ושינוי היום והתאריך, כלומר ממשיך מנקודת המערב, כדוגמת קרון שנמשך אחר הקטר, ובזה נוצר הפרש של י"ח שעות.

וכן משמע מהרמח"ל בספרו אדיר במרום (בהוצאה חדשה התשנ"ה הוא בעמ' רל"ה), וז"ל - "אך האמת הוא שעליונו של עולם הוא הצד הזה שאנחנו בו, דהיינו צד ארץ ישראל, כי משם הושתת העולם ומשם יורד השפע תמיד ומתחלק לכל הצדדים. ועל כן זה הצד הוא העיקרי לכל הדברים. ועל פי זה נשער חצי העולם, בחשוב ישראל לטבור העולם, דהיינו עליונו של הגלגל, וירדו המעלות מכאן ומכאן עד תשלום האופק הכללי, פירוש - בהבדיל הארץ כולה לשני אופקים. נכלומר מירושלים לכל צד צ' מעלות הוא החצי העליון, וצירוף כל הכיוונים במרחק צ' מעלות הוא האופק הכללי. והאמת כי כל זה הוא בסוד העליון והתחתון, שאין התחתון מקבל אלא מסוף

העליון כמבואר במקום אחר". נוכד נדייק מלשונו, שלא כתב ג"כ שהתחתון מקבל ג"כ מראש העליון, שבאמת כל התחתון נמשך אחרי מקום קבלתו מן העליון, דהוא קצה המערב של החצי העליון, ונמצא שהחצי העליון הוא כמו הקטר המושך אחריו את הקרון, וכך ממשיך היום עד סוף התחתון, בו נפגש עם קצה המזרח שהוא תחילת החצי העליון, וא"כ שם קו התאריך].

ונראה לזה ראייה מספר מלאכי (הפטרת תולדות) א' י"א - "ממזרח שמש ועד מבואו גדול שמי בגויים", דלכא' צ"ע הרי לכל מקום יש מזרח שלו שבו השמש זורחת, ומערב שלו שבו השמש שוקעת, א"כ על איזה מקום דיבר. וי"ל דיבר בא"י או בטבור הארץ לאיזה ראשונים, וא"כ נודע מכאן שהישוב של בני האדם הוא ק"פ מעלות בלבד, דלשם התפזרו כל הגויים. (מעין זה בתהילים נ' א' - "ממזרח שמש עד מבואו", וכן שם קי"ג ג').

היסוד עולם שחלק על הרז"ה הוא רק משום שסבר שלחצי התחתון אין דינים כי אין בו ישוב כלל רק דגי הים, וכן משמע דעת הראב"ח בעל ספר העיבור, ולכן פשוט להם וכמו לשאר הראשונים, שההתחלה של היום היא במזרח, כי משם באה השמש, וסופו במערב לאחר י"ב שעות, ואין כאן צורך כלל בהגדרת קו תאריך, כי כשיש שני קצוות ברור היכן ההתחלה והיכן הסוף. מעתה אפשר לומר, שאם היו יודעים על שיש ישוב בחצי התחתון, וכן שהיבשת בחצי העליון ארוכה יותר מק"פ מעלות, היו מסכימים לרז"ה, שמרכז החצי העליון הוא ירושלים, ושחצי התחתון נגרר אחר החצי העליון. כלומר, מעתה שהנדון הוא על כל הכדור אזי אין האמצע של הישוב העליון שהיה ידוע בימיהם וחשבו שכך היה מבריאת העולם, הוא טבור הארץ שחשבו, כי מאחר שנודע שהישוב מקיף את כל הכדור וגודל היבשת גדול מחצי ההיקף, והרי למעגל בהקף שלם אין אמצע, מעתה החשיבות של ירושלים היא הקובעת את המרכז של החצי העליון, וכדעת הרז"ה. ובשאר הדברים נשאר הדין כמות שהיה בין לענין הגדר של הישוב העליון והתחתון, כי היו מקובלים שיש חצי עליון החשוב וחצי התחתון הטפל, ובין לענין גרירת התחתון אחר העליון. וכדעת הרז"ה ללא שינוי בהגדרותיו כלל. ומה שכתב הרז"ה ביושבי המערב על חוף היבשת הוא הגדרה של קצה הישוב העליון ולא שמחויב שיש שם יבשת וישוב בפועל.

ונראה בדעת החזו"א, דכמו שנגרר החצי התחתון אחר העליון מנקודת המערב והלאה, כך היבשת המחוברת ליבשת שבחצי העליון שבצד מזרח של ירושלים, נגררת אחרי היבשת שבחצי העליון, ומצטרפת אליה, להקדים לירושלים, ככל היבשת שממזרח לירושלים הנמצאת בחצי העליון.

והנה זה פשוט בדעת הרז"ה שכל הנמצא בחצי העליון אפילו איים בים הכל הוא באותו יום ומקדים לחצי התחתון, ואין צריך שהאיים יהיו מחוברים ליבשת די שנמצאים בחצי העליון. אכן לענין היבשת המחוברת לירושלים יש כח נוסף להטפילה

לדין ירושלים אפילו להקדים כניסת היום, והוא עצם חיבורה היבשתי, שהרי אין חולקין יבשה. ואפשר שהרז"ה רצה לרמוז לנו על זה ולכן לא הגדיר את הדין ביבשת שממזרח לירושלים, כיון שבאמת אינה רק בין נקודת המזרח לבין ירושלים, אלא ממשיכה יותר למזרח בצפון היבשת. ונתן לנו להבין זאת בעצמנו, וכמו שהבין החזו"א, דכמו שהקרוב לירושלים ממזרח מקדים לירושלים מתוך שמחובר לה ביבשת, כך הרחוק מירושלים שמחובר ליבשת, מקדים לירושלים עד חוף הים, וממילא נוצר קו תאריך מפותל. כי אם היה כותב את דין הנקודה החמישית הסמוכה לנקודה האחרונה שאחרי ירושלים, משני צידי קו התאריך, או היה מתחיל בה, היינו חושבים שזהו קצה המזרח כפי המרידיאן (קו האורך) מקוטב לקוטב וחוצה יבשת. אבל השתא שהתחיל בירושלים וסיים בנקודה רביעית אחריה בקצה המערב לאחר י"ח שעות, נתן לנו להבין בעצמנו שכל היבשת ללא חילוק, הנמצאת ממזרח לירושלים טפלה לירושלים ונגררת עמה להיות דינה מקדימה לה, כמו שבבל מקדימה לארץ ישראל, כדמוכח מהגמ' ר"ה כ"ג. - "משום ביטול מלאכה מהעם שני ימים", ובכך חזיק את דין הטפלות והגריה, לכל מקום ביבשת המחובר לה. ומסברא י"ל דכן יהיה הדין לכל יבשה המתחילה בתוך צ' מעלות מזרחית לירושלים וממשיכה עד יותר מצ' מעלות, כגון אוסטרליה או אי, אעפ"י שאינה מחוברת ליבשת שבה ירושלים. דכל שהוא תוך צ' מעלות לירושלים נחשב מחובר ליבשת כיון שהוא בכלל החצי העליון וגורר אחריו כל המחובר לו אפילו נמשך רובו יותר מצ' מעלות מירושלים.

טז. האם בעל הכוזרי והרז"ה ודעימם התכוונו בנוסף לפירושם בסוגיא גם להלכה למעשה לענין מנין ימי השבוע ושמירת השבת בהתאם לכך

טענה: אעפ"י שהראשונים חידשו יסוד הי"ח שעות מסברתם, כל הנפק"מ שהשתמשו בה הוא לצורך פירוש הסוגיא, אבל לענין השתנות הימים לא איירו בה כלל, וא"כ הא קי"ל (ב"ב ק"ל:) - "אמר ליה ר' אסי לר' יוחנן כי אמר לן מר הלכה, הכי נעביד מעשה, אמר, לא תעבידו עד דאמינא הלכה למעשה". וכן לעיל מיניה - "תנו רבנן אין למדין הלכה לא מפי למוד ולא מפי מעשה עד שיאמרו לו הלכה למעשה". וכיון שהראשונים לא אמרו לנו הלכה למעשה לענין השתנות הימים, אין לנו להשתמש בחידושם למעשה, אלא או להבין מדעתנו, או להשאר בספק.

מענה: מפורש בכוזרי דנפק"מ לענין כניסת השבת לאחרונה בעולם בקצה המערב. דז"ל - "ויקרא השבת לצין אחר ארץ ישראל בשמונה עשרה שעות וכו' וראה אותה אדם שוקעת והוא בא"י וקרא תחלת השבת, עד שהגיעה אל עומת ראשו אחר שמונה עשרה שעות והיתה ערב לתחלת הצין, ונקרא לשם תחלת השבת, והיה סוף

גדרי הקריאה וכו' והרוחב אשר נחלקים בו הקטרים בקריאת יום [א'] בעצמו הוא י"ח שעות לא פחות ולא יותר, קוראים אנשי הקוטר הזה שבת, וכבר יצאו אנשי קוטר אחד מן השבת קוטר אחר קוטר עד שתשלמנה שמנה עשרה שעות מן העת שהתחילה בו קריאת השבת, עד שתהיה השמש לעמת ראש ארץ ישראל, ותסתלק הקריאה מהיום ההוא ולא ישאר אדם שיקרא היום ההוא שבת, אבל מתחיל בקריאת שם (שאחרי) [אחר]". וכן בבעל המאור דז"ל - "ונתברר לך מזה כי יש הקדמת י"ח שעות במנין ימי השבוע ושעותיהם בין שוכני ירושלים לשוכני קצה המזרח ששוכני ירושלים מקדימין על שוכני קצה המזרח אף על פי שאין המרחק ביניהם כפי מהלך הגלגל הגדול אלא שש שעות כשאתה מתחיל למנות מקצה המזרח, אבל במנין ימי השבוע ושעותיהם כך הוא הסדר להן וזהו הסדר הנסדר להן מששת ימי בראשית וזהו המרחק ביניהן במהלך הגדול כשאתה מתחיל למנות מארץ ישראל".

ועוד, הא כתב שם רשב"ם וז"ל - "אבל אפסק דגמ' סמכין דכולהו הוו הלכה למעשה אלא שר' יוחנן לבדו היה מחמיר לעצמו ואמר לתלמידיו כדלקמן שלא יעשו דבר עד שיאמר להם הלכה למעשה. והיינו טעמא, דדילמא הדר ביה מההוא פסק הלכה שפסק ויראה לו טעם אחר בעיניו, ומיהו לאחר פטירתו יש להם לעשות מה שפסק להם, דהא כל ימי חייו לא הדר ביה". א"כ כיון שלא ראינו בראשונים שחזרו בהם, ש"מ דהכי ס"ל הלכה למעשה.

ועוד, הנה הרז"ה בא לבאר בסוגיא זו את ההלכה הידועה בקביעת השנה, מולד זקן, ובאר לנו יסוד ההלכה, ואיך יתכן שיבאר ההלכה למעשה, על סמך יסוד שאינו ברור לו, ושקרי הוא, שאם ימצא שהיסוד מופרך, נפל כל באורו בהלכה, וגם ההלכה התערערה. אלא על כרחך היה פשוט ויסוד מוסד לרז"ה, וכן לשונו משמעה ודאית ולא רק סברא בעלמא דכך הוא הנוהג למעשה, שזהו טעם נולד קודם חצות, עפ"י אחר כניסת היום בעולם עד י"ח שעות אחר ירושלים, בוודאות, ואם היה נשאל הלכה למעשה על איי הים כגון יפן, בודאי היה משיב כפי סברתו וחידושו ובאורו בסוגיא, כלשונו - "וזה הוא סוד העיבור בדחיית מולד זקן וכו' וכל חכם ומבין בחשבון יכול הוא להוציא חשבון זה מחשבון זה בכל מקום ובכל זמן כפי מה שיצטרך וכפי מה שפירשנו".

לא יתכן שהרז"ה פירש לנו את טעם מולד זקן עפ"י יסוד שאינו להלכה

גם אם נאמר כהטענה, הא עכ"פ אין לנו לחדש דבר שלא נמצא כלל בראשונים ההיפך מהמפורש, ולכל היותר אפשר להסתפק ולחשוש לצד שמה ששאר הראשונים לא כתבו מאומה בנידון הוא משום שהיה להם דבר זה בספק.

אין ספק יכול לבטל את הדאי

ועוד ראייה שהרז"ה לא עלה על דעתו צד נוסף לקצה המערב. שהרי בסוף באורו פירש בדעת ר"ל, דס"ל לשיטתו דמולד זקן יהא בסוף היום, ולא היה מולד זקן דוחה את ר"ה. והרי יכול היה לפרש בדעת ר"ל, דס"ל כר"י בענין מולד זקן, אלא דס"ל דקצה המערב מאחר מירושלים רק י"ב שעות, ונמצא דהוא בטבור הים, ולענין הזמן

לא עלה על דעת הרז"ה אפשרות אחרת

עד הראיה, כבר מצינו ראשונים (הראב"ח) דס"ל דמהמולד עד הראיה די בי"ח שעות ולא כ"ד. ומדלא פירש כן, ש"מ דס"ל דאין חולק בזה, ולכו"ע קצה המערב הוא י"ח שעות אחר ירושלים.

ואף הכוזרי שבא לטעון ולשכנע את מלך כוזר בצדקת ואמיתות היהדות, לא יתכן וישתמש ביסוד שקרי או ספקי לבאר לו יסודות הלוח העברי. ועל כרחק דהכי ס"ל בודאות לכל ענין הלכה למעשה, ואין בזה פקפוק או ספק.

ואף בשו"ת התשב"ץ, נוקט כן בספר ההלכה שלו, דהרי השו"ת הוא להלכה למעשה, לכל המשתמע מהכתוב בו, ואם היה ספק בזה, היה כותב בהדיא כדי שלא תצא תקלה מתחת ידו, כדאיתא באבות חכמים הזהירו בדבריכם.

ואף משמע מהרדב"ז בסוף התשובה שציין למחלוקת היכן קצה המזרח, משמע שהבין שזו מחלוקת הלכה למעשה, איך לנהוג במקומות שבין קצה המזרח של זה לבין קצה המזרחי דאידיך.

ועוד, האחרונים שהביאו את הרז"ה בענין שאלות שמירת השבת הנוגעים לקו התאריך, הביאוהו בתורת ודאי, ולא בתורת ספק, כן הוא בשו"ת שואל ומשיב מהדורא רביעאה ח"ב סי' קנ"ד, והביאו ב-"פתחי עולם ומטעמי השלחן" סוף סי' שד"מ, וז"ל - "העוברים אוקיינוס המזרחי ואין הלילה והיום שוים כאחת בכל המקומות ויש חילוק בין שוכני ירושלים וא"י ובין שוכני קצה המערב בשש שעות ולשוכני קצה המזרח בח"י שעות, כל מקום שהוא בא שם ישבות במקום שבא שם דקדושת שבת במקום הזה. שו"ת שו"מ מ"ד ח"ב סקנ"ד וכן הוא בטעמי המצוות להרדב"ז ז"ל קי"ב". עכ"ל.

גם מי שטען כנגד שיטת הרז"ה מטעמים שונים, לא הזכיר טענה זו, משמע דפשיטא ליה דלהלכה למעשה לענין שמירת השבת נקט הרז"ה באופן וודאי.

יז. יש משמעות בשו"ת התשב"ץ דנראה כמסתפק ביסוד של י"ח השעות כסוף המערב

טענה: מלשון התשב"ץ ח"א סוף סי' ק"ה משמע שלא ודאי לו שיטת הי"ח שעות דהא כותב - "ואם נאמר כי סוף המזרח קבלו השבת קודם א"י ו' שעות וכו'", ומדלא כתב ואם נפרש (או נעמיד) דאיירי ביושבי קצה המזרח המקדימים לקבל השבת קודם א"י ו' שעות, משמע שאינו אוקימתא, אלא שינוי הסברא, דהוי כאומר ואם נסבור כי סוף המזרח וכו', ומתייחס לאותו מקום בדיוק, שקודם לכן כתב עליו

שמאחר לקבל את השבת י"ח שעות אחר ירושלים. והרי אין ישוב מזרחית לסוף המזרח, וא"כ לא נשאר ישוב שמאחר י"ח שעות לירושלים לקיים הדרך הראשונה.

מענה: כמו ש'אם נאמר' מתפרש במובן של אם נסבור, כך 'אם נאמר' מתפרש ג"כ אם נפרש דאיירי באופן נוסף, ומאחר שהלשון יכול להתפרש לכאן או לכאן, נצטרך ללמוד לפי הענין מה דעתו. והנה בח"ג סי' רט"ז, כתב בפשיטות רק אופן אחד והוא דיש מקום שמאחר לירושלים י"ח שעות, ולא רמז במאומה שיש אפשרות נוספת או שיש בזה מחלוקת הראשונים והדבר ספק, ושהוא מסתפק בכך, ואף בסי' זה (ח"א סי' ק"ה) לא הקדים שיש שני אופנים התלויים במחלוקת הראשונים, הרו"ה והיסו"ע. על כן לפי הענין, וכדי שלא יסתור או יחזור בו, מסתבר שדעתו לא השתנתה וכמו בסי' רט"ז מח"ג כך בסי' זה "יגיד עליו רעו", ס"ל כהרו"ה. וממילא יתפרשו דבריו בפשיטות להציג אופן נוסף בפירוש השמועה השלישית. ומצינו דוגמא לכך בפירוש היסו"ע לשמועה זו, דפירש את "לדידהו" בשני אופנים, בהפרש יום ביניהם, על כן נוכל לומר דאף התשב"ץ השתמש בשני צידי קו התאריך שבקצה המזרח, לפרש את "לדידן" בשני אופנים בהפרש יום ביניהם, הנובע מחמת קו התאריך.

כיון שבמקום אחד משמע שאין לו ספק בכך, ובמקום שני אולי יש לפרשו כמסתפק, אין ספק מוציא מיד דאי

ולא מופקע או מוזר לקרוא לאותו מקום בשני אופנים, דהיינו המקום שמקדים לירושלים ו' שעות. והטעם, דהרי החלק הקטן ביותר של שיעור הזמן בחשבון המולדות, שחשבון זה הוא הנידון והיסוד לשמועות בסוגיין, הוא הנקרא "חלק", והוא אחד מתת"פ בשעה. וכשנחלק היקף כדור הארץ, אשר בקו המשווה הקיפו כ-40 אלף ק"מ, וא"כ ברוחב 32 מעלות הוא כ-85 אחוז ממנו, לכ"ד שעות וכל שעה לתת"פ חלקים, נקבל שגודל השטח בהפרש של "חלק" הוא 1.3 ק"מ. וא"כ אם נתייחס לשטח כזה, שחציו האחד מצד אחד של קו התאריך וא"כ גודלו 0.65 ק"מ, וחציו השני מצד השני של קו התאריך, הרי ששטחים אלו נחשבים בכלל השם של אמצעם יחד, דהיינו כשם מקום קו התאריך, דכל פחות מחצי חלק, בטל למדה השלמה שבציודו. כלומר, שיעור שש שעות מזרחה מירושלים הוא מ-קצת פחות מחצי חלק מערבי לקו התאריך עד קצת פחות מחצי חלק מזרחי לקו התאריך, כל שטח זה נקרא בשם שש שעות, מזרחית לירושלים. מעתה שפיר אפשר באופן אחד לפרש את השמועה עפ"י החלק המזרחי לקו התאריך שגודלו 0.64 ק"מ והוא מקום הישוב שמקבל שבת י"ח שעות אחרי ירושלים, ובאופן השני - "ואם נאמר", לפרש עפ"י החלק המערבי לקו התאריך שאף הוא גודלו 0.64 ק"מ, והוא מקום הישוב שמקבל שבת ו' שעות קודם לירושלים. וכן נקט החזו"א בפשיטת בקונטרס י"ח השעות חלק ב' סק"ג ד"ה ואמנם וד"ה והנה.

בכלל המקום שרחוק ו' שעות למזרח ירושלים גם יושבי מזרח לקו התאריך וגם יושבי המערב לו

והנה לא רק שמדברי התשב"ץ בח"ג סי' רט"ז חזינן דאין הדבר אצלו ספק, עוד חזינן ראייה מוכחת, דאעפ"י שאפשר לחלוק על הפירוש בסוגיא, מ"מ אין זה מחייב שחולקין ג"כ על היסוד של הי"ח שעות, דהרי השתמש התשב"ץ ביסוד זה לפירוש שונה משל הרו"ה בסוגיא.

יח. איך קבע החזו"א תשעה חמורי עולם בדעה אחת בענין קו התאריך והרי הראב"ח והיסו"ע מונים לקצה הישוב ו' שעות מטבור הארץ שרחוק למזרח ירושלים יותר משעה

טענה : דעת הראב"ח והיסו"ד עולם ועוד, לפרש הסוגיא על פי מקום טבור הארץ, שקצות העולם המיושב רחוקים ממנו למזרח ולמערב ו' שעות, ס"ה י"ב שעות לכל העולם המיושב. וכיון שטבור הארץ רחוק מירושלים למזרח בלפחות שעה לפי הראב"ח, ובדיוק 1:34 שעות לפי היסו"ע, א"כ לשיטתם קצה המזרח מזרחי יותר מקצה המזרח לשיטת הרז"ה, וכפי שכתב הרדב"ז בסוף התשובה שיש מחלוקת במקום קצה המזרח, ולפ"ז יש נפק"מ לענין יפן. וקשה על החזו"א איך מנה את כולם כשיטה אחת ומשמע אף לגבי האיים בים האוקיינוס המזרחי כגון יפן, ולא רק לאפוקי משיטת היומם של י"ב שעות.

מענה : ראה נספח ו' בו בארנו מדיוק לשון הרז"ה שפירש הסוגיא דווקא כפלך הרביעי, שגם הרז"ה סובר שקצה היבשת המזרחי אשר הוא מזרחי יותר מו' שעות מירושלים הוא הגבול לארצות שמקדימות לקבל השבת לפני ירושלים. ומה שהביא את יסוד הי"ח שעות הוא לומר רק שאין מקום בעולם שמאחר יותר מי"ח שעות מירושלים.

מאידך בשיטת הראב"ח ודעימיה צ"ע איך נקבע טבור הארץ, שהרי כפלך הרביעי ו' שעות מזרחה מטבור הארץ הוא בלב האוקיינוס, ולא בישוב כלל. אלא ע"כ שקצה הישוב נקבע לפי הנקודה הקיצונית ביותר בכל הפלכים. כלומר, המקום המזרחי ביותר מבין כל הפלכים נמצא שהוא כפלך הצפוני, ומסתבר שהוא באיזה מקום בסיביר כגון מזרח חצי האי קמצ'טקה ולא דייקו כ"כ בגבולות כי לא יכלו בזמנם לדייק, ואילו המקום המערבי ביותר הוא שפת הים במרוקו או האיים המיושבים ליד מרוקו, כפלך האמצעי או סמוך לו. מעתה, עפ"י שני קצוות אלו אף שאינם באותו פלך, פירשו ראשונים אלו את השמועה השלישית, בהתייחסות לכל העולם המיושב על שני קצותיו הקיצוניים. אכן אפשר לומר שבשאר הפלכים, גם לשיטתם, קצות הישוב הוא לפי שפת ים אוקיינוס, שהוא הגבול המציאותי של הישוב, ולא שהגבול הוא קו אורך מקוטב לקוטב שעובר דרך הנקודות הקיצוניות של הישוב. דאין שום הכרח או הוכחה שקצה הישוב או קו התאריך יהיה דווקא קו אורך, ולא גבול שפת הים. ועם כל זה, כיון שלא מצינו שחולקים על יסוד י"ח השעות שהביא הרז"ה לפרש בו את השמועות, יש לומר שמודים לו שאין מקום בעולם שמאחר יותר מי"ח שעות לירושלים. ונפק"מ לשפת היבשה המזרחי שקרוב לירושלים פחות מו' שעות.

באור
בדעת
הרד"ה
והיסו"ע
איך עובר
קו
התאריך
במזרח

באור בדעת
הראב"ח
והיסו"ע
איך עובר
קו התאריך
במזרח
ואיך
לשיטתם
נקבע מקום
טבור הארץ

אף שהפי
אינו מוכרח
מ"מ אם
פירוש אחר
אף הוא
אינו מוכרח
עדיף למעט
במחלוקות

כך י"ל שפירש החזו"א את דעתם. ואף שאפשר לפרש דעת הראב"ח והיסוד עולם ודעמם דהגבולות הקיצוניים של היבשת קבעו את גבולות העולם העליון שברוחב י"ב שעות שהוא חצי הכדור, ולכל ישוב בחצי העליון הזה יש דין אחד שוה ללא חילוק ע"י קו תאריך, מ"מ כדי לא לאפוישי בפלוגתא, יש לנו לבחור את האפשרות הראשונה.

ונראה שכן הוא ביסו"ע דז"ל במאמר שני פי"ז - "נוכח טבור הים הוקבע מרכז החמה וכו' לקיים מה שנאמר להאיר על הארץ כאלו אמר כדי שיהי האור מאז ואילך הולך ומתפשט על הארץ ר"ל על היבשה". ומדנקט על היבשה י"ל דבא לאפוקי על הים וכלומר שלפי צורת היבשה מתפשטת תחילת היום על פני הארץ.

ועוד, דהנה היסו"ע הרבה להקשות על הרז"ה, מדוע א"כ לא הקשה מהמציאות של היבשת הידועה לו על סברת הרז"ה שצ' מעלות מזרחה לירושלים הוא שפת אוקיינוס. דהרי משום כך, טבור הארץ אינו ירושלים אלא 23.5 מעלות מזרחית לה. אלא על כרחך דידע שנכונים דברי הרז"ה בפלך הרביעי, אלא שהוא היסו"ע התיחס לטבור הארץ של כל היבשת שכולל כל הפלכים. ומדלא הקשה על הכוזרי בזה אף שהכוזרי לא הזכיר את הפלך הרביעי, משמע דס"ל דדעת הכוזרי היא כמו הרז"ה לענין גבול התחלפות היום בשפת הים, רק שהכוזרי לא ציין זאת במפורש כמו הרז"ה.

ובדעת הרמב"ם שכתב בסוף פרק י"א שירושלים רחוקה מאמצע הישוב לכיון מערב כ"ד מעלות, נראה לבאר, דנקט לפי הידוע בעולם מה שנקרא אמצע הישוב שנקבע לפי התחשבות בכל הפלכים, אבל לענין קו התאריך יסבור כמו שבארנו את דעת היסוד עולם כפי שיטת החזו"א שקו התאריך הוא חוף הים.

ונראה בדעת הרז"ה דהישוב העליון של העולם על פי הגדרה נחשב יבשה, וכולל הים והאיים שבו, ואילו החצי התחתון של העולם נחשב ים כולל האיים שבתוכו, חוץ מהיבשה שמחוברת לחצי העליון. ויש גם סברא לחלק לגבי האיים והים, מעבר לצ' מעלות, שבד"כ כל שבתוך צ' מעלות, רובו יבשה, בחתך (קו אורך) מצפון לדרום, מה שאין כן בחצי התחתון שם רובו ים, והאיים בטלים לים, ואין הים נגרר אחרי מיעוט יבשה, וכ"ש לא אחרי מיעוט שנגרר, שמה שהיבשה שם נחשב כדין החצי העליון הוא רק מדין גרירה וטפלות ליבשה שבחצי העליון מחמת שמחוברת ליבשה שבחצי העליון, כדי לשמור על הכלל שיוצא מהיסו"ע, שלא חולקים יבשת. וביתר ביאור, דבין הרז"ה ובין היסו"ע מודים שהיבשה מאריכה בצפון למזרח יותר מצ' מעלות, ושניהם מודים שגבול המזרח המקדים לירושלים הוא קו החוף, דרך היבשה מקדימה, אלא שלפירוש הסוגיא, הרז"ה נוקט את מקום המולדות בירושלים ומגדיר מהו החצי העליון של הכדור, ומהו המקום המאוחר ביותר שאילו מתייחסת הסוגיא והוא עפ"י הפלך הרביעי. ואילו היסו"ע הולך בדרך אחרת בפירוש הסוגיא, ומתייחס לכל אורך היבשה, כולל כל הפלכים, ואמצע כל היבשת הוא טבור הארץ, ושם מקום המולדות

ועפ"י זה מפרש את הסוגיא, לכלול בה גם את חלק היבשה הצפוני הרחוק הרבה מירושלים. ואולי מה שלחץ אותו לכך הוא חשבון הראיה שיתאים אפשרות ראייה דוקא בא"י, וכשיטת הראב"ד לפרש השמועה השניה בראיה בא"י, ומצא שזה רק כשמקום המולדות הממוצעים הוא בטבור הארץ ולא בירושלים. אמנם אין זה עיקר אצלו שהראיה דוקא בא"י, שהרי לא פירש כן בשמועה השלישית. וחזינן מקושרותיו שלא הפריע לו ענין הראיה בקצה המזרח, ולא חשש לקושיית הראב"ד, ומאידך הראב"ד לא חשש לקושרותיו של היסוד"ע, מדלא הקשה אותם, אלא הבין בפשיטות שגם הרז"ה סובר שמקום תחילת הימים הוא גובל במקום שהוא סוף הימים, ועכ"פ לענין הגבול שבו מתחילים הימים שפיר לכו"ע הוא קצה היבשת, ורק כל אחד לפי סברתו משתמש בדברים מסויימים שבמציאות היבשת לפרש הסוגיא, ואמאי דוחה סברת משנהו.

אכן העירני ידידי הגר"ש אידלמן שליט"א, דבספר העיבור להראב"ח לא משמע כך, דז"ל הראב"ח שם המאמר הראשון השער העשירי - "ואין הענין הזה נמצא אלא בעת היות החמה וכו' בכח ראשי שוכני אמצעית הארץ ותמצא החמה בעת ההיא מאירה על כל הארץ, וכו' ומצפון לדרום מפני שהיתה על גלגל המישור ברקיע בראש טלה לדברי ר' יהושע או וכו', ומכאן אתה למד שהחמה נתנה ברקיע בעת בריאתה בחצי קשת השמים אשר כנגד ראשי שוכני אמצעית הארץ וכשיבוא במקום הזה היא שוקעת מעל ראשי קצות המזרח וכו' ולמדנו שהענין הזה אינו אלא על אופן קצות המזרח וראוי הוא המקום הזה להתחיל ממנו מפני שהרקיע מתחיל משם לסבוב ולעלות על הארץ וראינו מכאן וכו' אשר הוא אופן קצות המזרח וכו'". ומדנקט שהחמה מעל קו המשווה היינו על גלגל המישור ברקיע, נמצא שהשקיעה נכנסת על פני הארץ לפי קשת קו אורך היוצא מקוטב אל קוטב, שהוא על פני הארץ נקרא אופן קצות המזרח כשהשמש באמצעות הישוב, וכפי התקדמות האופן הזה למערב העוקב אחר השקיעה עפ"י תנועת השמש, כך מתחיל הלילה והיממה בכל מקום באופן זה כלומר אף על פני הים והאיים שבו כשמגיע אופן זה אליהם. והרמב"ן בדרשת תורת ה' תמימה משבח את דברי הראב"ח בפירושו לנולד קודם חצות. וראה נספח ח' בישוב הקושיא.

ועוד אפשר לומר וזה נ"ל עיקר, דכיון דשיטות הראב"ח והיסוד"ע מבוססות רק על העולם המיושב שהוא רק חצי הכדור, יש לדון מה היו סוברים אם היה מתברר להם שהעולם מיושב בכל היקף הכדור ויש להתייחס לכל הכדור. ונראה שהחזו"א סובר דבאמת לא היו חולקים על הרז"ה כיון שיש רצף של ישוב על כל פנים ע"י איים רבים מקצה המערב שלהם עד קצה המערב של הרז"ה. דהיינו כיון שהראשונים הנ"ל לא הסתפקו בסברה שהיום מתחיל במזרח לפי מהלך השמש ממזרח למערב, אלא גם ציינו היכן היתה החמה בבריאת העולם, הסיק החזו"א דכוונתם לומר שכפי שהיה בבריאת העולם תחילת היום הראשון כך יהיה לעולם והוא מקצה המזרח, ומשם

ימשיך כניסת היום ממקום למקום זה אחר זה בהיקף הכדור עד שיגיע שוב למקום ההתחלתי ויתחדש היום הבא. אלא מאחר שעתה ההתייחסות היא לכל היקף הכדור, הרי גם לשיטתם יהיה קצה המזרח מוגדר עתה לפי חוף היבשת שרחוק בפלך הרביעי מירושלים עד צ' מעלות, ולא צ' מעלות מטבור הארץ, דעתה אין משמעות לטבור הארץ כפי שאז הוגדר, ולא שהתחדש בימינו גדר חדש, אלא שעל כרחק יתקנו סברתם במקום עמידת השמש בתחילת הבריאה וישנוה לפי ההתייחסות לכל ההיקף (דהרי אין לנו מסורת היכן נקבעה החמה בתחילת הבריאה, רק לפי ידיעתם את צורת הישוב פירשו את הפסוקים, והעמידו את החמה בהתאם לכך, וא"כ כפי השתנות הידיעה כך ישתנה מיקום החמה), או לפי מקום קבלת השבת לראשונה כביאור הכוזרי, ואח"כ לפי טפלות רבע הכדור המזרחי לירושלים למקום זה כפי שבאר החזו"א בסק"ט. ומה שהוא לפי קו החוף צפונה הוא מטעם שלא חולקים יבשת, שלפי זה מבואר מדוע האיים הסמוכים ליבשת אך רחוקים יותר מצ' מעלות מירושלים אינן בכלל המזרח. ולפי סברא זו בבאור הראשונים הללו, חזינן שיש עכ"פ קו תאריך, וכן שאינו במרחק י"ב שעות מירושלים.

ולענין האיים הסמוכים ליבשת, י"ל דכיון שלא הוזכר בראב"ח וביסו"ע התייחסות אליהם הרי הם כמי שאינם לפי הידוע להם בזמנם, ואם נרצה לתת בימינו לאיים אלו את הדין לפי הראשונים הללו, ע"כ נצטרך לפרש אותם כפי הנראה שיסברו לענין ישוב בכל היקף הכדור. ולפי מה שכתבתי שגם היסו"ע סובר כהרז"ה שכניסת היום המקדימה לירושלים הוא לפי קו החוף של היבשת, י"ל כנ"ל דהוא לפי הידיעה שאין איים בים והישוב הוא רק על היבשת, וממילא אף אם אור היום המתפשט על הכדור כולל גם את הים, מ"מ אין נפק"מ בזה אלא רק ליבשת. וההתייחסות לאיים שנתגלו בים והתחדשות הישוב שם, תהיה מעתה רק לפי ההבנה ביסו"ע ובראב"ח, מה היו סוברים כאשר הישוב הוא בכל הכדור.

עוד העיר הגאון הרב אידלמן שליט"א דיש לתת דעת מדוע הרדב"ז הזכיר מחלוקת היסוד עולם עם הכוזרי ולא עם הרז"ה. ונראה לומר, דהרדב"ז הבין שלפי הכוזרי חולקין יבשת, ונמצא דהמאחרים י"ח שעות גרים ביבשת, בפלכים הצפוניים יותר כגון החמישי. וזה ודאי לא לפי היסו"ע דס"ל דמודדים מטבור הארץ למזרח ו' שעות, והיינו כי זו הנקודה המזרחית ביותר על היבשת המקדימה לטבור הארץ. אבל ודאי שאר המקומות ביבשת שלכל היותר מזרחיים לטבור הארץ רק עד חוף האוקיינוס המזרחי, לא מקדימים ו' שעות אלא פחות, מטבור הארץ. אך עכ"פ לפי היסו"ע, כל היבשת מקום אחד שלא מחולק ע"י קו תאריך. וזה גם הרדב"ז הבין שזו שיטת הרז"ה כי רק בפלך הרביעי לפי הרז"ה יש הפרש של י"ח שעות אחר מירושלים ובמקום שאינו תוך היבשת ממש, אבל בפלכים הצפוניים יותר, ההפרש הוא פחות כפי קו החוף. ממילא אין מחלוקת ממשית בין היסו"ע והרז"ה. ומה שהיסו"ע הקשה על הרז"ה הוא משום שהבין שלפי הרז"ה יש מקום מסוים על היבשת שמאחר לירושלים,

באור
ברדב"ז
המסייע
להבנת
הרז"ה

ולא עלה על דעתו שהרז"ה מדבר על אי בים, או על קו דמיוני מופשט על קצה החוף כפי שכתב החזו"א.

מעתה יש לבאר מה הבין החזו"א בדעת הכוזרי ובדעת הרז"ה. וע"כ צ"ל, בדעת הרז"ה הבין כמו הרדב"ז. אבל בדעת הכוזרי, נראה שהבין שלא חולק כלל על הרז"ה, ואף הכוזרי ס"ל דאזלינן בתר קו החוף המתפתל, ולא לפי קו ישר מקוטב לקוטב, ודלא כדעת הרדב"ז, ולכן צירפו לתשעה חמורי עולם.

הבנת
החזו"א
ברז"ה
ובכוזרי

נספח א' - באורים בדברי הראב"ד

א. בדעת הראב"ד בענין מקום תחילת וסוף הימים

הראב"ד בספר כתוב שם חולק על הרז"ה בפירוש ג' השמועות. וכתב החזו"א (סימן ס"ד אות י') - "שאמנם הדבר ידוע שתחילת הימים הוא מצין, אבל אין ראוי לפרש כן הגמ' וכו' הרי ברור מללו שביסוד הדבר דבזמן שבירושלים ו' שעות עד הלילה בצין מתחילה הלילה לא פקפק בה אדם מעולם, אלא בפירוש הסוגיא אינו מסכים עם הרז"ה". דהיינו, דחולק רק בפירוש הסוגיא, אבל לא ביסוד של י"ח שעות. ובפשטות הוא משום שמציין לדבר פשוט שתחילת הימים היא מקצה המזרח.

האם מקום תחילת הימים מוכיח על מקום סוף הימים

אכן מאידך, לכאורה, גם אין ראיה שמסכים הראב"ד ל"ח שעות הפרש, דאפשר דכמו שתחילת הימים בקצה המזרח, הוא הדין דסופם בקצה המערב, לאחר י"ב שעות, ומה שלא חלק בהדיא על הרז"ה לענין י"ח שעות, הוא משום שאין בזה נפק"מ, דאין ישוב בחצי הכדור התחתון, לסברתו. אכן בימינו שיש ישוב גם בחצי התחתון של הכדור, א"כ ע"כ התרחב העולם, וכתב החזו"א בסוף סימן ס"ד במכתב ב' ז"ל - "ואמנם כל האוקינוס והאיים שעליו נשארים מאחרים לירושלים ע"פ הטבע שהרי הותחל היום בירושלים ויום שלהם מאוחר". אבל צ"ע דמנא לן שיאחר י"ח שעות ולא י"ב, כמו שכתב שם לעיל בדרך השניה. והחזו"א הכריע מסברא שהראשונים עשו פשרה והוא דבר מחודש שלא מפורש.

אבל באמת נראה להוכיח כהבנת החזו"א בראב"ד באופן אחר, והוא חשבון פשוט.

דהנה הקשה היסוד עולם על הרז"ה מדוע לא כתב דין שבת ביחס לירושלים ברבע הכדור שבין קצה המזרח לירושלים. דכתב הרז"ה שהשבת נכנסת לראשונה בירושלים ואילו המקום האחרון שבו נכנסת השבת הוא קצה המזרח, ולא התייחס ליושבי היבשת מזרחה לירושלים.

הוכחה מדויק בדברי הראב"ד דסובר כהרז"ה במקום סוף הימים

והנה כותב הראב"ד על הרז"ה - "הנה הוא כמלקט שבלים מאחרי הקוצרים ולא השיג כמלא מגל כי הימים דבר ידוע הוא כי מן המזרח מתחילין". כלומר דבזה לא חידש הרז"ה כלום (ראה לקמן אות ב'). וקשה לכאור', הרי הרז"ה לא כתב כלל שהימים מתחילים מן המזרח, אלא רק ששם מסתיימים, וכקושיית היסוד עולם עליו, ומנין לראב"ד זאת בדעת הרז"ה. אלא על כרחך, מהא שכתב הרז"ה שהמקום האחרון להתחיל היום של ירושלים מאחר י"ח שעות מירושלים, ואין מקום יותר מאוחר, שהוא סוף המערב, ממילא הוא ג"כ מיד אחריו קצה המזרח, או תחילת היום החדש העולמי. דרק מתוך דברי הרז"ה על איחור היום י"ח שעות, ניתן ללמוד בדעתו שתחילת היום בקצה המזרח ולא בשום מקום אחר. והראב"ד לא חולק על זה ועוד

שאומר שהוא מוסכם וידוע. ממילא פשוט שמודה לרז"ה שסוף היום הוא י"ח שעות אחרי ירושלים והוא דבר פשוט שאין מה להתגדר בו.

ויעוד נלמד מדברי הראב"ד, דמה שקשה ליסוד עולם בדין רבע הכדור כנ"ל, פשיטא ליה לראב"ד בדעת הרז"ה, ואין כאן קושי כלל, דודאי רבע הכדור שמזרחי לירושלים מקדים לירושלים בקבלת השבת.

ויעוד נלמד, ממה שכתב שהוא ידוע, משמע שמוסכם על שאר הראשונים, ואין בזה מחלוקת, דאל"כ, יש חידוש בדברי הרז"ה שסובר כצד אחד.

ויעוד נלמד, דכל הראשונים מסכימים שקצה המזרח הוא צ' מעלות מזרחה מירושלים, דאל"כ, יש חידוש בדברי הרז"ה שזו המידה ולא אחרת.

ב. כוונת הראב"ד בביטוי "מלקט שבלים"

לשון הראב"ד בתחילת דבריו - "הנה הוא כמלקט שבלים מאחרי הקוצרים, ולא השיג אפילו כמלא מגל. כי הימים דבר ידוע הוא מן המזרח מתחילין", יש לכאור' מקום לפרש שהם השגה ראשונה על הרז"ה לדחות יסוד הי"ח שעות.

הנה תחילת דברי הראב"ד אינם בפירוש אלא בלשון רמז ומליצה, ואח"כ כתב דדבר ידוע שהימים מתחילים מהמזרח. ואחרי כן ממשיך עם השגה ארוכה ודוחה לגמרי את הרז"ה שתלה את הקביעה בראית הלבנה בקצה המזרח בלבד, ויעוד ממשיך בכמה קושיות על פי' הכוזרי בסוגיא, על מה שתלה קביעת החודש גם בקצה המזרח ולא רק בירושלים, כי צריך להיות רק על פי ירושלים. על כן נראה שדבריו הראשונים אינם השגה כלל על דברי הרז"ה משלשה טעמים:

א. אם רצה הראב"ד להשיג על הרז"ה בענין י"ח השעות, לא היה אומר זאת רק ברמז שיבין הקורא דבריו מעצמו מתוך דיוק ופירוש מליצתו. והרי כשרצה לחלוק על הרז"ה או הכוזרי בענין אחר, אמר זאת בהדיא ובכמה קושיות מסברא, ואיך כאן הסתפק במילים בודדות, ולא במפורש, ובלשון שאינה מתפרשת בודאי שחולק.

ב. באמת הלשון מורה לא על השגה אלא על שאין כאן חידוש, וכמו הגמ' סנה' צ"ו: קמחא טחינא טחינת, כלומר כבר קדמוהו ראשונים בחידושו, ואין לו להתגדר בחידוש זה, כי הוא דבר ידוע ופשוט וקדום.

ג. אם היה חולק, היה צריך לנמק סברתו ולהוכיחה או מקבלה או מסברה או באופן אחר, כמו שעשה בהמשך בהשגה על הקביעה של המועדות לפי ראית הירח בקצה המזרח, שחזור ומקשה בכמה אופנים, ואילו בנידון י"ח השעות לא מציג שום טעם לסתור דברי הרז"ה, וכל שכן שמשמעות דבריו הם שאינו חולק, רק להיפך שאין

דיוקים
נוספים
מדברי
הראב"ד

האם
הראב"ד
בתחילת
דבריו
משיג על
הרז"ה או
רק כאומר
מא' למימרא

לא מסתבר
שהראב"ד
חולק רק
ברמז על
יסוד
מפורש
ברז"ה

לשון
הראב"ד
לא מורה
שחולק

אי אפשר
לחלוק בלי
להקשות
בהדיא או
לנמק
סיבת
המחלוקת

בזה חידוש, כנ"ל. ובאמת יש לשאול אם חולק מה טעמו. ואין בדבריו שום רמז להעדיף מנין י"ב שעות מערבה מירושלים על מנין י"ח שעות מערבה, רק מציין שקביעת המועדים צריכה להיות עפ"י אופק ירושלים.

ד. גם לשון הראב"ד - "כי הימים דבר ידוע וכו', אבל לחשבון וכו'", לא משמע שהוא שתי השגות, דא"כ היה צריך לומר במקום "אבל", "ועוד" או "ואף", אבל לשון "אבל" הוא המשך להקדמה, וכאילו אומר (וכן לשון החזו"א בתחילת סק"י) כי [אמנם] הימים וכו', כלומר שאמנם בזה אני מודה לך, אבל לחשבון וכו' אני מודה. (ומעין זה בגמ' שבת מ"ד. - "אי הכי מאי אבל", וכדפירש"י, דבמאי דאיירי קודם 'אבל' אין דינו כדין מה דאיירי אחרי ה'אבל').

ג. כוונת הראב"ד במילה "שבתות"

עוד כתב הראב"ד ב'כתוב שם' - "אבל לחשבון השבתות והמועדים ביום ידוע כגון בט"ו בניסן פסח, וכו' אינן אלא לחשבון יושבי ארץ ישראל, כי שם נקראו מועדי ה' שבתות ה', והיום שהוא ראוי לא"י לקבוע בו המועד הוא ראוי לכל העולם וכו'".

צ"ע לשון הראב"ד דנקט שבתות לפי חשבון יושבי א"י, והרי שבת קביעה וקיימא ובוזה כבר אמר שהימים מתחילין מן המזרח. והחזו"א תרץ (קונטרס י"ח השעות אות י') דהכוונה ליום כיפור, שהוא שבת שבתון (וראה גם רש"י שבועות ט"ו: ד"ה אין). ואפשר עוד, דהכוונה ליו"ט דאף הוא נקרא שבת, דכתיב ממחרת השבת, דכן כתב בבאר היטב ובמ"ב סוף סי' נ"א, וכן כתב החזו"א במכתב, ולזה בעינן א"י, שהראיה של הירח תהיה דוקא בא"י, ושם יעידו העדים והב"ד דא"י יקדש החודש, וממילא לפ"ז יקבעו שאר הי"ט והמועדים.

האם יתכן לפרש בראב"ד שתחילת השבתות הוא במקום שונה ממקום תחילת הימים

ויש מי שרצה להכניס בדברי הראב"ד, שלחשבון ירושלים מחשבים את השבת שיתחיל יום השבת העולמי מטבור הים י"ב שעות קודם ירושלים, ושם יתום קריאת השבת י"ב שעות אחר ירושלים, וזהו לחשבון א"י, לפי א"י וכנגד א"י, בשווה משני צדי הארץ. ואינו נראה כלל, דהא הראב"ד לא איירי כלל בתחילת יום שבת, דזה הזכיר קודם במה שכתב שתחילת הימים מהמזרח, וכשם שהימים מתחילין שם, כך השבת שהיא בכלל הימים. דאיך יתכן שימי החול יתחילו בקצה המזרח שמקדים לירושלים ו' שעות והמזרחיים לקצה המזרח מאחרים לירושלים בכניסת היום, בעוד שהשבת יתחיל ליושבי רבע הכדור שבין קצה המזרח לטבור הים קודם ירושלים, דהיינו ליושבי רבע הכדור הנ"ל במקום להתחיל יום ששי יתחיל שבת. כגון כשיתחיל יום ששי בסין, בטבור הים חצות ליל חמישי, וביפן יום חמישי בתחילת לילו, וכשיגיע תחילת הלילה לטבור הים והלאה עד יפן יתחיל שם יום שבת במקום יום ששי, ונמצא שלא התחיל

לא יתכן שהימים יתחילו ו' שעות קודם לירושלים ותחילת הימים י"ב שעות קודם לירושלים

יום ששי כלל בכל רבע הכדור שמצ' מעלות ממזרח לירושלים עד ק"פ מזרחה. ורק מסין והלאה יסתיים יום ששי כולו ורק אח"כ יתחיל שבת.

לכן ע"כ, כיון דפשיטא דתחילת הימים מקצה המזרח, קצה היבשת בחוף הים במזרח סין, כפי שהבין מדברי הרז"ה עד שכתב עליו שהוא דבר פשוט וידוע ואין בזה שום חידוש הלכתי, ה"ה השבתות, וע"כ מה שהזכיר השבתות היינו הימים טובים או יום כיפור בפרט, למימר שקביעותם נעשית עפ"י ראייה של הירח בא"י דוקא ולא כדפירש הרז"ה עפ"י ראייה בקצה המזרח, י"ח שעות אחר ירושלים. נמצא שבקטע זה של דברי הראב"ד לא מדובר ולא נרמז כלל על מקום תחילת השבת העולמי. וגם לא יתכן שבמלה אחת חולק על הרז"ה בענין תחילת השבתות, ורק ברמז בלי לפרט דבריו, ואילו על השגתו בענין הראייה שצריכה להיות בא"י מאריך מאד להקשות בפירוט.

אכן גם אי נימא דכוונת הראב"ד על תחילת השבת העולמי שהמקום בו נכנסת השבת לראשונה נקבע לפי ירושלים, נראה דמה שהזכיר הראב"ד את השבתות, נקט את לשון הכוזרי, שאחר שביאר הכוזרי את דבריו בהקשר לשמועות בגמ', כתב וז"ל - "והנה ידיעת שבתות ה' ומועדי ה' תלויה בארץ שהיא נחלת ה'", וכשם שהכוזרי נקט שבתות ביחס לירושלים, ובכל זאת החשבון משם הוא עד י"ח שעות, אף הראב"ד הכי ס"ל ביחס להפרש י"ח השעות, שהוא מתחיל בירושלים, ולא בקצה המזרח או טבור הארץ כפי דעת היסוד"ע וכדומה, ובא הראב"ד רק לאפוקי מזה שהקביעה תלויה ג"כ בראייה בקצה המזרח.

וכמו כן, אין לשון "לחשבון יושבי ארץ ישראל" מתפרש וכ"ש שלא מחייב כלל שהוא י"ב שעות קודם ירושלים. דהא גם הרז"ה נוקט כחשבון זה, דהא כתב שפירושו בנוי על שתי נקודות מתוך הארבע והן ירושלים וקצה מזרח, כלומר שירושלים הוא המקום שקובע את תחילת ספירת י"ח השעות עד סוף המערב, לאפוקי מקום אחר כגון טבור הארץ. והטעם כדכתב הכוזרי, דבאמת לראשונה קבלו השבת באזור א"י, כלומר בסיני או באלוש, וכפי אותו יום שנעשה שמירת השבת לראשונה כך סופרים לעולם ז' ז', כל מקום לפני או אחרי ירושלים בכמה שעות, ויקדים לכל הפחות ו' שעות ויאחר לכל היותר י"ח שעות, ולחשבון ירושלים הכוונה שהו' שעות והי"ח שעות נמדדות מירושלים ולא ממקום אחר, כגון כנ"ל טבור הארץ כדעת היסוד"ע. לכן נ"ל דכוונת הראב"ד כך. דודאי לכו"ע הימים מתחילים מן המזרח. אלא עדין לא ידוע היכן מתחיל המזרח, האם ו' שעות מזרחה מטבור הארץ כהראב"ח, או מירושלים כהכוזרי, או לפי מקום אחר הסכמי. ולכן ממשיך הראב"ד ואומר, כמו שפשוט לך, הרז"ה, שהשבתות שהם הימים שהתורה יחדה אותם משאר ימי החול ולכן הם נקראים שבתות ה', נקבעים לכל היקף העולם כפי השעות הקצובות (ו', י"ח) שנמנות דוקא מירושלים ולא מטבור הארץ או מקום אחר, כך מועדי ה' שנקבעים ע"י ב"ד ועל פי הראייה של

כוונת
הראב"ד
בשבתות
היינו יום
כיפור או
יום טוב

מה כוונת
הראב"ד
בדבריו -
לחשבון
יושבי ארץ
ישראל

כוונת
הראב"ד
ב-לחשבון
יושבי ארץ
ישראל
לאפוקי
לחשבון
טבור
הארץ

העדים, נקבעים עפ"י הראיה דוקא בא"י ובירושלים, לכל העולם, ולא עפ"י ראיה במקום אחר בעולם, כי רק מציון תצא תורה, בין לשבתות ובין למועדים, בין לענין הדין ע"י ה"ב, ובין לענין המכשיר לדין, בראית הירח ע"י העדים. ממילא אין שום רמז בראב"ד, שהשבת מתחילה י"ב שעות לפני ירושלים. ורק סברא חיצונה תחדש פירוש כזה בראב"ד, להתאים דברי הראב"ד לסברא זו. ובעיקר, מאחר שחולק על הכוזרי רק בפי' הסוגיא, מוכח בהדיא שמודה לו ביסוד של י"ח השעות.

ד. באור דברי הראב"ד בהתייחסותו לכוזרי בהשגה השניה

והראב"ד מבאר לשון הכוזרי בהשגה השניה. וזה לשון הכוזרי - "כי אמנם הכונה השם השביעי הפושט בכל הישוב, שיאמר למי שהיה בצין ולמי שהיה במערב באיזה יום קבעתם ר"ה, ואמרו יום השבת על הדמיון, אף על פי שאחד מהם כבר היה יוצא מהמועד כשיהיה האחד במועד כפי מקומותם מא"י, אבל בקריאת ימי השבוע היה להם המועד ביום אחד בעצמו". ולשון הראב"ד - "ואעפ"י כי ליושבי ירושלים כבר יצאה השבת, מכל מקום הדבר שוה להם וליושבי הצין כי שניהם קבעו ראש השנה ביום שבת, אלו לשבתם ואלו לשבתם. זהו תורף דבריו (של הכוזרי)".

ונראה שהראב"ד פירש את דברי הכוזרי הללו - "וע"כ אמרו: "נולד קודם חצות בידוע שנראה סמוך לשקיעת החמה", כאילו אמר נולד קודם חצות יום שבת בירושלים בידוע שנראה ביום שבת סמוך לשקיעת החמה", ד"בידוע שנראה" היינו נראה בירושלים. ומה שהמשיך הכוזרי וז"ל - "והוא ששם יום השבת התמיד שמנה עשרה שעות אחרי שנפסקה קריאת מקום ההתחלה עד ששבה השמש לעמת ראש ארץ ישראל אחר יום ולילה. והתחיל להראות הירח למי שהיה בתחלת הצין (נ"א במזרח ארץ ישראל) בשבת בערב, והסכים עם מה שאמרו רבותינו "שצריך שיהיה לילה ויום מן החדש", הוא דבר נוסף על הראיה בקצה המזרח. וכן לכאן משמע מלשון הכוזרי בהמשך וז"ל - "שיאמר למי שהיה בצין ולמי שהיה במערב באיזה יום קבעתם ר"ה", ומתוך ששואל את מי שהיה במערב באיזה יום קבע, משמע שקביעתו עצמאית ולא דתליא בקביעת בני יושבי צין, דאי לאו הכי, פשיטא שהקביעה שוה בכל העולם כי הכל תלוי בבני הצין, ומשם נקבע לכל העולם. [אבל החזו"א הבין שהכל ענין אחד, והבידוע שנראה הוא בקצה המזרח, והמשך דברי הכוזרי - "והוא ששם יום השבת", הוא ביאור הדברים לעיל. וכן משמע מהמשך דברי הכוזרי "והתחיל להראות הירח", היינו ההתחלה בכל העולם דרך במזרח נראה הירח הראשון לראשונה ואח"כ בא"י].

הבנת
הראב"ד
בשיטת
הכוזרי

והראב"ד ממשיך ומקשה שאם המולד בירושלים בשבת אחר חצות היום, נחשב יום ולילה ליושבי קצה המזרח, כיון שאפילו הכי נראה ליושבי הצין בסוף יום שבת, לשיטתו דדי בכ"ג שעות מהמולד על מנת לראות כשעה לפני השקיעה, ומאידך לא נראה ביום שבת זה ליושבי ירושלים וז"ל - "שאפילו נולד שם [בירושלים] אחר חצות

ביאור
קושיות
הראב"ד
על שיטת
הכוזרי

מיד, יום ולילה מן החדש לצין ויהיה ראוי להם לקבוע ביום שבת שלהם שהרי הוא נראה שעה או יותר קודם שיצא השבת שלהם, אלא שאינו ראוי ליושבי ירושלים לקבוע ליום שבת שלהם לפי שאינו נראה בו כלל" ונדחה ליום ראשון, וזה סותר לדברי הכוזרי ששווים כולם מירושלים מערבה עד סוף המערב לאחר י"ח שעות, בקביעת ר"ה בשבת. (רק להיושבים מזרחה לירושלים עד קצה המזרח לא נראה אותו יום). ואם הקביעה לכל העולם כפי הראיה בירושלים, א"כ מה לי ראו בקצה המזרח יום קודם, הרי לא יקבע באותו יום.

[אבל לא קשה בציור הבא, כגון במולד בירושלים קודם זריחת יום שבת, וכ"ש קודם לכן, שיראה להם בסוף יום שבת וראוי להם שבת להיות בו ר"ה, הרי בקצה המזרח המאחר לירושלים, המולד הוא לפי מקומם קודם חצות היום של יום ששי, וא"כ יראה להם בסוף יום ששי, וראוי א"כ יום ששי להיות ר"ה ולא שבת. והטעם, כמבואר בגמ' וכדפירש"י, דלבני המזרח - לדין החדשה לא יכולה להראות לפני שעברו י"ח שעות מהמולד. אלא דקשה לפ"ז לשון הראב"ד שכתב הטעם במולד בתחילת הלילה בקצה המזרח שלא יראה שם - "מפני שהוא בדקותה עד ו' שעות בליל יום ראשון ומו' שעות ואילך כבר נכנסה תחת כדור הארץ ואינה נראית בשביל ריחוקה עד ליל שני וכו'", ומדוע לא ציין דבעינן לדין, קצה המזרח, י"ח שעות מחדתא. והעיר הגר"ש אידלמן שליט"א דנראה עוד, דכיון שהביא את הכוזרי שיש שינוי בזמן קבלת השבת ביחס מקום אחד לשני, ולא חלק עליו בזה, משמע דס"ל דהעולם עגול ואין הבדל בין המקומות בעולם בזמן הדרוש במיעוטו לראית הלבנה, דבין בא"י ובין בקצה המזרח די בו' שעות].

והראב"ד הרבה עוד להקשות על הכוזרי. חדא, למה אמר על קצה המזרח "צריך" כלומר לצורך הראיה שם הרי אם יתקיים התנאי בירושלים שהמולד לפני חצות לצורך הראיה בירושלים, ממילא יהיה בקצה המזרח לילה ויום מן החדש, ונמצא שהשמועה הראשונה מיותרת, כי העיקר הוא ירושלים. ועוד, מאחר והעיקר הוא ירושלים, למה בירושלים די רק ברבע היום מן החדש ואילו בקצה המזרח צריך את כל היום. ועוד, איך נדרש הפסוק "מערב עד ערב" על מקום טפל ולא על המקום החשוב, ירושלים. ועוד, אם בירושלים נדרש שהמולד יהיה קודם חצות, הרי בקצה המזרח צריך שיהא יותר מיום ולילה מן החדש, אם ה"צריך" של צין הוא לצורך ירושלים, והרי לא הצריך שם אלא יום ולילה לכל היותר.

והנה, למרות שהרבה להקשות, לא ראינו שמצא לנכון להקשות על הרעיון של הפרש י"ח השעות, דכל קושיותיו הן רק על מקום הראיה בקצה המזרח. ודבר זה מוכיח שלא חולק על רעיון זה כלל, וברור מדוע צרפו החזו"א לתשעה חמורי עולם משום דבאמת מסכים לכך.

קושיות
הראב"ד
על
הכוזרי

מדלא הקשה
הראב"ד
בהדיא על
מין י"ח
השעות
משמע שלא
חולק על כך

ובענין הקושיות של הראב"ד על הכוזרי הרז"ה, נראה ליישב את דעתם כך. הנה הקשה הראב"ד - "ומכל מקום אין צורך ליום ולילה מן החדש, עד שיהא נולד בירושלים קודם חצות, שאפילו נולד שם אחר חצות מיד יום ולילה מן החדש לצין וכו'. וזה הוא הקשה בדבריהם אלה, למה אמר: צריך, שאם אמר נולד קודם חצות ממילא יהיה יום ולילה ליושבי הצין, ואפילו לאחר חצות לירושלים יהיה להם יום ולילה מן החדש". שתי קושיות הקשה הראב"ד: חדא מדוע אומרת הברייטא "צריך". ואידך, מדוע צריך שיהא חלק אחד לפני השקיעה דהיינו חלק אחד לפני חצות היום בא"י.

לפי עניות דעתי, הבין הראב"ד, חדא, שיש כלל ראשוני של נולד קודם חצות בא"י שאותו צריך לקיים, וממנו נובע לילה ויום מן החדש בקצה המערב. ועל זה הקשה הרי אין כאן צריך נוסף זה, דהוא רק חשבון י"ח שעות לאחור מהכלל הראשון. ועוד הבין, שהעיקר לקביעה הוא זמן המולד ולא הראיה, ולכן מתקיים לילה ויום מן החדש גם אם המולד הוא בדיוק בשקיעת החמה, שהרי כל הלילה והיום שלאחריו הם אחרי המולד.

ונראה לי דכוונת הרז"ה הוא, שהענין הוא להפך. כלומר, הכלל הראשוני הוא שצריך שיראה החדש באיזה מקום שהוא בעולם, לפני סוף היום של יום ל', דהיינו לפני השקיעה הראשונה של השמש. וזהו "בידוע שנראה סמוך לשקיעת החמה" כלומר זו המטרה שצריך להשיג.

וכיון שאי אפשר לראות את הירח עד שיעברו כ"ד שעות מהמולד, לכן "צריך" שיהא המולד כ"ד שעות קודם זמן הראיה, כלומר לפני השקיעה של גוף השמש ביום כ"ט. וזהו "צריך שיהא לילה ויום מן החדש". דהיינו זמן המולד נובע מזמן הראיה, ואין הקביעה תלויה במולד, המולד אינו סיבה רק סימן לאפשרות הראיה קודם השקיעה.

וכיון שזהו רק בקצה המערב יכול להתקיים, והרי לא שם הוא מקום המולדות לחשבוננו, לכן כשמתרגמים את שעת המולד למקום המולדות - א"י, מתקבל הכלל - "נולד קודם חצות בידוע...".

והשתא מיושב הרז"ה בבאורו לשמועות, מדוע נאמר בשמועה הראשונה "צריך", התשובה, כי כך צריך על מנת שיראה בסוף יום ל'. ומדוע צריך שיהא המולד חלק אחד קודם חצות היום בא"י שהוא חלק אחד קודם השקיעה של גוף השמש בקצה המערב המאחר לא"י י"ח שעות, התשובה, כי צריך שיראה בקצה המערב לפני השקיעה.

ובמילים אחרות, שיטת הרז"ה, דלילה ויום מן החדש אינו סיבה לקביעה באותו יום אלא רק סימן, כלומר, שע"י כך תתקיים הסיבה והיא הראיה בשום מקום בעולם

בסוף היום קודם השקיעה. ועיקר טעם דין "לילה ויום מן החדש" הוא לרמז על כ"ד שעי' דבעינן מהמולד החדש עד אפשרות הראיה הראשונה. ומעתה, כיון שהראיה צריכה להיות קודם שקיעת יום ל' אפילו בחלק אחד, ממילא גם המולד צ"ל קודם שקיעת יום כ"ט בחלק אחד לפחות. ומאחר שיש י"ח שעות הפרש בין קצה המערב לארץ ישראל, אזי המולד בארץ ישראל יהיה בחלק אחד קודם חצות יום ל'. וזהו פירוש השמועה השניה, שהעיקר הוא הראיה - "בידוע שנראה", ונשיג זאת רק אם נולד קודם חצות בארץ ישראל, ואילו הראיה היא בקצה המערב המאחר לירושלים י"ח שעות. ונמצא מולד זקן בחצות היום בארץ ישראל, נוצר ע"י אפשרות הראיה בקצה המערב, ומולד גבולי זה הוא פועל יוצא מהדרישה של הראיה, ולא שהוא הגורם לה. והשתא שפיר מיושבות קושיות הראב"ד, דמה שצריך לילה ויום, היינו שצריך כ"ד שעות להמתין מהמולד עד אפשרות הראיה הראשונה. ומה שנדרש שיהא המולד חלק אחד קודם, הוא כדי שתהיה הראיה תוך יום ל' אפילו בחלק האחרון של השעה הכ"ד שלו, וזה ג"כ נכלל ב"צריך". ואם לראב"ד פשוט שלא צריך כ"כ ודי בפחות מכ"ד שעות עד הראיה בסוף היום, אין זו קושיא על הרז"ה. וז"ל הרז"ה - "ולפיכך היה יום שבת יום ראוי לקובעו ר"ח בכל מקום מפני הלבנה שנראית ביום שבת בערב בקצה המזרח קודם שקיעת אור החמה ולא נמלט היום מראיית הלבנה במקום אחד ממקומות הארץ, ושם היה להם הלילה והיום מן החדש כלול אחר המולד".

עוד י"ל, דשתי השמועות הראשונות הן שתי ברייתות, ולא מחייב שאותו תנא אמרן. השניה, מפורש ברש"י וברז"ה שהיא ברייתא. ואילו הראשונה נלמד מלשון הגמ' - "אמר מר צריך שיהא וכו'", ולשון אמר מר כידוע מתייחס למשנה או ברייתא, דברי תנאים. ורק השמועה השלישית היא מימרא של רב נחמן. והשתא שפיר לשון "צריך", דבכל ברייתא נוקט כסגנונו, ומקומו, דבברייתא הראשונה נוקט התנא מתי צריך להיות המולד במקום הראיה בקצה המערב, ואילו בברייתא השניה נוקט התנא השני מה שצריך להיות זמן המולד בארץ ישראל כדי לאפשר הראיה בקצה המערב קודם השקיעה, ואין כאן כפילות.

נמצא דלפי הראב"ד הסוגיא היא לזמן שקדשו על הראיה, ולפי הרז"ה היא לזמננו. הראב"ד אזיל כשיטת רש"י ותוס' דפירשו את הסוגיא לזמן שקדשו עפ"י הראיה, ולכן פשיטא שהראיה היא דוקא בא"י. אבל הרז"ה ס"ל דהשמועות הן לגלות אחד מיסודות החשבון של זמנינו, לכן אין מחויבות שנקבע לפי הראיה בא"י אלא די במקום הרחוק ביותר בעולם שלשם נתפזרו עם ישראל בגלות האחרונה.

תמצית דברי הראב"ד

א. לפי הראב"ד שתי השמועות הראשונות איירי בתנאי לראיה בא"י. השמועה הראשונה נותנת את התנאי לזמן המולד המאפשר ראיה מוקדמת לשקיעה באופן

שאפשר לחקור העדים ולקדש החודש. והשמועה השניה נותנת את התנאי לזמן המולד המאפשר רק ראייה בלבד (ו' שעות אחרי המולד), סמוך ולפני השקיעה.

ב. הראב"ד מפרש בכוזרי שהשמועה הראשונה היא תנאי במולד, והוא דין במולד ולא כסימן לצורך הראייה. ולכן מקשה עליו מלשון השמועה ומגבול חצות.

לעומת זאת, ברז"ה מפרש הראב"ד את השמועה הראשונה שהוא תנאי ולסימן לצורך הראייה בקצה המזרח, וחולק עליו, דהראיה צריכה להיות רק בארץ ישראל. נמצא דהראב"ד מחלק בין הכוזרי והרז"ה בכוונת השמועה הראשונה.

ובהשגה הראשונה, לפי הבנתו ברז"ה שגם השמועה הראשונה היא רק סימן לאפשרות הראייה, בזה שתלה את הראייה בקצה המזרח רק על הרז"ה חולק, כי לשיטת הראב"ד בדעת הכוזרי, השמועה הראשונה היא דין בפני עצמו לענין המולד ביחס לר"ח. ולכן ההשגה היחידה על הרז"ה היא רק על מקום הראייה שצ"ל בא"י ולא בקצה המזרח. וכשממשיך הראב"ד בהשגה הראשונה ז"ל - "והדרך הזה פי' בו בעל ספר הכוזרי", רצה לומר על הדרך שהראב"ד נוקט, שהראיה והקביעה היא בא"י בלבד, כך נוקט הכוזרי לפי דעת הראב"ד בשמועה השניה, רק מציין "שלא עלו דבריו כהוגן" בשמועה הראשונה - "שמועה זו", כפי שיפרט בהשגה השניה, שהוא דין במולד, מחמת כמה וכמה קושיות וסתירות. ובהשגה השניה משיג תחילה על הרז"ה בפי' השמועה השניה שהריח מן קודמיו, את הרעיון של ראייה בקצה העולם ולא בירושלים, זה הריח מהראב"ח ששיטתו שהראיה בקצה המערב, ומהכוזרי הריח את ההפרש בין המולד בירושלים למולד בקצה המזרח המאחר לו י"ח שעות, כדי לפרש הקשר בין המולד בחצות בירושלים לראייה בקצה המזרח.

ג. עוד מחלק הראב"ד בין הכוזרי והרז"ה בענין השעות הנדרשות מהמולד עד הראייה, דלרז"ה הוא כ"ד שעות, לכן פי' הרז"ה את השמועה השניה בראייה בקצה המזרח, והראב"ד חולק עליו במקום הראייה. אבל לפי הכוזרי מפרש הראב"ד דמספיק ו' שעות בין המולד לראייה, ולכן מפרש אליבא דהכוזרי את השמועה השניה בראייה בארץ ישראל, ועל זה לא חולק עליו.

אכן לשון הכוזרי לכאורה לא משמע כך דז"ל - "וע"כ אמרו: "נולד קודם חצות בידוע שנראה סמוך לשקיעת החמה", כאילו אמר נולד קודם חצות יום שבת בירושלים בידוע שנראה ביום שבת סמוך לשקיעת החמה והוא ששם יום השבת התמיד שמנה עשרה שעות אחרי שנפסקה קריאת מקום ההתחלה עד ששבה השמש לעמת ראש ארץ ישראל אחר יום ולילה. והתחיל להראות הירח למי שהיה בתחלת הצין (נ"א במזרח ארץ ישראל) בשבת בערב, והסכים עם מה שאמרו רבותינו "שצריך שיהיה לילה ויום מן החדש".

ד. מדהקשה הראב"ד על הכוזרי שאף בחצות בדיוק או מיד אחר חצות יכול להתפרש לילה ויום מן החדש, לשיטת הכוזרי כפי הבנת הראב"ד בו, ולא הקשה שכל החשבון אינו נכון, דלכל היותר יש י"ח שעות ולא כ"ד כי קו התאריך בטבור הים, או כגון כ"ג שעות אם קצה המזרח רחוק יותר מו' שעות מזרחית לירושלים, משמע שמורה הראב"ד שקו התאריך הוא בקצה המזרח י"ח שעות אחר א"י, כלשונו - "שאפילו נולד שם אחר חצות מיד".

נספח ב' - קושיות על דעת היסוד עולם בענין מקום המולדות

כתב היסוד עולם דטבור הארץ מזרחית לירושלים שעה ותרי"ב חלקים, והיינו שעה ול"ד דקות. שלשה דברים קשורים ותלויים במקום זה, ושלושתן אחוזים במציאות בענינים שונים, ונמצא מכל ענין וענין, שהשותף להם הוא בדיוק אותו מקום. וצריך עיון גדול להבין הקישור למציאות, משום שידוע שהמציאות אינה בדיוק כמו שהוצגה על ידי היסוד, בכל שלשת הענינים, ואעפ"כ נותן החשבון מכל ענין שטבור הארץ הוא נקודה משותפת לשלשתם. ושלשת הענינים הם:

א. הממוצע של השטח היבשתי והמיושב של כל חצי הכדור העליון שהוא גודלו ק"פ מעלות, צ' מעלות מקצה מזרח עד טבור הארץ וצ' מעלות מקצה המערב, עד טבור הארץ, והוצרך היסוד לשלשת הנקודות הללו לצורך ביאורו את השמועה השלישית. והנה כיון שטבור הארץ נובע מהאמצע של שני הקצוות, אם הקצוות לא מדויקים, ה"ה גם אמצעם. ועוד, כשנמדוד צ' מעלות מזרח ומערב מטבור הארץ בפלך הרביעי, נמצא הקצה בלב האוקיינוס השקט במזרח והאטלנטי במערב, וא"כ איך נבחרו הקצוות ומה הם הקצוות שמביאות לטבור הארץ. ונראה שטבור הארץ נקבע לפי המקום הקיצוני ביותר מבין כל הפלכים בין למזרח כגון בסיביר, ובין במערב כגון בקצה יבשת אפריקה, ואפשר שלא דייקו במעלות כיון שלא היה באפשרותם לדייק כל כך.

ב. מתוך הלקויים וידיעת מהלכי השמש האמיתיים והממוצעים, אפשר למצוא את מקום קביעת המולדות, ע"י חשבון השינוי בין המולד האמיתי לממוצע לאותו חדש, כגון עפ"י חשבון התכונה שכתוב ברמב"ם, ומהשוואת המולד האמצעי היוצא מהמציאות הנמדדת, למולד הממוצע המקובל בדינו. וכשנמצא הפרש בשעת המולד, בין המולד המקובל לבין המולד שמתוך הלקויים, נדע שכפי הפרש זה כך רחוק מקום המולדות מהמקום בו נמדדו הלקויים. השוואה זו הביאה בדיוק את טבור הארץ. גם כאן צע"ג, שהרי כידוע לחכמי המדע התכונה וכו' של הכוכבים, דאורך החודש מעט פחות מכ"ט י"ב תשצ"ג, א"כ איך שייך להשוות אורך זה היוצא מן הלקויים לאורך

שלש ראיות
הביא היסוד
עולם למקום
המולדות
הוא מקום
טבור הארץ

הראיה
הראשונה,
על פי שטח
היבשה,
הקושי בה

הראיה
השנייה,
על פי
הלקויים,
והקושי
בה

החודש המקובל בידינו, הכתוב בגמ', ולהסיק לגבי מקום המולדות.

דהיינו, דמה שקבע היסוד עולם את טבור הארץ היכן שקבע, הוא ע"י השוואה בין המציאות של הליקויים בימיו ובין חשבון המולד האמצעי הבנוי על אורך החודש הממוצע המובא בגמ' (ר"ה כ"ה). כ"ט י"ב תשצ"ג בדיוק. ובאמת אם היה עושה השוואה זו בתקופה אחרת, כגון אלפיים שנה קודם לכן, היה מקבל שמקום המולדות הוא בסביבות ירושלים, או אם היה עושה השוואה זו בזמננו, היה מקבל שמקום המולדות הוא יותר משלש שעות מזרחית לירושלים.

אבל אם כפי המשתמע מהרמב"ם בהלכות קדוה"ח וכן מהתוכנים במאות השנים האחרונות, שבאמת אורך החודש המדויק המציאותי הוא קצר במעט מהמקובל, והמקובל הכתוב בגמ' הוא רק הנהגה הלכה למשה מסיני, אזלא לה ההשוואה הנ"ל (כפי שפירטתי החשבון בספר מגיד הרקיע ח"ב פ"ו עמ' 76 במהדורה ג') וממילא אין הוכחה שמקום המולדות הוא בטבור הארץ, והדרינן לירושלים. וכן ראיתי בספר שבילי דרקיע (תקמ"ד) לר' אליהו הכהן מהעכים, באות קצ"ד, שמשוה מולד הלוח למולד עפ"י התכונה של המהלכים האמצעיים, לפי הידוע בימיו, ומצא שמקום המולדות למזרח ירושלים $9^{\circ}49'$ שהם 39 דקות, ומסיק דעל כרחך דלא כהיסוד עולם, אלא כהרז"ה דהמולדות מיוסדות על ירושלים, והטעם כנ"ל כי אורך החודש המציאותי מעט פחות מתשצ"ג. וז"ל - "ואם תעיין בעיקרים של הרמב"ם ז"ל וכו' אם תחשוב גם המולד תראה שאי אפשר שיהיה חשבון המולדות מיוסד על טבור הארץ".

ונפרט החשבון עפ"י הרמב"ם לברר את ההפרש בין המולד המחושב מבהר"ד לפי אורך החודש כ"ט י"ב תשצ"ג, לבין המולד המחושב עפ"י המהלכים האמצעיים שכתב הרמב"ם לשמש בפ"ב ולירח בפ"ד. הרמב"ם כתב את העיקרים של המהלכים ליום ג' ניסן שנת 4938 שהוא יומיים אחר יום המולד, ונמצא את המולד לשנת 5069 שכתב היסוד עולם שבדק אז את הליקוי והשוה למולד הממוצע. והנה נותן החשבון (ע"י תוכנית בגליון אקסל) שעברו מעיקר הרמב"ם עד ליל הראיה ג' ניסן 5069, יומיים אחר המולד, סך 47839 ימים (האורך הראשון היה יותר מ-12 מעלות וקשת הראיה ג"כ יותר מ-12 מעלות, ולכן יראה הירח אז לראשונה). מקום השמש היה 359.4363528 מעלות ומקום הירח היה 16.91199167 מעלות. ההפרש ביניהם הוא 17.47563889 מעלות, כאשר נחלק זאת למהירות ההתרחקות הממוצעת של הירח מהשמש שהיא 12.19075 מעלות ביום (לפי השיעורים שנתן הרמב"ם למאה יום, אלף ועשרת אלפים), נקבל 1.433516304 ימים, כלומר המולד לפי המהלכים האמצעיים מקדים לתחילת ליל הראיה בשיעור הנ"ל שהוא יום אחד 10 שעות ו-24 דקות, ונמצא שמתחילת יום המולד הוא ב-13 שעות ו-36 דקות. המולד של חודש זה הוא יום ד' 15 שעות ו-10 דקות. ההפרש בין שני המולדות הוא:

1:34 = 13:36 - 15:10. וזהו מה שכתב היסוד עולם ההפרש בין מקום המולדות

למקום הראיה ירושלים שעה ו-34 דקות שהם שעה ותרי"ב חלקים.

כאשר נעשה כן לימינו לליל הראיה שהוא ליל ג' ניסן התשע"ח יומיים אחר יום המולד, נמצא שהמולד מבהר"ד הוא ביום ז' 9 שעות ו-53 דקות. מספר הימים שעברו מעיקר הרמב"ם הוא 306793 ימים (האורך הראשון היה יותר מ-13 מעלות וקשת הראיה יותר מ-14 מעלות ולכן יראה אז הירח לראשונה). מקום השמש היה 356.7271361 מעלות ומקום הירח היה 17.678275 מעלות. ההפרש ביניהם הוא 17.24662825 מעלות, כאשר נחלק זאת למהירות ההתרחקות הממוצעת של הירח מהשמש שהיא 12.19075 מעלות ביום כנ"ל, נקבל 1.71860951 ימים, כלומר המולד לפי המהלכים האמצעיים מקדים לתחילת ליל הראיה בשיעור הנ"ל שהוא יום אחד 17 שעות ו-15 דקות, ונמצא שמתחילת יום המולד הוא ב-6 שעות ו-45 דקות. המולד של חודש זה הוא כנ"ל יום ז' 9 שעות ו-53 דקות. ההפרש בין שני המולדות הוא: $3:08 = 6:45 - 9:53$. דהיינו יותר משלש שעות. וא"כ אם היה היסוד עולם מחשב את מקום המולדות בימינו היה מוצא שהוא מזרחית לירושלים בשלש שעות ו-8 דקות.

ג. קביעת האפשרות לראות את הירח בארץ ישראל מתוך הזמן המקובל הידוע לחכמים בין המולד האמיתי לעת הראיה הדרוש לכה"פ לאותו חודש, כדי שנוכל לראות את הירח הראשון באיזה מקום בארץ. והנה גם כאן נותן החשבון המיוסד ג"כ על הזמן במיעוטו הנ"ל, וכ"כ על ההפרש בין המולדות האמצעי והאמיתי המירבי (י"ד שעות ותרי"ח חלקים, לפי היסוד), שמקום המולדות הוא זה בדיוק היוצא מתוך הנידונים הראשונים. והוצרך היסוד להפרש המקומות בין טבור הארץ לירושלים לצורך ביאורו לשמועה הב'. וצע"ג, שהרי החשבון נותן שמתוך דברי הרמב"ם וכן כתבו כמה אחרונים, שההפרש בין המולד האמיתי לאמצעי המירבי אינו כמו שכתב היסוד (אלא 14 שעות לפי אב"ע ותכונת השמים עפ"י הרמב"ם, או 13.75 שעות לפי נאווה קודש). וכמו כן מההפרש במיעוטו של המעלות הנדרשות באורך הראשון לאפשר ראייה בחודש תשרי, נובע הזמן בין המולד האמיתי לעת הראיה, ולפי הרמב"ם הוא קצר יותר בצורה משמעותית ממה שנתן היסוד, כמבואר בספרים תכונת השמים ונאווה קודש ועוד, (לפי היסוד הוא כ"ב ומחצה שעות ולפי נאווה קודש עשרים שעות ושליש. אכן תלוי במקום השמש והירח שנקטו כל אחד לשיטתו. ומ"מ גם אם ננקוט בדעת היסוד שהשמש בראש מזל מאזניים והירח בסוף 11° בו, דבעינן במזל זה 11° לאורך הראשון וברוחב ירח צפוני 5° על מנת לאפשר ראייה לפי הרמב"ם קדוה"ח מ"מ הזמן הדרוש מהמולד האמיתי עד שעת הראי' הוא 21.7 שעות בלבד, ובנדוננו שייך רק מהירות ממוצעת של התרחקות הירח מן השמש והיא 12.19075° ביום. ולנאווה קודש צ"ל שהשמש בראש מזל עקרב והירח בסוף מעלה 10° בו ודי באורך ראשון של 10° לאפשר ראייה, ומפורט החשבון בנספח ה'). והיסוד לא מבאר איך התקבלו השיעורים שנתן לנו. ובאם כנ"ל הם אינם מדויקים, איך נתנו בדיוק את אותה תוצאה למקום המולדות.

הראיה
השלישית,
על פי
שיעור הזמן
במיעוטו
מהמולד
האמיתי עד
עת הראיה
הראשונה,
והקושי בה

לסכום, צ"ע בדעת היסוד עולם איך שלשה דברים שמסתבר כנ"ל שאינם מדויקים כ"כ בהתאמה למציאות ובהשוואה להמשתמע ברמב"ם הלכות קידוש החודש נותנים אותה תוצאה משותפת למקום המולדות שקבעו חז"ל או שנמסר בקבלה הלכה למשה מסיני.

מאידך, אם נדייק באורך החודש, ונסכים שהכתוב בגמ' הוא הנהגה הל"מ ולא בדיוק כהמציאות, וכן שההפרשים בין המולד האמיתי והאמצעי המירבי, ובין המולד האמיתי ועת הראיה המינימלי לאפשר ראייה, הם קטנים יותר ממה שנתן היסוד"ע, וכפי שמקובל וידוע אצל התוכנים הקדמונים והאחרונים, וכן שאין המציאות הגיאוגרפית מצביעה על טבור הארץ שהוא מרכז של ק"פ מעלות, שהרי לא קיים ישוב עליון בפועל רחב כזה בקו רוחב ירושלים, נמצא שבצורך הדברים והדיוק הנכון, נקבל את מקום המולדות בירושלים דווקא.

מקום המולדות גם לפי המציאות יותר מתאים לירושלים

ובאמת יכול היה היסוד"ע לכתוב כפירושו את השמועות גם על ירושלים כמקום המולדות, וכעין שכתב הנאווה קודש פירוש השמועות באופן זה, על כן נראה דמה שהכריחו ליסוד"ע לפרש לא על ירושלים הוא ההשוואה לליקויים את אורך החודש שבגמ', שנוקט אותו כמדויק בתכלית במציאות, וכפי שעוד ראשונים ואחרונים נקטו כן.

נספח ג' - שלש טענות היסוד עולם על הרז"ה דחייתם ומשמעותם

א. כתב היסוד עולם במאמר הרביעי בסוף פרק ח' וז"ל - "ודע כי בעל ספר המאור גם הוא ז"ל נשתבש גם כן בפירוש ההלכה הזאת שאמרנו במה שהציע בביאורם ואמר כי על אמצע א"י הוא מיוסד חשבון המולדות וכי על קצה מזרח הוא סמוך ראיית הלבנה בחידושה, וכדי להעמיד סברתו זאת הוצרך ליסוד ולומר כי בכדי י"ח שעות תזרח השמש בכל יום בירושלים קודם ממה שתזרח ביום ההוא בקצה מזרח. וזה שקר גדול ומפורסם ושינוי סדרי בראשית ושינוי סדרי הברייתא של גולד קודם חצות. ולפי סברתו יאמר, כך הוא חל רגע המולד וחודש קודם חצות יום שבת ע"ד משל בירושלים בידוע הוא כי הלבנה החדשה שלו היא נראית לפי כן בסוף יום שבת זה בקצה מזרח, ואם יחול המולד מחצות יום שבת ואילך בירושלים אז הוא ידוע שאין הלבנה החדשה שלו יכולה לראות בסוף יום זה בקצה מזרח. וזה שיבוש גמור הואיל ועת הראיה לפי הצעתו זאת תהיה קודמת לרגע המולד וזה שקר".

הטענה הראשונה בדחיית סברת הי"ח שעות

והוסיף ביאור דברי היסוד עולם בספר תוספות אהרן על מסכת ר"ה וז"ל - "ופירוש קושייתו כפי שהקדים כאן והוכיח במאמר ב' פ' י"ז שם שהתחלת קריאת שם

ביאור הטענה בספר תוספות אהרן

כל יום מבראשית הוא בקצה המזרח, והרי בעת הראי' שקבע בסוף יום שבת בקצה המזרח אז הוא חצות יום שבת בטבור הארץ, ואחר עוד שעה עם תרי"ב חלקים הוא חצות יום שבת בירושלים שמשוכה לצד מערב, ושם בירושלים ברגע שקודם חצות יום שבת קבע בעל המאור רגע המולד, הרי שעת הראי' מוקדמת למולד".

אכן באמת אין כאן שום טענה ולא יסוד להשגה, שהרי בעל המאור לא דבר בראית הלבנה של יושבי קצה המזרח המקדימים בקבלת השבת לירושלים בו' שעות (או ז' תרי"ב לשיטת היסוד עולם), אלא ביושבי קצה המזרח שמעבר לקו התאריך ומאחרים בקבלת השבת לירושלים ב"ח שעות, ונמצא ששעת הראי' הראשונה אצלם הוא כ"ד שעות אחרי שעת המולד בירושלים, וזה פשוט ומבואר בהדיא בבעל המאור. ממילא אין כאן שום שיבוש ולא שקר כלל בדברי בעל המאור. שוב ראיתי כן בפירושו קול יהודה על הכוזרי סוף סי' כ' מהמאמר השני וז"ל - "ואולם באמרו שלפי הצעתו זאת תהיה עת הראיה קודמת לרגע המולד, וכו' אך אם כלפי החבר נאמרו הדברים בהוראת שטחיותם, לא ידענא מאי קאמר, כי לפי מה שבארנו כונתו למעלה הלבנה החדשה תראה בקצה המזרח יום שבת לשם שהוא חצות יום א' בא"י לאחר כ"ד שעות מעת חול רגע המולד בירושלים, ועכ"פ תהיה הראיה אחר המולד".

ב. עוד טען היסוד עולם על הרז"ה במאמר שני פרק י"ז וז"ל - "ועתה ראה איך הוא סברתם זו נעקרת מאליו הואיל ואין לה שום טעם או עקר. וזה כי באמת ברגע חצות יום שבת בטבור הארץ בעת יומם אז הם עומדים כל בני הישוב, זולתי בני קצה מזרח הוא להם תחילת ליל שבת לפי סברתם, וכל בני חצי ישוב המערבי לדבריהם וכן הוא לפי האמת, ביומם של יום שבת וקודם חצות ממנו הם עומדים אז כולם, ויאות לנו אז עתה לשאול אותם על בני חצי הישוב המזרחי שיאמרו לנו באיזה יומם הם עומדים אז. ואם יאמרו כי ביום שבת ולאחר חצות היום ממנו הם עומדים אז כולם וכך הוא האמת, הנה יכחישו עצמם במה שיסדו כי בכדי י"ח שעות יתחיל היום להקרא בשמו בטבור הארץ או בירושלים קודם שיקרא בקצה מזרח הואיל והם יודו שקודם זרחה להם החמה ביום זה, וכן בכל יום בקצה מזרח, משזרחה במקומות חצי הישוב המזרחי הזה. ועוד הם מכחישים את עצמם במה שאמרו כי מטבור הארץ או מירושלים היא התחלת קריאת היום בשמו הואיל ובני ישוב המזרחי הזה הם עומדים אז באחר חצות יום שבת ובני טבור הם עומדים ברגע חצות יום שבת לפי ההצעה הזאת. ואם יחזרו לומר כי ביומם של יום ששי הם עומדים אז, כל בני חצי ישוב המזרחי האלו, וכך יאות להם לומר לפי סברתם, וכי השבת לא יכנס להם עד שתשקע החמה במקום מקום מהם, הנה יכחישו עצמם כמו כן במה שאמרו כי בקצה מזרח יכלה לו קריאת כל יום ויום מימי השבוע בשמו ויתום. או יאמרו שהשבת לא יכנס לבני חצי ישוב המזרחי לא קודם שיכנס בטבור הארץ ולבני ירושלים ולא לאחר מכאן, וזהו שקר והתול גדול".

הטענה
השניה
בענין רבע
הכדור
המזרחי
לירושלים

על טענה זו השיב בספר מחר חדש (דף ט"ו עמ' ב' בספרו) וז"ל - "ויושבי הרביע האחרון של היקף העולם מנקודת קצה המזרח עד ארץ ישראל נראה לי שדעתם של החכמים האלה שמזרחיים יחשבו לארץ ישראל ולכן יקדימו לבני ארץ ישראל בקריאת ימי השבוע כל אחד לפי מקומו, מפני שכל מקום מהארץ שיש בו ישוב לבני אדם ממזרח למערב אנו חושבין אותו כארץ ישראל בדין זה, וכשם שבארץ ישראל עצמה המזרחיים קודמים למערביים, כך הדין בכל מקום שיש בו ישוב לבני אדם שהמזרחיים יקדימו למערביים. וכו'. וכך הם דברי החבר שם וזה לשונו - מפני שמה שיש אחריו הוא נקרא בשהוא מזרח למקום שממנו מתחילין לימים, ור"ל לעניות דעתי, שמה שיש מהיקף הארץ אחר קצה המזרח עד ארץ ישראל כבר נקרא לשם שם שבת קודם לארץ ישראל בשהוא מזרח ר"ל מפני שמזרחי יחשב ולא מערבי למקום שממנו שמנו התחלת ימי השבוע שהוא ארץ ישראל, ולכן בדין שיכנס לשם השבת קודם לארץ ישראל מפני שהוא מזרחי לה. ויותר מבואר נראה שדעתו כן ממה שכתב אחר כך - ואין להמלט ממקום משתתף יהיה תחילת מזרחו תכלית מערבו, והוא לארץ ישראל תחילת הישוב, ונ"ל שטעות סופר נפל בספרים וצריך להגיה יהיה תחילת מזרח ותכלית מערב וכו'. ובזה סרה מעליו תלונת בעל ספר יסוד עולם שצחוק עשה על החבר בעיקר הזה". וכן כתב בפירוש קול יהודה על הכוזרי שם וז"ל - "וכל מה שאחר א"י בכל סביבות הכדור עד מחוז הצין, כולו ראוי להקרא מערב בערכה ומזרח למתאחר ממנו, אך המקום הזה המזרחי וממנו והלאה עד א"י לא יצדק עליו שם מערב כלל להיותו מקום אשר מחמתו ובערכו ובהצטרף אליו הוקבע המקום לתחילת הקריאה, ומקצה העבר השני ממנו בסמוך לו הוא מערב גמור, כי לא יאמר עליו היותו מזרח למזרח, שא"כ בטלת קביעות המזרח גמור אשר בקשנוהו". ונראה לי דעוד יותר מפורש במה שכתב הכוזרי שם - "עד שתשלמנה שמנה עשרה שעות מן העת שהתחילה בו קריאת השבת, עד שתהיה השמש לעמת ראש ארץ ישראל, ותסתלק הקריאה מהיום ההוא ולא ישאר אדם שיקרא היום ההוא שבת, אבל מתחיל בקריאת שם אחר".]

וראה ביאור החזו"א סק"ט.

ועוד י"ל, שהרז"ה נקט בביאור שיטתו, ד' נקודות בהיקף הכדור, והנקודה הראשונה היא בקצה המזרח, המאחר לירושלים, והוא בעצם סוף המערב, וכיון שאין בין נקודה לנקודה פחות מצ' מעלות, לכן מתוך הד' נקודות, הראשונה שמקבלת שבת היא הנקודה השלישית - ירושלים, לכן כתב הרז"ה שירושלים היא המקום הראשון שממנו מתחילים הימים, והיינו המקום הראשון מד' הנקודות. וסמך על זה שנבין בפשיטות, וכמו שגם הראב"ד הבין ודלא כהיסו"ע (וכפי שציין זאת החזו"א סק"ד שאלה ה') שסמוך לקצה המערב המאחר לא"י י"ח שעות שם חייב להיות קצה המזרח המקדים ביותר לא"י, ולכן ג"כ כתב הראב"ד, דבר ידוע וכו'. ומה שבחר הרז"ה לנקודה הראשונה את קצה המזרח המזרחי לקו התאריך המאחר לירושלים י"ח שעות

ולא בחר לנקודה זו את קצה המזרח המערבי לקו התאריך המקדים לירושלים ו' שעות והוא ג"כ המקום הראשון בעולם שמתחלף אצלו התאריך, יש לומר בפשיטות, דבזה אין שום חידוש, ומאידך עיקר חידושו הוא המקום המאחר לירושלים י"ח שעות, ולכן בחר לציין בו את הנקודה הזו, ואלה אח"כ יתייחס בפירושו לסוגיא.

ועוד יש להביא ראיה מהגמ' שקו התאריך לא עובר בין ירושלים לבבל, וא"כ פשוט שהרז"ה לא התכוון שהימים מתחילים מירושלים ואילו בבל שנמצאת מעט מזרחה מאחרת לירושלים בכיום. דהנה איתא בר"ה כ"ג. - "וליעביד אמלא ולא ליעביד אחר, אמר אביי משום ביטול מלאכה לעם שני ימים". פירש"י - "אי אמרת נעביד אמלא ולא אחר אין לך ר"ה שאין מתבטלין בני הגולה (היינו בני בבל שהמשואות מודיעים לשם) ממלאכה שני ימים, יום ל' שמא היום ר"ה ויום ל"א שמא עיברו את החודש והיום ר"ה". כלומר דרך אחרי שיעשו בני בבל יומיים ר"ה, לא לפני כן, ידעו מה באמת עשו בא"י. דהיינו כשמשיאין משואות בא"י במוצאי ר"ה אחרי שעברו את אלול, כלומר ביום ל"א, גם בבבל הוא יום ל"א, ועשו ר"ה את יום ל' ויום ל"א מספק. אבל אילו היה בבבל יום ל' כשבא"י כבר יום ל"א, א"כ כשהשיאו משואות במוצאי יום ל"א, הוי בבבל מוצאי יום ל' בלבד, וא"כ מיד אחרי יום ראשון של ר"ה ידעו אם בא"י עשו יומיים או לא, שאם יראו המשואות ידעו שאלול מעובר ויעשו ר"ה יומיים, ואם לא יראו משואות, ידעו שמה שעשו ר"ה ביום ל' עשו נכון, ואין צריך לעשות שוב יום נוסף. אלא ע"כ מדאמר אביי דיהא לבני גולת בבל ביטול מלאכה יומיים, משמע דהיום בבבל מתחיל לפני היום שבא"י (זמן קצר פחות משעה).

בבאור דברי הכוזרי והרז"ה דתחילת הימים בירושלים (לענ"ד)

הנה יל"ד, דאי באמת פשוט לנו דלכוזרי ולרז"ה דהימים מתחילים מן המזרח, אמאי טרחו כ"כ לבאר שתחילת הימים היתה בא"י או בירושלים, ושם קבלו השבת לראשונה בין בשבת הראשונה ובין בבריאת העולם, ומה נפק"מ בזה ומה באו לאפוקי, הרי גם ללא באור זה, די אם יאמרו שהמולדות בירושלים כמו עוד ראשונים, ויש מקום שמאחר י"ח שעות מירושלים בקבלת הימים והשבת, ובזה יפרשו השמועות.

ונ"ל, דבאו לאפוקי מדעת הראב"ח ודעימיה, דאף הם טרחו לבאר היכן היתה החמה בבריאת העולם, והיכן התחיל היום לראשונה, ועל פי זה קבעו שם את מקום המולדות. ועל פי זה בארו את השמועות. והנה, בשמועה השלישית מוזכר י"ח מחדתא או מעתיקא, והוא רמז למנין י"ח, והוא סוד שהרבה התלבטו בו הראשונים ואף אחרונים לבאר פירושו. והנה, הראב"ח ודעימיה ס"ל דהישוב הוא רק י"ב שעות ותו לא. והתקשו היאך נמצא שיהא נולד בחצות ויראה בשום מקום בעולם, לפי מה שידוע בתכונה, אפשרות הראיה. ומצא הראב"ח אפשרות יחידה, שאם נולד בקצה המזרח בחצות היום, שאז הוא חצות הלילה בקצה המערב, א"כ יש עד תחילת הלילה הבא

בקצה המערב י"ח שעות, אז אפשר יהיה לראות את הלבנה החדשה בקצה המערב. ואפשרות זו בנויה על אפשרות ראייה לאחר י"ח שעות מהמולד, והוא אפשרי באחד מחדשי השנה, לפי הרמב"ם. ולא נקט הראב"ח את ההיפוך, שהמולדות בקצה המערב והראיה לאחר י"ח שעות בקצה המזרח, כי ידוע הוא שבקצה המזרח מתחילים ימים חדשים, א"כ הראיה לא תהיה בסוף אותו יום אלא בסוף היום הבא. ונקט הראב"ח י"ח שעות לאפוקי מרש"י והראב"ד דס"ל דאפשר לראות גם אחר ו' שעות, והוא לא לפי התכונה. וזהו פירוש הסוד של י"ח שעות לפי הראב"ח, כלומר בין המולד לראיה הראשונה.

ונראה שהכוזרי והרז"ה, וכן היסו"ע, חולקין על הראב"ח בשני דברים, חדא, במקום המולדות לא יתכן שיהא בקצה המזרח, כיון שלא מתאים למציאות ואי אפשר לקבוע שעת מולד במקום מסוים, כאשר באותה שעה שבאותו מקום במציאות לא שעת המולד כלל. ודבר שני שחולקים עליו הוא בהפרש בין המולד לראיה בפירוש הסוגיא, כלומר, דס"ל שהסוגיא איירי דווקא בתשרי, ואז צריך הפרש של יותר שעות, לרז"ה צריך כ"ד שעות כי הראיה קודם השקיעה, וליסו"ע כ"ב ומחצה כי הראיה אחר השקיעה. וא"כ לשיטתם המנין י"ח, אינו יכול להתפרש כהראב"ח, אלא צריך ביאור חדש, כלומר שהמנין י"ח מרמז על דבר אחר.

גילה לנו הרז"ה שהמנין י"ח שעות הוא ההפרש בין השעה בירושלים לשעה במקום שבו היום נכנס לאחרונה, ולפרש הסוגיא עפ"י זה היה צריך לומר שהמולדות נקבעו על אופק ירושלים. וזה הטעם שהאריך וכן הכוזרי, לבאר מקום השמש בבריאת העולם, למימר היכן היה תחילת היום לראשונה בבריאת העולם (הרז"ה) והיכן נעשתה השבת לראשונה כשיצאו ממצרים (הכוזרי) [וכן כתב היסו"ע בדעתם וז"ל במאמר שני פי"ז (עמ' 35) - "כי א"י שהוא מקום התחלת קריאת הימים בינה ובין החמה בתחילת הזריחה ו' שעות עד שיהיה יום שבת ע"ד משל על מקום שממנו התחילה החמה לסבוב מקצה מערב וראה אותה אדם הראשון שוקעת והוא בארץ ישראל והתחיל לקרוא השבת"], שעל פי אותו מקום, שם נקבעו הימים, ועל פי אותו מקום ימיו ושעותיו, נקבעו המולדות שניתנו בשעות וימים בשבוע של מקום אחד, והוא הוא המקום - ירושלים. וא"כ זהו הטעם למה שבארו הכוזרי והרז"ה שתחילת היום היתה בירושלים או סביבותיה, כדי לקבוע ששם מקום המולדות ולא בשום מקום אחר (כגון קצה המזרח, להראב"ח), שעל פי מקום זה שבו התחילו הימים לראשונה בין בבריאת העולם ובין בקיום השבת לראשונה על פי התורה, שעל פי הימים שבו, ניתנו שיעורי המולדות. ובאמת כפי התכונה הם מתאימים למציאות (כאשר נאמר ששיעור החדש כ"ט י"ב תשצ"ג הוא הנהגה ומעט קירוב ולא מדויק ממש, וראה לקמן ד"ה ויא), וגם שיעור בין המולד לראיה הוא כ"ד שעות, כדי לאפשר לראות הלבנה החדשה קודם שקיעת החמה באופק (וראה לקמן ד"ה מה). וממילא נלמד מכאן את הסוד שנרמז במנין י"ח, שהוא מקום קו התאריך, שבו מסתיים ומתחיל יום חדש עולמי, והוא בנוי

על הבנה שהעולם מיושב או יהיה מיושב (כפי שהתורה ניתנה לכל הדורות), בכל היקפו, (כלשון הרז"ה - "בכל הארץ כולה" או "על פני אורך הארץ כולה", לאפוקי מקומות הישוב הידוע שהם עד י"ב שעות), ושייך א"כ לומר שיש מקום שמאחר לירושלים י"ח שעות. ועכ"פ במבואר ג"כ, שמה שכתבו שירושלים הוא תחילת הימים, לא ששם קן התאריך, אלא ששם היתה ההתחלה הראשונה שעפ"י זה נקבע שם מקום המולדות, אבל בפועל הימים מתחילים מהמזרח, כמו ששם הם מסתיימים.

ואי נימא דהשיעור כ"ט י"ב תשצ"ג דבגמ' הוא מדויק, נראה לי נמי דהרז"ה בא לאפוקי משיטת היסוד"ע דחלק על הראב"ח וקבע את מקום המולדות בטבור הארץ עפ"י התאמה למציאות, ולמימר דאעפ"י שצריך להתאים המולדות לפי הזמן במציאות, ומתוך זה למצוא את מקום המולדות, מ"מ יש אפשרות לחרוג קצת מהמציאות מטעמי חז"ל, כגון כבוד ארץ ישראל, ואעפ"י שאז החשבון לא מדויק ולא מתאים כ"כ למציאות, אעפ"כ אפשר לא להתחשב בהפרש של שעה וחצי ויותר, כמו שאר הקירובים של חז"ל בגמ', ומשום כבוד ירושלים וא"י. וקצת ראייה לזה הוא ממה שכתב הרז"ה את חשיבות א"י וירושלים אשר נאמר בהם "לשכנו תדרשו", ומיד אחרי כן כותב - "כי חשבון המולדות שאנו אומרים שהוא ביום פלוני בכך וכך שעות מן היום או מן הלילה הוא כנגד ירושלים".

ונראה עוד לומר, דהסוד של י"ח שעות לא היה ברור לראשונים על מה מרמז, ועמדו לפני הראב"ח והרז"ה שתי אפשרויות, או לומר שהי"ח שעות הן השעות שבין המולד לראיה, או לומר שהן השעות שבין שני מקומות בעולם. והראב"ח לפי ידיעותיו בחר בדרך הראשונה מהטעם שהעולם המיושב הידוע אז היה רק י"ב שעות וא"כ אי אפשר לפרש שהי"ח שעות הן בין שני מקומות, ולא שייך לצרף את השעות של החצי התחתון שכולו ים, לצד מערב של הישוב, כי למקום הים אין דינים, ועוד שקצה המזרח מקדים לקצה המערב, וכטענת היסוד"ע. אך לפי זה היה צריך הראב"ח לפרש הסוגיא על כל חדשי השנה, דרך באחד מהם שייך שתראה הלבנה י"ח שעות אחר המולד האמיתי. ואין זה בתשרי, דלפי הרמב"ם והיסוד"ע הראיה בתשרי עשרים שעות ויותר אחר המולד.

אבל הרז"ה ראה בסוגיא זו מקור למולד זקן בתשרי, והבין א"כ שהי"ח שעות אינן בין המולד לראיה, אלא בין שני מקומות בעולם, ממילא הסיק שהשמועות מתייחסות לכל היקף הכדור, ובאמת יש ישוב בחצי התחתון רק לא ידוע, או שחז"ל ידעו או ראו ברוח קדשם שבעתיד יתיישב שם, ולכן לקחו גם את החצי התחתון של הישוב בחשבון השמועה. ממילא עתה שייך לצרף את החצי התחתון לחשבון י"ח שעות הנ"ל, אלא שעתה צריך לומר שהמקומות הן ירושלים וקצה המערב המאחר לו י"ח שעות, כי חשבון המולדות שנמסר לנו הוא על אופק ירושלים. ושפיר נמצא שטמון כאן הטעם למולד זקן. ועוד שכל המולדות הן על מקום ירושלים וא"י, ולא על

קצה המזרח שהוצרך הרב"ח לחדש זאת לצורך פירוש השמועה, ובאמת אינו מתאים למציאות. ומטעם זה האריך הרז"ה (והכוזרי) לפרש מדוע תחילת הימים בירושלים ולא במקום אחר בקצה המזרח או המערב.

מה שכתבנו לעיל בדעת הרז"ה שהראיה היא לפני שקיעת גוף החמה, (ואעפ"י שלשון הרז"ה "שקיעת אור החמה"), שאין הכוונה על צאת הכוכבים, במקום שצאה"כ שם הוא בהפרש י"ח שעות מחצות היום של ירושלים (שמקום זה רחוק מירושלים פחות מ"ח שעות), אלא על שקיעת גוף החמה באופק המקום שהוא בהפרש י"ח שעות מירושלים, הוא מוכח מדברי הרז"ה שהד' נקודות שכתב הן כנגד ד' רבעי היום וכנגד ד' התקופות (בפשטות הכוונה לממוצעות), "ומכל נקודה אל נקודה הסמוכה לה מהלך ו' שעות", וכשבאחת חצות אזי בסמוכה לה תחילת הלילה, וכן בין כל שתי נקודות נגדיות יש י"ב שעות בדיוק. וכן מדהשווה ראיית הישנה בזריחת החמה לראיית החדשה בתחילת הלילה, משמע שכמו שהזריחה היא של גוף השמש באופק, כך תחילת הלילה לענין המולדות והראייה, הוא בשקיעת גוף החמה באופק.

ג. עוד טען היסוד עולם על הרז"ה, מיד בהמשך דבריו שם וז"ל - "ועוד יש לטעון בזה ולומר איך יתכן שיהיה לוי השוכן במקום טבור הארץ עומד עתה בחצות יום שבת ויכפור בו יהודה שכנו הרחוק מעט קט לצד מזרח ויאמר לא כי אלא ביומם של אתמול אנו עומדים. היש בעולם התול ושגוען כמו זה. ובאמת ע"ד כלל אומר, כי אינו אפשר בשום פנים ולא יתכן לבני אדם העומדים כולם ביומם אחד ורואים את החמה כאחד שיהיה מקצתם קוראים בשם יום פלוני מימי השבוע ומקצתם ביום אתמול או מחרתו, לא לפי הסכמתנו ולא לפי הסכמת המונים אותם מבקר ועד ערב. אמנם אפשר שיהיו בני מזרח עומדים בליל שבת ויהיו אז בני מערב עומדים ביומם של יום הששי עדיין, ואפשר הוא כמו כן שאלו ואלו ברגע אחד בעצמם קוראים בשם יום השבת ויהיו אז בני מזרח עומדים ביומם ובני מערב עומדים בליל שלו.

הטענה
השלישית
שלא יתכן
הפרש יום
בין שני
אנשים
הדורים
סמוך זה
לזה

והרבה יש לתמוה על האנשים האלה איך השתדלו לתת סדר נכון לפי סברתם לדגי הים הגדול בקריאת ימי השבוע ונלאו כל כך וקצרה ידם לתת אותו לבני חצי הישוב המזרחי כולם. [טענה זו בקטע זה כבר הזכיר היסוד"ע בדבריו קודם לכן, וכבר נכתב לעיל אות ב' תשובה בצידיה].

וכל השיבוש והבלבול הזה אירע להם לפי שסברו כי התחלת קריאת כל יום מימי השבוע הוא ממקום אחר [כלומר - ירושלים] זולתי מקצה המזרח, [ו]שסוף גבול קריאתו הוא ותם, במקום (אחד) [אחר] [כלומר - אחר י"ח שעות מירושלים] זולתי בקצה מערב".

וּכְתַב בַּסֵּפֶר מֵאַחַר חֹדֶשׁ (דף י"ז ע"א' בספרו) - "וְהָרַב בַּעַל יִסּוּד עוֹלָם דָּחָה בְּשֵׁנֵי יָדַיִם פִּירוּשָׁם זֶה שֶׁל בַּעַל הַמֵּאוּר וּבַעַל הַכוּזָרִי, מִפְּנֵי שֶׁהוּא בָּנוֹי עַל הַיִּסּוּד שֶׁל הַפֶּרֶשׁ י"ח שְׁעוֹת שֶׁשֶׁמוּ בֵּין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּבֵין קֶצֶה הַמְּזוּרַח בִּקְרִיאת יְמֵי הַשָּׁבוּעַ. וְכָלֵל דְּבָרֵי בַּעַל יִסּוּד עוֹלָם הוּא, שֶׁמֵּאַחַר שֶׁלֹּא מִצִּינוּ שֶׁנִּזְכַּר הַיִּסּוּד הַזֶּה בַּתְּלֻמוֹד אֲלֵא הַמִּצִּיאוֹהוּ הַחֲכָמִים הָאֵלֶּה מִסְבְּרָתָם בְּלִי שׁוּם רְאִיָּה, כְּמוֹ זֶר יִחֲשֹׁב לְהַבְדִּיל וּלְהַמְשִׁיךְ הַהִפְרָשׁ בִּקְרִיאת יְמֵי הַשָּׁבוּעַ עַד י"ח שְׁעוֹת יַעֲזֹב כִּי לְמַרְבֵּה לֹא יַעֲדִיף עַל י"ב שְׁעוֹת, וְלֹא יִתְכַּן שֶׁבַעֲצוּמוֹ שֶׁל יוֹם בַּעֲדֵי הַשֶּׁמֶשׁ עַל הָאֶרֶץ יִחְלֶקוּ שְׁנֵי בְּנֵי אָדָם (זֶה הוּא לְפִי מַחֲשַׁבְתּוֹ שֶׁחֲשַׁב שֶׁדַּעַת הַחֹבֵר שֶׁלֹּא יִכְנַס הַשֶּׁבֶת בְּשׁוּם מָקוֹם אֲלֵא אַחֲרֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אֲבָל לְפִי מֵה שֶׁפִּירְשְׁנוּ אֵין לְהַתְפִּיס הַחֹבֵר בְּזֶה שֶׁלֹּא שֵׁם דִּין קְדִימַת י"ח שְׁעוֹת אֲלֵא מִן הַיָּשׁוּב וְהַלֵּאָה וְאֵם כֵּן אֵין מַחְלֻקַּת זֶה שֶׁל שְׁנֵי בְּנֵי אָדָם לֹא יִרְאֶה וְלֹא יִמָּצֵא) שִׁיְהִי קְרוֹבִים זֶה לְזֶה וְיִחֲשֹׁב אֶחָד דֶּרֶךְ מִשָּׁל שֶׁהוּא יוֹם שְׁשִׁי וְהָאַחֵר יִחֲשֹׁב שֶׁהוּא יוֹם שַׁבָּת, אֲבָל יִתְכַּן שִׁיְהִי, לְזֶה דֶּרֶךְ מִשָּׁל לַיִל שַׁבָּת, וְלְזֶה יוֹם שַׁבָּת.

וְאֵנִי בֹא אַחֲרָיו [אַחֲרֵי בַּעַל הַיִּסּוּד עוֹלָם] לְמַלְאוֹת אֶת דְּבָרָיו וְאוֹסִיף וְאוֹמֵר כִּי אַחֲרֵי שֶׁבִּזְמַנְנוּ נִודַע וְנִתְבָּרַר בְּלִי שׁוּם סִפֵּק שֶׁהַיָּשׁוּב מִתְפַּשֵּׁט כָּלֵל הִיקָף כְּדוּר הָאֶרֶץ מִמְּזוּרַח לְמַעֲרָב וְלֹא כְּמוֹ שֶׁחֲשַׁבּוּ בְּדוֹרוֹת הָרַאשׁוֹנִים שֶׁבַחֲצִי הַכְּדוּר בְּלִבָּד נִתְפַּשֵּׁט הַיָּשׁוּב מִמְּזוּרַח לְמַעֲרָב וּשְׁחֲצִי הָאַחֵר מְכוּסָה מִמֵּי יָם אֻקִּיָּאֲנוּס, לְמַה אִם כֵּן תִּנָּתֵן סְגוּלָּה זֹאת לְנִקּוּדַת קֶצֶה הַמְּזוּרַח הִיא אֶרֶץ הַסִּינִיִּים שֶׁתִּהְיֶה תַּחֲלִילַת הַמְּזוּרַח וְתַכְלִילַת מַעֲרָב לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְיִתֵּר מִנְקוּדָה אַחֲרָת, וְהֵלֵא כָּל הָאֶרֶץ לְפָנֵינוּ הִיא עוֹמֶדֶת בְּמִצַּב אֶחָד, וְמֵה זִכְתָּה נִקּוּדַת קֶצֶה הַמְּזוּרַח הִיא אֶרֶץ הַסִּינִיִּים מִשָּׁאֵר נִקּוּדוֹת הָאֶרֶץ. אִפְסֵי כִּי לֹא תִקְרָא עוֹד בְּשֵׁמָה קֶצֶה מְזוּרַח כִּי עוֹד (ה)מְזוּרַח אַחֵר מִמֶּנָּה וְהַלֵּאָה שָׁבוּ יָשׁוּב לְבְנֵי אָדָם."

הֵנָּה מוֹכַח מִסּוּף דְּבָרֵי הַיִּסּוּד עוֹלָם שֶׁכָּל מַחְלֻקָתוֹ עַל בַּעַל הַמֵּאוּר וּבַעַל הַכוּזָרִי הוּא מְשׁוּם שְׁסוּבֵר הַיִּסּוּד"ע שֶׁכָּל הַיָּשׁוּב הוּא רַק חֲצִי הַכְּדוּר, וְאִ"כ הִרִי הוּא כְּמוֹ חֶבֶל מִתּוֹךְ שֵׁשׁ לוֹ שְׁנֵי רִאשִׁים, לְאַחַד נִקְרָא קֶצֶה הַמְּזוּרַח וּלְשֵׁנִי נִקְרָא קֶצֶה הַמַּעֲרָב, וְהַמְּרַחֵק בִּינֵיהֶם הוּא הַמְּרַחֵק הַגָּדוֹל בְּיוֹתֵר שֵׁשׁ עַל פְּנֵי הַכְּדוּר. וּמֵאַחֵר שֶׁאֵין כָּלֵל יָשׁוּב בַּחֲצִי הַתַּחְתּוֹן שֶׁל הַכְּדוּר, אִ"כ אֵין צוּרֵךְ כָּלֵל בְּמָקוֹם בּוֹ גּוֹבְלִים זֶה לְזֶה קֶצֶה הַמְּזוּרַח עִם קֶצֶה הַמַּעֲרָב, כְּלוֹמֵר אֵין צוּרֵךְ לְהַמִּצִּיא קוֹ תֵּאֲרִיךְ, וּלְפָ"ז לֹא יִתְכַּן שֶׁקֶצֶה הַמַּעֲרָב יַעֲשֶׂה קִפְצִיצָה עַל כָּל הַיָּם שֶׁבַחֲצִי הַתַּחְתּוֹן וַיִּמְשִׁיךְ לִיד הַתַּחֲלַת הַמְּזוּרַח, כְּשֶׁאֵין כָּלֵל רִצָּף יָשׁוּב, וְאֵין לְזֶה שׁוּם טַעַם. וְאַפְשָׁר שֶׁחֲשַׁב שֶׁמֵּה שְׁסִייעַ לְסַבְּרָה זֶה הוּא גִ"כ מֵה שֶׁסִּבְּרוּ בַּעַל הַמֵּאוּר וּבַעַל הַכוּזָרִי, שֶׁהֵימִים מִתַּחֲלִילִים רַק מִירוּשָׁלַיִם וְאִ"כ אֵין כֶּאֱן מוֹזוּרוֹת שֶׁקֶצֶה הַמַּעֲרָב יִהְיֶה י"ח שְׁעוֹת אַחֲרֵי יְרוּשָׁלַיִם, שֶׁהִרִי בְּאוֹפֶן זֶה אֵין שְׁנֵי מְקוֹמוֹת סְמוּכִים כָּל כָּךְ שֶׁכָּל אֶחָד יוֹם אַחֵר. וְמֵה הִיָּה חוֹשֵׁב הַיִּסּוּד עוֹלָם אֵילוֹ הִיָּה יוֹדַע שֶׁהַיָּשׁוּב קִיִּים וּמִמְשִׁיךְ גַּם בַּחֲצִי הַתַּחְתּוֹן אֵין לָנוּ מִבּוֹא לְדַעַת זֹאת.

וַיֵּשׁ לְהַעִיר, דְּבִאֲמַת זֶה לֹא קֶשֶׁה לִיִּסּוּד"ע שְׁשֵׁנִי אֲנָשִׁים, אֶחָד בִּקְצֵה הַמְּזוּרַח וְאַחֵד בִּקְצֵה הַמַּעֲרָב, וְרֹאִים אוֹתָהּ שֶׁמֶשׁ וְלָכֵל אֶחָד הוּא יוֹם אַחֵר. דְּכִיּוֹן שֶׁאַצֵּל בֵּין קֶצֶה

המזרח כבר שקעה השמש והתחלף לו היום מחמת השקיעה, שפיר יהיה לומר שכשיראה שוב את השמש שהיא של היום הבא. מה שאין כן אצל בן קצה המערב, שעדיין אצלו עוד לא שקעה השמש, ברור הוא שאצלו זו השמש של היום הקודם, קודם שקיעתה. ועל כרחך סברת היסוד"ע הוא רק על שני בני אדם שרואים אותה שמש, והיא נראית למערבי קודם ששקעה אצל המזרחי, ולכן לא יתכן שאצל כל אחד יום אחר.

ומה שכתב המחר חדש בדעת היסוד"ע הוא לפי סברתו העצמית של המחר חדש כי לא מוזכר כלל ביסוד עולם ענין י"ב שעות כלל. וכל הסוברים כן נמשכו אחרי המחר חדש כפי פירושו ביסוד עולם, אכן ביסוד"ע אין לזה שחר ולא יסוד.

וגם טענת היסוד עולם שלא יתכן שני בני אדם הסמוכים במקומות שנמצאים בשני ימים, לא עומדת במציאות של ימינו, ועל כרחך קיים דבר כזה, וא"כ למה לעשות מחלוקת בין הראשונים כאשר אפשר לפרש בפשיטות שהיסוד עולם היה מודה לבעל המאור בסברתו לאור המציאות שהתגלתה לו.

סברת
היסוד
עולם לא
עומדת
במבחן
המציאות
של ימינו

נספח ד' - בבאור דעת ה"שואל ומשיב"

בבאור דברי הרדב"ז כבר כתבנו לעיל במענה לטענה א' דאין בדבריו כלל שייכות לנידון קו התאריך, שהרי השואל איירי בהבדל המקומות בעלמא לענין כניסת השבת, רק משום שהשקיעה במקום אחד מוקדמת או מאוחרת לשקיעה שבירושלים. ועל זה השיב ובאר, שכל אחד סופר ומונה לעצמו לפי שקיעות מקומו, ולא מתחשב בירושלים. והדמיון להולך במדבר שנקט הרדב"ז, רק להראות שיש אפשרות שמונה לעצמו אף שאינו כאחרים שבישוב, וה"ה אף שאינו כיושב בירושלים. אך באמת כשנבוא לדון בצורך של קו התאריך ובמעבר של יום שלם במנין, בזה לא דן ולא עלתה לפניו שאלה זו, ואי אפשר ללמוד מדבריו לענין זה, כי הוא נידון חדש ומחוייב המציאות, כמבואר במענה א', ואפשר שהיה מוסיף דברים חדשים לפי הענין. ולכאור' נראה עוד, דבאמת רמז לקו התאריך במה שהזכיר את מחלוקת היסוד"ע על הכוזרי, דאי נימא דאין קו תאריך ובכל מקום כל אחד מונה לעצמו במהלכו ממקום למקום, מאי נפק"מ במחלוקת היכן קצה המזרח. אך מתוך דבריו משמע שלא ידע על ישוב מעבר לקצה המזרח. ועוד, דלשון הרדב"ז בסוף דבריו כשמביא מחלוקת הכוזרי ובעל יסוד עולם הוא - "מאי זה מקום מתחיל היום", ולכאור' באור הדברים בפשיטות שהשאלה היא היכן נמצא קו התאריך שממנו מתחיל היום, ובזה יש מחלוקת.

באור
דברי
הרדב"ז

והנה ה"שואל ומשיב" מהדורא רביעאה סי' קנ"ד, בהתייחס לקונטרס בענין קו התאריך מהגאבד"ק טשארטקוב, בא לדון רק בדין האורחים, כלומר בנוסעים ממקום

דברי
ה"שואל
ומשיב"

למקום ועוברים את האוקיינוס המזרחי (הפסיפיק), שבאיזה מקום שם עובר קו התאריך, ולאחר זמן קצר חוזרים למקומם הראשון. וז"ל - "הנה נשלח לי קונטרס מהרב הנ"ל בש"ק חיי על אודות החקירה העוברים אוקיינוס המזרחי איך ישמור את השבת והאריך בזה בקונטרס הנ"ל. ותמהתי וכי זה חדש הוא הא כבר נודע מ"ש הרז"ה ריש ר"ה שאין היום והלילה שוים כאחת בכל המקומות ויש חילוק בין שוכני ירושלים וא"י ובין שוכני קצה המערב בשש שעות ולשוכני קצה מזרח בח"י שעות וא"כ מה יעשו ביום השבת והמחבר כתב שלהאזרחים שם אין כאן שום חשש אבל על האזרחים עיקר החשש שהם מונים ממקום אשר באו ויבאו שם ביום שהוא חול אליהם או להיפך. אבל בשו"ת רדב"ז ח"א סי' ע"ו האריך בזה וכתב כי השבת נמסר לכל ישראל שימנה ששת ימים וביום השביעי ישבות ע"ש שהביא ראיות לזה. אמנם אכתי לא נתיישב מה יעשה האזרח שבא ממקום אחר לשם האם ימנה ביום שהוא שביעי אצלו או שימנה עמהם. אבל באמת הפרשת דרכים וכו'. ואני פירשתי בזה וכו'".

את דברי השואל ומשיב אפשר לבאר בכמה דרכים, הראשונות שמעתי, והשלישית כך נראה לעניות דעתי.

ושמעתי מהגר"מ לנדי שליט"א לבאר דברי השואל ומשיב כך. דכשהביא השו"מ בתחילה את דעת הרז"ה, משמע דנקט בדעתו בפשטות שאין חילוק בין אורחים לאזרחים, וכדבר ידוע לענין קו התאריך שמקומו באיחור י"ח שעות מירושלים. [אכן אכתי צ"ע הבנה זו, דהא כשהביא השו"מ דברי מחבר הקונטרס (הגאבד"ק טשארטקוב) שיש מקום להסתפק לגבי האזרחים, לא חלק עליו לומר שמשמעות הרז"ה היא שאין הבדל בין האזרחים לאזרחים, אלא פנה אל דברי הרדב"ז, ומשמע לכא' מכך, שהסכים עימו שיש מקום להסתפק בזה בדעת הרז"ה]. וכשהמשיך "אבל בשו"ת הרדב"ז" רצה לומר, שהרדב"ז כשהשווה שינוי תחילת השבת לפי שינוי המקומות להולך במדבר, היה מקום לומר בדעתו שיש חילוק בין אורחים לאזרחים, דלגבי האזרחים כל אחד מונה לעצמו כפי מקומו שיצא משם, וכפי השקיעות שעבר כך מונה כמה ימים עברו, ומתוך דבריו, אפשר היה לומר שאף הרז"ה היה מודה לו לענין האזרחים. אכן למעשה נשאר עדיין ספק לדעת השו"מ בדעת הרדב"ז, וממילא ג"כ בדעת הרז"ה, שאולי אף האזרחים ישנו מנינים לפי מקום המצאם החדש. לכן פנה למקורות אחרים להבין במ פשר השאלה לגבי האזרחים. [אכן העיר ידידי הרה"ג ב"ז יעקבזון שליט"א דעדיין לא ברור למה השו"מ סתם ולא פירש לנו טעמו, מאי ס"ד מעיקרא כשהביא את שו"ת הרדב"ז לנסות להוכיח ממנו פתרון הספק, ומאי טעמא דלבסוף חזר להסתפק].

על כל פנים, לגבי האזרחים, פשוט ללא ספק דנקטינן כהרז"ה, ולא בא הרדב"ז לחלוק עליו בזה, ולא לשם כך הביאו השו"מ, אלא כל הנדון בשו"מ הוא לגבי

האורחים ולא לגבי האורחים. ולמעשה הסיק לבסוף שאין הבדל בין אורחים לאורחים, וכשם דנקטין כהרז"ה לגבי אורחים, ה"ה לגבי האורחים, ואין שום רמז בשו"מ דנוקט דלא כהרז"ה.

הדרך
השניה

וידידי הגר"ש אידלמן באר כך. דלאחר דהגאב"ד דטשורטקוב הסתפק רק בדין האורחים אבל בדין האורחים פשיטא ליה כדעת הרז"ה, הביא השו"מ את דעת הרדב"ז דמשמע מדבריו לא כך אלא שאף בדין האורחים יש מקום שיעשו כרצונם, ומ"מ אין כאן בעיא כיון שאפשר לעשות כפי שיוצא עפ"י שיטת הרז"ה. ושוב כתב השו"מ דמ"מ לענין האורחים עדיין יש כאן בעיא דיש להסתפק אם עושים כפי מנינם ממקום שבאו או שיעשו כפי המקום שנמצאים שם.

והדרך הנראית לעניות דעתי כך היא.

הדרך
לענ"ד
בבאור דברי
השו"מ.
ותחילה
הטעם
מדוע לא
מצא בדברי
הרז"ה
פתרון
לשאלת
האורחים

דהנה כשהביא תחילה את דברי הרז"ה, ציין כדבר ידוע ופשוט שיש הבדל של י"ח שעות, ולא חלק על מחבר הקונטרס לגבי האורחים שקבועים במקומם, שיעשו לפי מרחקם מירושלים עד י"ח שעות איחור, ורק לגבי האורחים שעליהם היה הנידון, חשב להביא בהו"א ראייה מדברי הרדב"ז. שהרי הרז"ה דיבר על מקומות ויושביהם הקבועים, והבין השו"מ שעדיין יש להסתפק לגבי אורחים, והוא עפ"י מה שתארנו את הצורך בקו תאריך ע"י משל במענה לטענה א', שנובע דווקא מטיוול סביב העולם כולו, וכעין זה גם בהתייחסות ליושבי כל היקף העולם, דלא יתכן מצב ללא מעבר יום שלם באחד מן המקומות כמו שכתב הכוזרי, אבל לגבי הנוסעים רק בחלק מן ההיקף ושבים למקומם, להם אין שום צורך בקו התאריך כדוגמת ההולכים מירושלים לכל מקום אחר ביבשת וחוזרים למקומם, [ואף אם לא חוזרים למקומם, כדוגמת הגרים בקביעות בכל היבשת], וא"כ בודאי לאלו ששבים למקומם, יש מקום לומר שלא ישנו מניינם. לכן פנה השו"מ לחפש דברים יותר מפורשים.

נסיון
למצוא
בדברי
הרדב"ז
פתרון
לשאלה
הנ"ל

אבל הרדב"ז הזכיר בתוך דבריו התייחסות לגברא, ומביא ראייה לדבריו מההולך ממקום למקום במדבר, וא"כ נוכל ללמוד ממנו, לנידון של האורחים העוברים מאמריקה לאסיה דרך האוקינוס המזרחי, דכמו שמבאר הרדב"ז דכל מקום ומקום מונה לעצמו, אף שאינו כירושלים, כך מי שמגיע למקום חדש לו, ימנה כהמקום שאליו הגיע, כפי מרחק המקום מירושלים וכפי השקיעות של אותו מקום כך מונה לעצמו ולא מתחשב בשקיעות של ירושלים, והוא הדין שלא יתחשב בשקיעות של המקום שיצא משם. דכמו שהשינויים בכל המקומות סביב העולם נוצרו ע"י מסעות של אנשים ממקום למקום, וכשנוצר הצורך של קו התאריך, הוגדרו כל מקום ומקום לפי קו זה, כך ההולך ממקום למקום לאחר קביעת המקומות, ינהג כפי מנהג המקום, דאף הוא כפוף לגדרי כל מקום במהלכו לענין הימים השבת והמועדים. ובקצרה, כמו ההולך במדבר שמונה לעצמו, וכשמגיע למקום ישוב משנה מנינו לפי מנין אותו מקום, כך הנוסע ממקום למקום ומונה לפי המקום שיצא, כשמגיע למקום שבו המנין

שונה משלו, משנה משלו לפי מנהג המקום.

דחיית
הנסיין
למצוא
פתרון
מדברי
הרדב"ז

ושבו חזר בו השו"מ מהראיה מהרדב"ז, דכל זה הוא לגר שם בקביעות או לבא להשתקע, אבל האורח שבא וחוזר, שמא לא מתבטל למקום אלא נחשב כעדיין נודד והולך במדבר. וכמו שלוח שעות בהליכתו בכיוון אחד, והתארך לו היום, כך כשיחזור, יפרע השעות בהתקצרות הימים, וה"ה להיפך, ושוב כשיגיע למקומו הראשון, יבוא הכל על מקומו בשלום, ללא שינוי במנין הימים וללא שינוי בס"ה השעות של היממות, שהרי לא סבב את כל הכדור. ולכן בזה יש מקום לומר שמונה לעצמו ודלא כמקום שבו יש הבדל של יום ממניינו כפי מיקום קו התאריך.

מסקנת
השו"מ
בפתרון
השאלה
בענין
האורחים
ושאין
להוכיח
מדבריו
כלום לענין
מקום קו
התאריך

ולבסוף מביא הראיה מספר פרשת דרכים ומסיק עפ"י פסוק וז"ל - "בכל מושבותיכם - היינו לפי המקומות וכו'", ולפ"ז נראה לי דבכ"מ שיבא הרי יום זה בקדושת שבת עליו באותו מקום לאזרחים היושבים שם וא"כ גם האורח הבא ממרחק קדושת שבת עליו וישובות ביום השבת שהוא אצלם. ואח"כ כשיסע משם וכו' וכשישוב לביתו יעשה שבת כפי מקומו". ובהמשך אין שום נידון לגבי קו התאריך היכן הוא. וכמו כן אין שם שום הסתייגות, קושיה או חזרה מדברי הרז"ה המובאים בתחילת דבריו, ואף אין במה שהביא אחריו דברי הרדב"ז שום רמז לחלוק על שיטת הרז"ה שהרי הביאו לא לגבי האזרחים אלא להוכיח לגבי האזרחים מתוך לשונו וראיותיו.

באור מדוע
לא שי"ך
שילמד
השו"מ לענין
קו התאריך
מדברי
הרדב"ז

ועוד, שאין יביא את הרדב"ז לחלוק על הרז"ה והרי לא מצינו ברדב"ז שום רמז שחולק על הרז"ה או על הכוזרי ולא פסק כלום לגבי המחלוקת בין היסו"ע והכוזרי במקום קצה המזרח, ואין יתכן לפרש בשו"מ שכשהביא את דברי הרדב"ז, בא לרמז שחולק על הרז"ה. שהרי אם יש סברא ללמוד מהרדב"ז הדין לגבי ישוב שקיים סביב כל העולם שאין צורך חידוש של קו תאריך יש לציין זאת במפורש כי הוא חידוש גדול שלא כתוב ברדב"ז, ורק מסברא חדשה נולד, וביחוד כשחולק על מה שהביא קודם לכן. ואין להכניס בשו"מ לימודים ודינים עפ"י סברותינו במקום אחר, כשלא מציין זאת השו"מ כלל לא במפורש ולא ברמז.

עוד טעם
שלא שי"ך
לומר בדעת
השו"מ
סובר
שאין צורך
בקו תאריך

ועוד דלא מצינו מי שחולק על היסו"ע, ובוודאי שלא הרדב"ז, בסברא החזקה, שלא יתכן באזור קטן ביבשה, ששני אנשים ימנו כל אחד תאריך אחר, ואם נאמר כמי שרוצה לפרש ברדב"ז שכל אחד מונה לעצמו, ולא משנה מהיכן בא ואין כלל קו תאריך, נמצא שיהא בא אחד מאמריקה לאסיה, וישובות בחוף לפי מניינו, אף אם יקבע שם מקומו בקביעות וישתקע שם לתמיד, ויהא שונה מעיר סמוכה שבאו לשם ממערב, כגון מירושלים, שמונים הימים ועושים השבת בהפרש יום. וע"כ שהרדב"ז לא דיבר כלל על העוברים את קו התאריך או עוברי ימים ואוקיינוסים מסביב לעולם, אלא רק הנידון על הולכי היבשה ממקום למקום בין קצה המזרח לקצה המערב בהפרש י"ב שעות ולא יותר מזה. וכנ"ל, אין ללמוד מזה לעוברי ימים, תרתי משמע.

נספח ה' - חישוב הזמן הדרוש לראיה בחודש תשרי

בנספח ב' אות ג' כתבנו את הזמן הדרוש, לכל הפחות לאפשר ראיה, מהמולד האמיתי עד עת הראיה בחודש תשרי, ונבוא כאן לפרט החשבון.

חשבון הראיה לחודש תשרי נעשה לפי הרמב"ם הלכות קידוש החודש פ"ז. לפי הרמב"ם צריך שסכום המעלות השלמות של האורך הראשון והמעלות השלמות של קשת הראיה יהיו 22. מצאנו, דכשהשמש בתחילת מזל מאזנים והירח ב-11 מעלות בו, צריך האורך הראשון להיות לפחות 11 מעלות כדלקמן.

כל האורך הראשון הוא במזל מאזניים, ולכן שינוי מראה האורך הוא 34 חלקים (שם ה"ה), וכשנפחית אותו מהאורך הראשון נקבל שהאורך השני הוא 10 מעלות ו-26 חלקים. שינוי מראה הרוחב הוא 46 חלקים (ה"ח). להרוחב הראשון נשתמש בצפוני מירבי 5 מעלות, ונפחית ממנו (ה"ז) את שינוי מראה הרוחב ונקבל 4 מעלות ו-14 חלקים. נקח ממנו שתי חמשיות כפי שכתב הרמב"ם (ה"י) לחישוב מעגל הירח בתחילת מזל מאזניים, ונקבל שמעגל הירח הוא מעלה אחת ו-42 חלקים. נוסיף זאת על האורך השני (ה"א) ונקבל שהאורך השלישי הוא 12 מעלות ו-8 חלקים. נגרע (ה"ב) שליש ממנו לקבלת האורך הרביעי כי כל האורך השלישי הוא במזל מאזניים ונקבל שהאורך הרביעי הוא 8 מעלות ו-5 חלקים. נוסיף (ה"ב, כי הרוחב הוא צפוני) לו שני שליש הרוחב הראשון שהוא מנת גובה המדינה והוא שני שליש של 5 מעלות, דהיינו 3 מעלות ו-20 חלקים, ונקבל שקשת הראיה היא 11 מעלות ו-25 חלקים. נמצא שסכום המעלות של האורך הראשון 11 עם המעלות השלמות של קשת הראיה 11 הוא 22 כנדרש.

כיון שאנחנו רוצים שיקדים המולד האמיתי למולד האמצעי במדה המירבית שאפשר, על כן צריך הירח להיות בקצה המזרחי של גלגל ההקפה (רמב"ם קדוה"ח פט"ו), ושם תנועתו בגלגל זה לא מוסיפה ולא גורעת כמעט כלל, מתנועתו הממוצעת למזרח, ולכן נשתמש במהירות הממוצעת לחשב את הזמן הדרוש להשגת האורך הראשון של 11 מעלות.

מהירות השמש הממוצעת ביום היא 0.98564722 מעלות ומהירות הירח הממוצעת ביום היא 13.17639722 מעלות ומהירות ההתרחקות של הירח מן השמש הוא ההפרש בין שתי המהירויות הנ"ל דהיינו 12.19075 מעלות ביום. וכיון שהיום הוא 24 שעות, הרי להתרחק מעלה צריך: $1.968706 = 24/12.19075$ שעות. מעתה ל-11 מעלות דרוש: $21.656 = 11 \times 1.968706$ שעות. כלומר פחות מ-22.5 שעות שכתב היסוד עולם שנדרשות לכל הפחות מהמולד האמיתי עד האפשרות הראשונה לראיה. אמנם עדיין קשה באופן זה, דאי אפשר להעמיד את המולד האמצעי בחצות היום, לבאר הגמ' נולד קודם חצות, דקאי לפי דרך זו במולד האמצעי מעט קודם חצות.

וננסה להעמיד הגמ' באופן שעברו את השנה הקודמת מחמת הצורך ונדחו חגי תשרי למזל עקרב, שם די ב-10 מעלות של האורך הראשון לאפשר ראייה, כדלקמן.

שינוי מראה האורך הוא 34 חלקים נגרע אותו מהאורך הראשון שהוא 10 מעלות ונקבל 9 מעלות ו-26 חלקים והוא האורך השני. שינוי מראה הרוחב הוא 45 חלקים ונגרע אותו מהרוחב הראשון הצפוני שהוא 5 מעלות ונקבל 4 מעלות ו-15 חלקים והוא הרוחב השני. ניקח מהרוחב השני שלישיתו כיון שהירח במזל עקרב, ונקבל מעלה אחת ו-25 חלקים, ונוסיפו על האורך השני ונקבל 10 מעלות ו-51 חלקים, והוא האורך השלישי. נגרע מהאורך השלישי חמישיתו, כי הוא במזל עקרב, ונשאר 8 מעלות ו-41 חלקים והוא האורך הרביעי. נוסיף עליו מנת גובה המדינה שהוא שני שליש הרוחב הראשון הצפוני דהיינו 3 מעלות ו-20 חלקים, ונקבל את קשת הראיה 12 מעלות וחלק אחד. נמצא שסכום המעלות של האורך הראשון 10 עם המעלות השלמות של קשת הראיה 12 הוא 22 כנדרש.

נחשב עתה את הזמן הדרוש להשיג מרחק של 10 מעלות בין הירח והשמש כך:
 $19.68706 = 10 \times 1.968706$, דהיינו 19 שעות ו-41 דקות.

ביום קצר של מזל עקרב, מחצות עד השקיעה הוא 5 שעות ו-40 דקות לערך, וכשנוסיף על כך כ-13.5 שעות שמקדים המולד האמיתי על האמצעי, [דבתחילת מזל עקרב מנת מסלול השמש הוא 1.75 מעלות לערך וכשנוסיף על כך מנת המסלול הנכון מחמת הירח שהוא 5.13 מעלות ס"ה המנות הוא 6.88, וכשנכפיל במהירות ההתרחקות של הירח מהשמש 1.9687 נקבל 13.5 שעות], ועוד כשליש השעה עד זמן הראיה (פי"ד ה"ו) דהיינו 20 דקות, נקבל ס"ה 19 שעות ו-30 דקות. ואם היום ארוך יותר במעט אזי יש את הזמן מהמולד האמיתי עד כשליש השעה אחרי השקיעה להשיג את האורך הראשון הדרוש לאפשרות הראיה אז. וזהו באופן ירושלים שהוא ג"כ מקום המולדות לפי הרז"ה, והפעם המולד האמצעי סמוך ולפני חצות היום.

נספח ו' - דיוק מדברי הרז"ה על צורת קצה המזרח מקוטב לקוטב

חשבון הי"ח שעות כתב הרז"ה שמיוסד על פי הפלך הרביעי, שהוא האמצעי מתוך שבעה הפלכים, והוא כנגד ירושלים. ומזה ניתן לדייק שבפלכים הצפוניים יותר, אפשר שיקדים היום להתחיל יותר מו' שעות קודם ירושלים ויסתיים בפחות מי"ח שעות. אך כידוע מדרום לפלך הרביעי, קו החוף פונה למערב, וא"כ האם נאמר ששם יתחיל היום פחות מו' שעות קודם ירושלים ויסתיים לאחר יותר מי"ח שעות, דהרי על הפלכים האלו לא דיבר הרז"ה.

אכן נראה שאי אפשר לומר כן. דהא לשון הרז"ה בד"ה כי סליק ר' זירא, לבאר גבול חצות היום בדווקא, למולד המאוחר ביותר לפי שעון ירושלים, שעדיין יקבע אותו היום לר"ה, מהטעם - "ולא נמלט היום מראיית הלבנה במקום אחד ממקומות הארץ", ולשון זו מורה על כל העולם ולא רק על הפלך הרביעי. וכן בהמשך דבריו - "נולד אחר חצות בידוע שלא נראה סמוך לשקיעת החמה ביום שבת בשום מקום בעולם, כי כשנראה לשוכני קצה המזרח כבר שקע כל אור החמה ויוצא אור שבת וכו'", ואם יש שום מקום בעולם שמאחר לקבל את השבת יותר מ"ח שעות אחר ירושלים, א"כ מולד זקן לא היה צריך להיקבע בחצות היום אלא מאוחר יותר. וכן מטעם זה דחה את דעת ריש לקיש מההלכה בסוף דבריו בסוגיא. אלא ע"כ שהפלך הרביעי בא למעט הפלכים שבהם היבשת מתפשטת למזרח, ושם מתחיל היום הבא יותר מ' שעות קודם לירושלים, ואי אפשר לחדש י"ח שעות על פי מקומות אלו, אבל הפלכים שבהם קצה היבשת קרוב יותר לירושלים מ' שעות, שם גבול חצות מגדיר את קו התאריך לפי צ' מעלות מירושלים, כלומר שאז עובר בתוך הים, ולא ימשיך עם קו החוף.

וממילא כיון שבכלל כל העולם שמוזכר בראשונים, הוא גם ארץ בני חם באקלים הדרומי ביותר, שהוא כפי שכתב הראב"ח בספר העיבור בתחילתו, מתחיל ט"ז מעלות דרומית לקו המשווה, ע"כ שדברי הרז"ה שמסתמא הכיר וידע את ספר העיבור של הראב"ח שהקדים להרז"ה בכמה עשרות שנים, מוסבים גם על החלק הדרומי של כדור הארץ דרומית לקו המשווה, וממילא אין לחלק את העולם בשני גבולות של קו התאריך, כגון חצי הכדור הצפוני לפי ר' וי"ח שעות כהרז"ה, וחצי הכדור הדרומי, לפי י"ב י"ב שעות. וכמו כן לא מסתבר לחלק את חצי הכדור הדרומי לשני חלקים שלכל חלק קו תאריך אחר.

האם
הרז"ה לא
דבר כלל
על חצי
הכדור
הדרומי,
וא"כ שייך
לומר
ששם קו
התאריך
הוא באופן
אחר

נספח ז' - באור דברי שו"ת חוות יאיר סי' רי"ט

ז"ל באמצע דבריו הארוכים - "והנראה מכל הגדולים הנזכרים שזה שלמראה עינינו השמש תצא מן המזרח ותשקע במערב אינו ע"י הקפתה והליכתה בעצם כי הקפתה בגלגלה ממערב למזרח רק ע"י גלגל העליון המקיף כל גלגלים הסגורים בו ממזרח למערב בכל יום. וזה גורם לנו מבוכה בכמה פסוקים ומאמרי רז"ל בש"ס ומדרשים שכלם מורים כאשר עינינו רואות וכפשטן של דברים והמקראות שעצם מהלכה ממזרח. ואי כדבריהם בטלה מחלוקת ר"א ור"י במהלך החמה בלילה אם סובבת למערב הארץ או למעלה מכיפת הרקיע. גם נשתבש עלינו מזה ענין יומא אריכא וקטיני שהם ע"י שינוי המעגלים. כ"ש ענין חילוקי הנופים וחילופי המקומות עד שבאפשרות שימצא מקום כל השנה יום חוץ מלילה אחת וכן בהיפך ומקום שחצי

השנה כלו יום וחצי השנה לילה ושארין לך שעה שאין בה יום לקצת מקומות שבכדור ולילה לקצת שנזכיר בסמוך שאת כל אלה אף שלא נבינו על בוריו אין לנו ראייה על סותרו מ"ש"כ אם זריחת החמה מן האופק ושקיעתו למטה מהאופק ע"י גלגל המקיף המכריחו ע"כ יהיו כל הימים והלילות שווין וכל המקומות שווין. ועוד קשה לפי זה למה לא נראה גם הלבנה וכוכבי צמנ"כ וכל כוכבי הנבוכים רצים בכל לילה ממזרח עד מערב עם גלגל המקיף שהרי ג"כ סגורים בתוכו. גם נשתבש עלינו מכמה פנים לפי זה ענין מיעוט הלבנה והגדלתה בכל חודש כי לא נדע סיבתו כלל.

והנה שיטה דפרק מי שהיה טמא דאמר מעמוד השחר עד הנץ החמה ה"מ ופי' רש"י שהוא תחילת כניסת החמה בגלגל ע"ש צ"ד ע"א. משמע שבליילה החמה מהלכת חוץ לגלגל ואמר שם סומכי' דרקיע אלפי פרסי וע"כ ר"ל מ"ש רקיע גלגל שלה והוא ג"כ מ"ש מ"ד שבליילה נכפפת ויוצאת שעוביו של רקיע ממש ארז"ל שהוא מהלך ת"ק וכבר זכרנו דאין זה מוסכם מכל ושי"א דאין ז' רקיעים לז' גלגלים. ושם בגמ' פ' מש"ט דזה דעת חכמי ישראל וא"ר שנראין דברי חכמי א"ה יע"ש ובמס' עירובין נ"ו ע"ב. ובבב"ב כ"ה ע"ב דר"א ור"י תרווייהו ס"ל הכי ולפי זה ג"כ בטלו דברי האומרים שאין שעה בכ"ד שעות היום שאין בו יום לאיזה מקום בארץ ולילה לבני מקום שכנגדו. עד שהרז"ה האריך מאד במס' ר"ה שאין נשמר שבתות וי"ט אם לנו ליל שבת לאחרים ע"ש ובלייל מוצאי שבת לאחרים יום שבת והביאו המוסקאטי בספרו קול יהודה פי' על הכוזרי. והאריך בדברים שכללים בזה יע"ש והתירוץ המסולת שבהם שכלם נמשכים לפי מצב ארץ אשר ה' דורש הוא א"י ונצרך עכ"פ לזה כאשר ראינו ערכי שינויי יום ולילה גם כלפי מעלה שאומרים המלאכים ביום קדוש ובלילה ברוך במדרש ובגמרא שאומרות מ"ה שירה בלילה וחשות ביום וג' משמורות הוי לילה ובפ"ק דע"ז מחלק מה שעושה הקדוש ברוך הוא בג' רביעי היום וע' תרגום שני פרשת האזינו. עם לשלפי דעה זו צ"ע איך בכל הכדור תקדם עליית השחר בערך שוה לפני נץ החמה גם מה ענין עמוד השחר הלא תמיד החמה תחת גלגלה. וכל זה בשיטת האומרים שמקפת בין ביום בין בלילה למטה מהגלגל את כל כדור הארץ מש"כ אם בלילה מקפת למעלה מגלגלה ותחשיך כל הכדור אין אור בשום מקום בעולם התחתון. וצ"ע אם היא למעלה בגלגלה איך נראה אור הכוכבים שהם בגלגל השמיני ואם ביום אינם נראין מפני אור היום איך נראין בלילה והלא השמש בגלגלה למטה מהם ואור ידידה היה ראוי להאיר דרך גלגלה כי הגלגלי' כלם ספיריים שע"כ נראין הכוכבים דרך ז' רקיעים, עכ"ל.

הקטע הנ"ל הוא מאמצע דברי החוות יאיר, ותחילת דבריו מאריך על ספיקותיו בצורת הגלגלים וסדרם, ובצורת הארץ המוקפת בים אוקיינוס, ובמהלך השמש ביום ובלילה, ועוד. ובקטע המודגש מובאים דבריו לגבי היקף השמש את הארץ במשך היממה, וכן הובאו דברי הרז"ה בר"ה בהקדמה לפירושו לג' השמועות, ומשמע שהבין ברז"ה דס"ל כמ"ד שהשמש מקפת את הארץ בלילה מתחת לארץ ולא מעל גלגלה.

ועכ"פ לא מוזכר בדבריו כלל ענין קו התאריך, וכל מה שמסיק אינו ענין לכך. ועוד, שאי אפשר ללמוד ממנו לענין זה, כיון שמוכח מדבריו שאין ברור לו מהלך הגלגל היומי, וכן בהמשך דבריו שלא הובאו כאן ממשיך להסתפק במקור האור היומי. נמצא דאי אפשר ללמוד כלום מה דעתו לענין קו התאריך ממה שכתב בתוך הקטע המודגש - **"והתירוץ המסולת"**, ואין בזה ראייה שחולק על הרז"ה בענין י"ח השעות. ונראה שהנידון בדבריו הוא רק לגבי ההשפעות הרוחניות המסודרות לפי שעות היממה, האם הם לכל העולם לפי א", או בכל מקום לפי יומו.

נספח ח' - מהלך חדש בבאור דעת הראשונים דלא פליגי על הכוזרי בענין קו התאריך

כתב החזו"א דתשעה חמורי עולם סברי דהיום מתחיל בקצה המזרח. וצ"ע, הרי הרדב"ז כתב דיש מחלוקת היכן קצה המזרח. ועוד, כמה ראשונים כגון הראב"ח והיסו"ע לא איירו כלל בכל היקף הכדור ולא ניתן ללמוד מהם מה דעתם בענין זה, ואף אם סוברים דהיום מתחיל בקצה המזרח מ"מ הוא יותר מצ' מעלות מזרחית לירושלים.

הקושי
בדברי
החזו"א

וידידי הגר"ש אידלמן שליט"א, העלה כיוון חדש בביאור הראשונים.

דהנה טרחו הראשונים לבאר היכן היה מעמד החמה בבריאת העולם באופן שיראה מהיכן התחיל היום ואין התגלגל על פני העולם המיושב. כן עשו הראב"ח והיסו"ע ולתרווייהו היום מתחיל מקצה המזרח, ולתרווייהו העולם המיושב הוא ק"פ מעלות, חצי הכדור, ומרכזו טבור הארץ. עפ"י זה, מבואר היכן התחיל היום הראשון בתליית השמש בששת ימי בראשית, ומכאן ואילך, וכפי שהתחיל להתחדש אז היום, כך מתחדש לעולם היום על פני הישוב בקצה המזרח. לעומתם הרז"ה סובר שקצה המזרח הוא צ' מעלות מירושלים. גם הראב"ד בהשגתו על הרז"ה, כותב דידוע שהימים מתחילים מקצה המזרח. והיינו שכך הוא מטבע העולם כפי שהיה בזמן הבריאה.

היכן
התחיל
היום
בבריאת
העולם

מבואר בפרק ח' מפרקי דרבי אליעזר שסוד העיבור מסרו הקב"ה לאדם הראשון, והוא מסרו לשת בנו וכך עבר מדור לדור. והנה ביארו הראשונים שהסוד שכולל את חשבון המולדות מבוסס על מקום וזמן המולד הראשון, כי בכל מקום יש זמן אחר, בעולם כדורי, וסוד זה על כל פרטיו הגיע למשה רבינו ומסרו לעם ישראל, ועל פי זה אנו מחשבים החודשים והשנים עד היום, ללא שינוי. סוד זה נכתב בגמ' בסוגייתנו והשמועה שבגמ' מגלה לנו לפי הביאור של כל ראשון וראשון, היכן הוא מקום המולד. אכן נחלקו הראשונים בביאור השמועה וממילא יש ג"כ מחלוקת במקום

סוד
העיבור
הוא על פי
קצה
המזרח
בבריאת
העולם

המולדות, אך המשותף בכולם, הוא שקצה המזרח, שכל אחד לשיטתו באר את מקומו, הוא חלק מביאור הסוגיא, והוא חלק מסוד העיבור. וממנו מתחיל הישוב הידוע מבריאת העולם, שכולל את חצי הכדור העליון המיושב.

חידש הכוזרי, שממתן תורה נקבעה ארץ ישראל כהנקודה של מרכז הישוב העליון, וממנה מודדים את קצה המזרח צ' מעלות מזרחה לירושלים, שם מתחילים הימים להתגלגל על פני כל הכדור, ושם מסתיימים, לאחר סיבוב שלם. והנה הראב"ד הביאו והודה לו בכך, ורק בפירוש הסוגיא חלק עליו, כלומר לענין החשבון של סוד העיבור המרומז בסוגיא. ואף בראשונים האחרים שביארו הסוגיא לענין סוד העיבור לא מצינו שחלקו על הכוזרי או רעיונו בענין הימים והשבתות, שנמדדים על פי א"י או ירושלים, ממתן תורה, ללא תלות בסוד העיבור וחשבוננו ומקום קצה המזרח שעליו הוא מבוסס. ולפי זה נוכל לומר, שאעפ"י שמצאנו מחלוקת ראשונים בביאור הסוגיא לענין מקום קצה המזרח ביחס לירושלים, מ"מ לענין השבתות וקו התאריך לא מצאנו מחלוקת מפורשת, ויש מקום לחלק ביניהם כנ"ל, שסוד העיבור ניתן לפי מקום תלית החמה בבריאת העולם, אבל תחילת הימים לענין שאר דיני השבת והמועדים, דהיינו קו התאריך, זה ניתן לכו"ע לפי ירושלים, ממתן תורה כסברת הכוזרי והראב"ד. ולהרז"ה אין נפק"מ בכך, שהרי גם פירוש הסוגיא בנוי על צ' מעלות מירושלים, אבל בדעת הראב"ח והיסו"ע, נחדש, דלענין קו התאריך, טבור הארץ משנה את מקומו הגאוגרפי, [שהיה תחילה לפי צורת כל היבשת, שבתחילה כך הוגדר החצי העליון של הישוב, והיה נפק"מ לענין סוד העיבור ולענין זה לא השתנתה ההגדרה אף אחר מתן תורה], מטבור הארץ אל ירושלים שהיא עתה טבור הארץ הרוחני, ובעקבותיו גם טבור הארץ ההילכתי. ואעפ"י שמבחינה גאוגרפית אין ירושלים במרכז היבשת, מ"מ היא מגדירה בכח, את הראוי להיות מקום החצי העליון, שמזרחו הוא תחילת הימים. עד כאן ביאור הגר"ש אידלמן שליט"א בראשונים.

ומעתה מה שהרדב"ז כתב בהדיא שיש מחלוקת הראשונים בענין קצה המזרח לענין השבתות ולא איירי בתשובתו כלל לענין סוד העיבור, [ואעפ"י שהזכיר את היסו"ע ואותו כבר תרצנו שלא חולק על הגדרת קו החוף כקצה המזרחי, מ"מ בראב"ח אי אפשר לומר כן. ומה שהבין הרדב"ז ביסו"ע אנחנו מבינים בראב"ח, ומה שאנחנו מבינים בראב"ח הבין הרדב"ז ביסו"ע, והוא אפשרי], וא"כ אכתי נשאר מחלוקת במקום קצה המזרח לענין השבתות והתחלפות הימים, י"ל דהוא לפי הדרך הראשונה, שבפשטות נראה בה מחלוקת בין הראשונים, אבל לפי הדרך החדשה, כפי שהבין החזו"א בראשונים [ובזה מבוארים דברי החזו"א במכתב ב' בסוגריים, שהראב"ד העיר על הראב"ח וכו'], אין כלל מחלוקת לענין השבת במיקום קו התאריך.

ונראה להעיר עוד, דהרי גם להראב"ח בקצה המזרח שלו בקו המשווה הוא רק ים ואין שם אפילו אי, ועל כרחך שהמקום שעליו סמך את מקום המולדות הוא מקום

יבשה או אי צפונה יותר בקצה המזרח, שאצלו ג"כ בימי ניסן ותשרי מתחיל היום כמו על קו המשווה. מעתה לפי מה שמבואר בנספח ח' שטבור הארץ במתן תורה נקבע בירושלים, אם נאמר שהתורה קבעה זאת משום שידעה על היבשות והאיים המפוזרים בכל היקף הכדור, ואין שום מקום בעולם שהוא טבור מציאותי, ועל כן נקבע ירושלים כטבור הארץ משום החשיבות של המקום, ומשם נמדד חצי הישוב העליון, שחצי זה מתחיל בקצה המזרח צ' מעלות מזרחית לירושלים, ויחד עם זאת כיון שלא חולקים יבשת, כל המשך היבשת מזרחה יותר מצ' מעלות ג"כ מקדים לירושלים, א"כ שפיר נמצא מקום ביבשת שהוא על קו אורך של מקום המולדות שקבע הראב"ח, שמקדים לירושלים, ואפילו הוא בפלך השביעי, ולא צריך לתקן את חשבון המולדות, ובאמת יתכן והוא אותו מקום שאליו התכוון הראב"ח בתחילה שהוא ביבשת.

ומה שהחזו"א הבין בראב"ד דהשבתות הן יו"כ ולא שבת בראשית, דשבת זו היא בכלל דבריו לעיל שבידוע שהימים מתחילים מן המזרח, וא"כ לא מצאנו לפי החזו"א בדבריו של הראב"ד אפשרות של חילוק בקצה המזרח בין סוד העיבור למקום התחלפות הימים, אין זה קשה, דהראב"ד שהתייחס רק לכוזרי ולרו"ה, אין צריך לחדש שהשתנה לשיטת אלו מקום מרכז הישוב במתן תורה מבריאת העולם, ולשיטתם וכן לשיטת הראב"ד תמיד מרכז הישוב היה ירושלים.

ומה שחילק הראב"ד בין הכוזרי והרו"ה, הוא רק לענין הפירוש בסוגיא. והראב"ד חולק עליהם רק בפירוש הסוגיא, דלדידיה וכו' יצחק בר ברוך בעינן ראיא בא"י ולא במקום אחר בעולם, ונידון זה אינו נוגע לענין השבתות. אכן יחד עם זאת, נשמרת סברת היסוד"ע שאין מחלקים יבשת. ולכן נטפל לחצי העליון, כל מה שמחובר ליבשה שבחצי העליון (אף לדעת הכוזרי עפ"י סברת החזו"א כפי שכתבנו בסוף מענה י"ח). והנפק"מ היא רק בקצה המזרח שמתארך ונמשך למזרח לפי קו החוף של היבשת, או של אי קטן או גדול (כאוסטרליה) שמערבו בתוך החצי העליון. וזה לשון החזו"א סוף סימן ס"ד (מכתב ב') - "דיה לכבודה של ירושלים להשוות את היבשה העליונה אליה וליתן לה צ' מעלות למזרח וצ' מעלות למערב. ואמנם כל האוקינוס והאיים שעליו נשארים מאוחרים לירושלים ע"פ הטבע שהרי הותחל היום בירושלים ויום שלהם מאוחר וכו' והיינו שהזכירו שהתחלת היום מירושלים, אף שלמעשה ההתחלה מקצה המזרח. וכו' ואמנם כל הישוב אשר למזרח ירושלים מקדים מירושלים ונחשב מזרח ירושלים המתקדם בין שהוא נמשך צ' מעלות בין שנמשך יותר מצ' מעלות וכו'".

אין
הראב"ד
חולק על
הכוזרי
והרו"ה
אלא רק
בפירוש
הסוגיא

ועוד הוסיף ידידי הגר"ש אידלמן שליט"א, דנראה לומר, למי שנמצא ביפן ורוצה לחשוש לדעה שאולי יפן מקדימה לקבל שבת לפני ירושלים [כביאור בדברי הראב"ח במענה י"ח, ואולי אף כהיסוד"ע], הרי כפי שנכתב לעיל, צד זה הוא בספק כפי הביאורים בראשונים, הראב"ח והיסוד"ע [דכביאור המובא כאן בנספח לא חולקים

אין לנהוג
ב"פ

הראב"ח והיסו"ע על הכוזרי והרוז"ה], ומאחר שהצד לומר שביפן הוא מאחר לקבל שבת מירושלים, הוא ודאי וברור בשיטות הראשונים דס"ל הכי, הכוזרי והרוז"ה ודעימהם, א"כ לחשוש לעשות שבת ביפן ביום שבת של ירושלים כלומר להקדים שם לירושלים בקבלת שבת הוא רק מספק ספיקא, ועוד שגם בספק הרי למדנו מההולך במדבר שאת השבת עושה בסוף הימים הספקיים ממילא יעשה ביפן שבת רק לאחר שבת של ירושלים וכהרוז"ה והחזו"א.

נספח ט' - רמזים לקו התאריך

ונבוא לציין כמה רמזים לכך שכיוון מערב ממשיך עד י"ח שעות מירושלים, מדקדק בלשונות הפסוקים.

רמזים
מהפסוק
למקום
קצה
המערב

ליעקב אבינו נאמר בריש פרשת ויצא "ופרצת" - כלומר מעבר לגבולות ארץ ישראל (אולי רמז לגלות האחרונה שהתפזרו עם ישראל בכל העולם). "ימה וקדמה וצפונה ונגבה", חזינן דלפני שלש רוחות יש ו' ואילו "ימה" הוא ללא ו' לפניו. ויש לדקדק אמאי נכתב ימה בתחילה דמשו"ה הוא ללא ו' לפניו, דלא כבאברהם אבינו שהתחיל בצפון. או מאידך למה אין ו' רק לפני הרוח האחרונה כבכמה מקומות בתורה. ונראה לומר דבא לרמז דלג' רוחות יש לכל היותר מרחק מירושלים, מרכז ארץ ישראל, ו' שעות, אבל בכיוון ימה הוא השאר, י"ח.

ואי תקשי, ממה שאמר הקב"ה לאברהם אבינו בפרשת לך לך (י"ג י"ד) דהתם רק רוח צפונה היא ללא ו', ובה התחיל. י"ל, דלאברהם אבינו נאמר רק על א"י וגבולותיה, ולא מעבר לזה (ראה שבת קי"ח:), אבל ליעקב שנאמר לו "ופרצת" שפיר נלמד ממנו לענין שנוגע לכל העולם.

ואי תקשי, מאי שייכא הבדל ו' שעות לכיוון צפון או דרום, ועוד, הרי ירושלים אינה באמצע בין קוטב צפון לקוטב דרום. י"ל דהוי דומיא דשיעור מיל, שהוא מרחק הליכה, וניתן לשער בו פרק זמן, ה"ה איפכא, שיעור ו' שעות שהוא זמן, ניתן לשער בו מרחק על פני היקף כדור הארץ, דהוא רבע הסיבוב, רבע ההיקף, וא"כ מקוטב לקוטב, יש פעמיים ו'. וכך ניתן מא"י, אף שארץ ישראל לא באמצע, רק שסכום שני הצדדים הוא פעמיים ו'. ורק עד קוטב צפון נחשב צפון ולא הלאה, וכן לדרום. אבל למזרח ומערב יש סבוב מלא.

רמז נוסף. אברהם אבינו שלח את בני קטורה לארץ בני קדם, חזינן דלצד קדם מוזכר רק ארץ, וא"כ הים לא שייך לצד זה. מאידך צד מערב נקרא ימה, ויש לדקדק אמאי ניתן לו שם זה ולא רק מערב. אלא י"ל דבא ללמד שכל מה שקרוי ים הוא בכלל מערב ובכלל ג"כ איי הים עד המקום שנקרא ארץ כדלעיל. אבל צד מזרח צד קדם קשור רק עם שטח הארץ, עד הים. ועוד נרמז בשם בני קטורה, שהוא מלשון קוטר, כלומר שהלכו מזרחה עד ורק שיעור קוטר שהוא רבע העיגול, וכהר"ל ב"ר פרשה ס"א סקכ"א ששלחם אל ארץ חינוא היינו צין.

עוד רמז
על פסוק
מקום
קצה
המערב

ולשון ספר הכוזרי מאמר שני אות כ' - "וכבר יצאו אנשי קוטר אחד מן השבת קוטר אחר קוטר עד שתשלמנה שמונה עשרה שעות מן העת שהתחילה בו קריאת השבת, עד שתהיה השמש לעמת ראש ארץ ישראל, ותסתלק הקריאה מהיום ההוא ולא ישאר אדם שיקרא היום ההוא שבת, אבל מתחיל בקריאת שם אחר". ובביאור "קול

יהודה" על הכוזרי כתב שם - "מ"מ אנכי הוואה שיש להעמיד גרסתנו ולפרש קוטר על רביע הכדור, כי עיקר הוראת שם קוטר הוא על קו ישר חולק העגולה לב' חצאין והוא עובר על מרכזה, והנה בהיות הכדור נחלק לרבעיו ע"י שני קטרים, האחד מהם נמשך ממזרח למערב, והשני מצפון לדרום ויחודש על ידם ארבע נקודות לד' ראשיהם יצדק אם כן להקרא כל אחד מהם בשם קטר עם כל הנלוה אליו במחיצתו".

רמז נוסף בריש פרשת משפטים, כ"א א' - "ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם", ר"ת והאת"ל בגימ' "אפסי ארץ", רמז כאן על רמז לקו התאריך הנמצא באפסי ארץ. בפס' יש כ"ד אותיות כמנין שעות היממה. בד' התיבות הראשונות יש י"ח אותיות כנגד י"ח שעות שקו התאריך מאחר לירושלים, ובתיבה האחרונה יש ו' אותיות כנגד ו' שעות שקו התאריך מקדים "לפניהם" של יושבי ירושלים.

רמז נוסף מצאתי בתורה פרשת אמור פרק כ"ג פסוק ל"ז - "אלה מועדי ה' אשר תקראו אתם מקראי קדש, להקריב אשה לה' עלה ומנחה זבח ונסכים דבר יום ביומו". ובא לרמז בפס' דמועדי ה' הקבועים לפי ימים הרי דבר ודין כל יום בכל מקום ומקום כפי יומו שם. אכן בתיבת "ביומו" מרומז היום ביחס לירושלים שהיא המרכז הרוחני של עם ישראל ושל כל העולם, דאות מ' מרמז על ירושלים שהיא מרכז, וממנה נמדדים הפרשי השעות כדלקמן, ולפניה אותיות "ביו" בגימ' י"ח לרמז על הקדמה של י"ח שעות של ירושלים מקצה אחד של העולם, ולאחריה אות ו' לרמז על אזור ירושלים של ו' שעות מקצה השני של העולם. ועוד, דמשני צידי האות מ' יש אות ו' דרומז על החצי העליון של הכדור שירושלים היא מרכזו ויש ו' שעות לכל צד, ואותיות "ביו" מרמזות שיש עוד י"ב שעות שמצטרפות לאחד הצדדים, ומסתבר שמצטרפות לו' שעות שאחרי ירושלים כדברי הרמח"ל בספר אדיר במרום שהבאנו בסוף מענה ט"ו. וכן בפסוק יש י"ח תיבות לומר דעוד י"ח שעות יש בעולם מקראי קודש אחר ירושלים מקום הקרבת אשה לה' עלה ומנחה זבח ונסכים.

רמזים מתוך ספר מגיד הרקיע מהדורה ג' נספח ט'

כתיב בפרשת אמור פרק כ"ג פסוק ל"ז - "אלה מועדי ה' אשר תקראו אתם מקראי קדש, להקריב אשה לה' עלה ומנחה זבח ונסכים דבר יום ביומו". ובא לרמז בפס' דמועדי ה' הקבועים לפי ימים הרי דבר ודין כל יום בכל מקום ומקום כפי יומו שם. אכן בתיבת "ביומו" מרומז היום ביחס לירושלים שהיא המרכז הרוחני של עם ישראל ושל כל העולם, דאות מ' מרמז על ירושלים שהיא מרכז, וממנה נמדדים הפרשי השעות כדלקמן, ולפניה אותיות "ביו" בגימ' י"ח לרמז על הקדמה של י"ח שעות של ירושלים מקצה אחד של העולם, ולאחריה אות ו' לרמז על אזור ירושלים של ו' שעות מקצה השני של העולם.

וכן בפסוק יש י"ח תיבות לומר דעור י"ח שעות יש בעולם מקראי קודש אחר ירושלים מקום הקרבת אשה לה' עלה ומנחה זבח ונסכים.

רמז למקום קו התאריך בספר תהילים

פתיחה

הנה פרק י"ט בתהילים - "השמים מספרים", יש בו ט"ו פסוקים. ז' פסוקים ראשונים עוסקים בטבע המאורות והמזלות המשמשים, ובראשם השמש, וכלשון האבן עזרא (שם פס' ה') - "וטעם להזכיר השמש כי הוא גדול מכל גוף, והתנועות העליונות כולם קשורות בו, והוא מוליד הזמן, השנה והשונה, והיום והלילה, והמתכות והצמחים וכל החיים (דומם צומח חי) תלויים בשמש". ויסוד הטבע הוא על מספר שבע כשבעת ימי השבוע, ומערכת השבעה כוכבי שצ"מ חנכ"ל (שהזכיר האב"ע בפס' ג' ע"ש) שבשמים, הוא מקום כל הכוכבים, והטבע תחת השפעתם, ושבחם ושבח השמש שבמרכזם (אמצע שצ"מ חנכ"ל) מתואר בשבעת הפסוקים הראשונים והוא כנגד דצ"ח (דומם צומח חי).

ובשמונת הפסוקים הבאים, הוא מתאר את שבח המדבר, ובראשם עם ישראל מקבלי התורה. [ואולי כפי החלוקה של פרק זה כך נקבעו שתי הברכות שלפני קריאת שמע, ברכת יוצר אור כנגד תחילת המזמור, וברכת אהבה רבה כנגד החלק השני של המזמור]. וידוע שמספר שמונה הוא סמל על מעל הטבע, והתורה מרימה את שומריה ועוסקיה מעל השמים ומעל המזלות. והנה בפס' ז' שהוא סוף סיפור הטבע, תיכף לתחילת סיפור כבוד התורה, מרומז הקשר בין התורה ומצוותיה הקשורות בזמן, שבת ומועדים, למהלך היומי, ע"י מקום תחילת היום הטבעי ומנינו בשבוע ובחודש עפ"י התורה, כי עפ"י המציאות, אין הגדרה רק הסכמי, ורק בתורה נמצא את האמת היכן מקום זה שהוא תחילת המזרח וסוף המערב, כי רק בה יש נפקא מינה המכריעה בין מות לחיים.

הקדמה

ונקדים תחילה בבאור הפסוקים הראשונים והשתייכותם לעניננו. כתבו המפרשים שתחילת המזמור הוא שבח להקב"ה שמשבחים בני האדם בראיית מהלך הכוכבים במסילתם בקביעות ובהתמדה ללא שינוי או הפסק ח"ו, ומתוך שנשאו מרום עיניהם (ישע"י מ') והגיעו להתפעלות מכח המניע והמסובב, מספרים שבח הבורא. ויתכן שהשמים הכוונה לעולמות המלאכים וכסא הכבוד ומשמרות שבהם, שהם שרים ומשבחים ומספרים שבח וכבוד ה' שרואים שם, אבל הרקיע שבו הכוכבים והשמש והירח הם אלו שנראים לבני אדם, ומשפיעים עליו ומוזילים עליו גזרות עליון, שהם

מעשה ידיו, וברקיע ניתן ליודעי בינה להבחין ולהתבונן בפועל ה' העתיד. וכל זה ליודעי מהלך השמש והירח ושאר הכוכבים וחשבונותיהם ותקופותיהם, ומיום ליום חוזרת קביעות מהלכם הפרטית, וכפי שידוע בספרים (רמב"ם קדוה"ח פ"א ה"ג), שהתקבצו הידיעות ברבות הימים והשנים והחקירות והמסקנות ע"י אסיפת המדידות מיום ליום, ודור לדור מסר אומר, ומלילה ללילה חזרו ומדרו מקומות הכוכבים אחד ביחס לשני, וחוו הרואים בכוכבים את התנועות וירדו לדעת מסילותם. ואף שאין הכוכבים עצמם אומרים דבר ולא נשמע מהם קול מלמד, מ"מ מתוך הצפיה בהם בהמשך הזמן, למדו מהם הליכותם. [ובזה רמז ולימוד, לרכישת ידיעות מוסר והתנהגות, מתוך התבוננות בהליכות והנהגות רבותינו, אף שלא נשמע מהם שיחות מוסר או דברי תוכחה].

והנה אור השמש מאיר על הארץ, וכידוע רק חצי הכדור מואר, וחציו חשוך, וכל הזמן מתחלף האזור המואר והחשוך, והקו העגול המבדיל בין שני האזורים, סובב בכל הארץ בעיגול שלם, כחוצה הכדור לשנים, וזהו ככל הארץ יצא קום, שהקו ניכר גם במקומות שאינם מיושבים, ובאוקיינוסים. אבל האזור המיושב, שהיה ידוע בזמן הקדום, באלפים של תורה, לא היה יותר מחצי הכדור העליון, ק"פ מעלות ממזרח למערב, כדכתבו הראשונים, וכשהשטח לא שלם ככל הכדור, הרי יש לו קצוות, ויושבי תבל, נמצאים בין שני קצותיו שממזרח וממערב, וכן לצפון ולדרום כתבו הראשונים (הראב"ח ריש ספר העיבור) שהישוב התפשט, בשבעה האקלימים שלו, עד קו רוחב 66 צפונה, ועד 16 דרומה לקו המשווה, ונמצא שהישוב יש לו ד' כנפות וצדדים, צפון - קו רוחב 66 צפוני, דרום - קו רוחב 16 דרומי, מזרח - קו אורך מקוטב לקוטב, היכן שיהיה (ולקמן ידובר בזה) קצה המזרח, קצה היבשת, וכן למערב - ע"י קו אורך שעובר לערך בסוף היבשת באוקיינוס. וזהו בקצה תבל מליהם, שבני אדם יושבי תבל, האזור המיושב (כמבואר באבן עזרא), הם המדברים בענייני מהלכי הכוכבים וחשבונותיהם, בכל קצווי הישוב והתבל, כגון חכמי יון ופרס והודו, וכל אומה ואומה, מתוך נסיונם והתבוננותם, מבלי קבלות של נביאים, [מה שאין כן הידיעות שיש לעם ישראל ע"י הנביאים מבני יששכר יודעי בינה לעיתים, (כדכתב הרמב"ם קדוה"ח סוף פ"ז), ולזה ירמזו הפוסקים בחצי השני של הפרק].

והנה השמש הוא המאיר את כל שאר השבעת הכוכבים שצ"מ חנכ"ל, ואורו יהל בהם, ומכח אור זה הפוגע בהם וחוזר אלינו, הם ניכרים לנו, ויתכן שזהו הפירוש של - לשמש, כלומר ע"י השמש שם אהל - אור יהל בהם, וכמדומה שזהו הפירוש בתרגום - "לשמשא שְׁנֵי מִשְׁרָי זיהרא בהון". והעירוני דכן הוא ברש"י שבת פ"ח. ד"ה יקח, וז"ל - "לשון אחר, את האהל לשון בהלו נרו (איוב כ"ט) והוא היה קירון אור פניו". והנה השמש זורח מידי יום מתוך חופתו - נרתיקו, יוצא מחלון של אותו יום, ישיש כדרכו ללא לאות באורח הקבוע לו, כמידת מהלכו ביום זה, כן מידת מהלכו בכל יום ויום (כדברי הרמב"ם קדוה"ח פ"א ה"ג), לא משתנה מסיבות חיצוניות, ולא ע"י

תנועת בני אדם על פני הארץ, (כפי שכתב הרמב"ם, קדוה"ח פ"ו ה"ב), שאורך היום הוא כ"ד שעות, ונוצר ע"י סיבוב השמש סביב הארץ ממקום מסוים עד שתגיע בדיוק לאותו מקום, ועל כן לא יתכן למנות הימים בקביעות ע"י מי שהולך ממקום למקום, כגון ממזרח למערב, דע"י כך מתארך היום, שהרי מתרחק מהשמש, או כגון ממערב למזרח, כגון שהולך ביום 450 ק"מ למזרח, דע"י כך מתקצר היום ברבע שעה, כיון שהולך לקראת השמש הבאה ממזרח. וממילא מתחייב מקום בו מתחלף היום, כדי שמי שכן הולך ממזרח למערב או להיפך, יתקן ע"י כך את מנין הימים שלו. שאם לא כן, הרי אם יסובב את העולם סיבוב שלם כל שלשה חדשים, הרי בסוף השנה, לאחר י"ב חודש, נמצא ר"ה שלו בהפרש ד' ימים מר"ה של כל אדם שנשאר במקומו, ונמצא דהחודש שלו לא בהתחדשות הירח, ולא מתקיים בר"ה בכסה ליום חגנו, וכן שאר המועדים מחוייב שיהיו לפי התאריך בחודש, לפי מצבו של הירח הגלגל וקטן. וכן חשבונות מהלכי השמש והירח, מחוייבים לחשב לפי ימים של כ"ד שעות, (כמו שכתב הרמב"ם ריש פ"ב) ולא לפי חשבוננו של ההולך ממערב למזרח או להיפך. ומחמת שימי החודש צריך שיהיו לפי מקום קבוע, הוא הדין ימי השבת, ולא לפי ההולך ממקום למקום לפי מנינו, דאל"כ, נמצא שלאחד יפול ר"ה שלו ביום אחד ולהולך יפול ביום אחר, ונמצאת השנה שונה לכל אחד, שהרי כידוע כללי הדחיות של ר"ה הן לפי היום בשבוע בו יפול א' תשרי. נמצא שמחוייב החשבון לפי ימים של כ"ד שעות התלויים רק במהלך השמש היומי בגלגל היומי עם מהלכה העצמי בגלגלה, ותו לא, כפי המחושב לפי מקום אחד, איזה שנבחר, ולא שישתנה מזמן לזמן. וזהו שאומר פס' ז', מקצה השמים מוצאו, ותקופתו וסבובו עד קצותם, עד אותו קצה, שם תם סיבובו, מלשון תקופת השנה שהוא סיבוב שלם, זהו היום שדובר בו למעלה. [וממילא אי אפשר לומר שכל אחד ימנה את ימי השבוע לפי מהלכו על פני כדור הארץ, כפי שרצו לומר בדעת הרדב"ז (ח"א סי' ע"ו), אלא באמת אין הרדב"ז דן בזה כלל, אלא רק בהבדלי תחילת השבתות בין מקום למקום, אבל בודאי בכל מקום יש מנין קבוע אחד של השבתות לאזרחים בו הקבועים ולאזרחים הבאים ושבים].

ומעתה צריכים אנחנו לתת דעת היכן הוא הקצה, שבו מתחלף היום להולכים ממקום למקום, שם הוא קצה המזרח להולכים מזרחה, ושם הוא קצה המערב להולכים מערבה. והנה הרז"ה נתן לנו הוראה וגילוי בסוגית הגמ' על מקום זה, והרי ידוע דלית מידי דלא רמיזי באורייתא, וכמו שמצינו שנרמז דברים בתורה, בנביאים ובכתובים, אף לזה מצאנו רמז בפרק זה, ואף בפס' הנ"ל, פס' ז', המורה על חיוב קו התאריך.

הרמז

והנה דעת הרז"ה דמקום קן התאריך הוא ו' שעות מזרחה מירושלים והוא כמו כן י"ח שעות מערבה לירושלים.

רמז לכך נמצא בפסוק ז' - "מִקְצֵה הַשָּׁמַיִם מוֹצֵאוֹ וְתִקּוּפָתוֹ עַל קִצְתָּם".

ופירושו, "מִקְצֵה" העולם, בין בארץ בין בשמים, שהשמש מעל ראשי קצה המזרח, והיינו שהיא בקצה "השמים" הסובבים את הארץ, "מוצאו", כלומר והיכן מוצאו הוא, מוצא ו', היינו רחוק מירושלים ו' שעות. ועוד נרמז - "מִקְצֵה הַשָּׁמַיִם מוֹצֵאוֹ" בגימ' "לפני ירושלים" עה"כ, "ו'", היינו ו' שעות לפני ירושלים, שם קצה השמים.

"וְתִקּוּפָתוֹ עַל", סיבוב החמה עד שמגיע שוב לאותו קצה ותם הסיבוב היומי, הוא אחר ג' פעמים ו' שעות בהפרש שוה ביניהם, בין ירושלים לקצה המערב של הישוב ו' שעות, ומשם עד טבור הים עוד ו' שעות, ומשם לקצה המזרח עוד ו' שעות, דהיינו רבע עיגול בין כל זוג מקומות סמוכים. ונרמז הפרש שוה זה, ע"י שתי אותיות שיש בין הו' הראשון לשני ובין השני לשלישי, ואין יותר ואו"ן בתיבות אלו - "וְתִקּוּפָתוֹ עַל".

האותיות שנשארו בשתי תיבות אלו אחר שלקחנו את ג' האווי"ן, הן ת"ק פ"ת ע"ל, והן בגימ' בס"ה תתר"פ לרמז על האווי"ן שהן שעות שיש בכל אחת תתר"פ חלקים.

ולחזק את הענין של ו' וי"ח שעות נוסיף עוד רמז. דהנה מנין התיבות הנ"ל הוא ו', ויש בהם סך ו' ואווי"ן. וכשנמנה י"ח אותיות מהאות הראשונה של התיבה הראשונה נגיע לאות ו', וכמו כן כשנמנה י"ח אותיות מהאות האחרונה של התיבה הששית לאחר נגיע ג"כ לאות ו'. הרי לך חיזוק והדגשה על ו' וי"ח שעות. [ועוד נרמז בשש התיבות הללו, על ו' שעות שהן רבע היום, והרי יש כידוע כ"ח רבעי יום במשך השבוע, והוא כמנין האותיות בשש תיבות אלו]. כלומר מס' האותיות כפול מספר התיבות נותן את מספר השעות בשבוע. [ומספר כ"ח האותיות מרמז ג"כ על מחזור החמה].

(וכמו כן בפסוק "השמים מספרים וכו' הרקיע", כשנספור י"ח אותיות מהאות הראשונה, או מהאות האחרונה לאחר, נגיע לאות ו', שוב לרמז על י"ח ו' שעות. וכמו כן התיבה הי"ח מתחילת המזמור היא "יחוה", והנה תחילתה אותיות י"ח, ו', שוב לרמז כנ"ל.)

ומה שהשעות נמדדות מירושלים, מרומז בתיבה - "קִצְתָּם", שהיא בגימ' - "מירושלים". ובזה יש ג"כ רמז שהתאריך מיוסד על מנין השעות שמירושלים ולא ממקום אחר, כגון טבור הארץ.

עוד מרמז ענין קו התאריך בתיבה "קָצוֹתָם" בגימ' "התאריך", וכשנוסיף לזה את ג' האותיות הקודמות לתיבה זו, שהן ו' שבסוף "ותקופתו", ואותיות ע"ל, שהן בס"ה גימ' ק"ו, הרי לך - ו' עַל קָצוֹתָם" בגימ' "קו התאריך", למימר, שבתקופת השמש עד קצות"ם, ששם קצו"ת העולם ת"ם, בין ממזרח בין ממערב, שם הוא קו התאריך.

וכן גימ' של י' האותיות הרצופות - "קָצָה הַשְּׁמַיִם מו" - הוא "התאריך", הנמצא בקצה השמים, "מו" שעות "מירושלים". ותחילת וסוף י' אותיות אלו הוא אותיות ק"ו, למימר דאיירי בקו התאריך. וחיבור התיבות הוא ע"י אותיות ה"ה מ"מ, שהם בס"ה בגימ' צ', והיינו צ' מעלות מירושלים. וכמו כן - "צ' מעלות" בגימ' - "מירושלים", וכנ"ל דמתייחס לק"ו "התאריך".

(ואף שהמילה תאריך אין מקורה בלשון הקודש, מ"מ ידע דוד המלך ברוח קודשו שעתידים ישראל בדורות האחרונים להשתמש במילה זו, על כן רמז ברוח קודשו את הרמז בפסוק על פי זה. א"נ, נתן הקב"ה בלב המדברים בדורות האחרונים להשתמש במילה זו, עד שנוצר השימוש בה לעניננו, והיא כבר בנויה באופן שנרמז בפסוק).

לסכום

א. שיעור איחור י"ח שעות בין ירושלים למקום המערבי ביותר, מפורש בכוזרי, בבעל המאור ובתשב"ץ. בשאר הראשונים לא מצאנו בהדיא שיעור זה ולא שיעור אחר ואף לא התנגדות והסתייגות משיעור י"ח שעות (ובדעת הראב"ח צ"ע, אך עכ"פ אין מקור לשיעור של י"ב שעות).

ב. מתוך דיוק דברי הראב"ד החולק על הרז"ה בפירוש הסוגיא, כמבואר בספרו "כתוב שם", משמע שמסכים לרז"ה במקום פגישת תחילת הימים וסוף הימים. כמבואר בנספח א.

ג. גם היסוד עולם חולק על הרז"ה בפירוש הסוגיא, אבל מטעמים אחרים, ומ"מ כל קושיותיו ניתן ליישב כמבואר בנספח ג'. ולמעשה ניתן להשוות דעתו כהרז"ה כמבואר במענה לטענה י"ח.

ד. הרדב"ז שמביא מחלוקת היכן קצה המזרח, בין הכוזרי והיסור"ע, אינו כותב בהדיא מה המחלוקת. ובפשיטות, שורש המחלוקת הוא נובע מהמקום שממנו מודדים ו' שעות לקצה המזרח. להכוזרי והרז"ה ועוד ראשונים וכן נקטינן - מירושלים, ולהיסוד עולם ולהראב"ח מטבור הארץ שהוא אמצע הישוב.

ה. בהחלט אי אפשר לקשר מחלוקת זו, למחלוקת בקצה המערב אם הוא מערבי לירושלים י"ח שעות או י"ב שעות.

ו. גם פירוש הראב"ד לסוגיא שמבוסס על אפשרות ראיית הירח הראשון שעה לפני שקיעה, אינו מציאותי, ואף על הרז"ה הקשו אחרונים כשכתב שאפשר לראות אחרי כ"ד שעות מהמולד, בחלק אחד קודם השקיעה, כ"ש שיקשו על הראב"ד.

ז. שיטת הראב"ד ושיטת רש"י מיוסדת על אפשרות ראייה אחר ו' שעות מהמולד האמיתי, ואינה מתאימה למציאות הידועה לנו, ונסתרת מחשבונות הראייה של הרמב"ם הלכות קדוש החודש.

ח. פירושי התשב"ץ והראב"ח על הסוגיא מיוסדים על מקום המולדות בקצה המזרח ואף זה לא קיי"ל הכי ולא כנהוג בימינו, והוא דלא כרוב הראשונים.

ט. פירוש הרז"ה הוא הקרוב ביותר למציאות, והכי קיי"ל ונהוג בימינו.

י. אף אם נסבור שיש מחלוקת בפירוש הסוגיא, מ"מ ביסוד של י"ח שעות אין שום הכרח לפרש ברוב הראשונים שחולקים על כך, וכדי לא לאפושי במחלוקת אפשר לפרשם בפשטות כהרז"ה. וזה העיקר שאנו באים לדלות מהסוגיא, להלכה.

יא. גם אם נציג מחלוקת בין הרז"ה ודעימיה לבין הראב"ח והיסוד עולם, בודאי יש לנקוט להלכה כהרז"ה ודעימיה שהם מעמודי הפוסקים וההלכה המקובלים.

יב. יסוד הפירוש לסוגיא בנוסף ל"ח שעות, הוא הפלך הרביעי, כלומר מול ירושלים, ושם נמצא מקום כזה בים סמוך לשפת היבשה שמאחר י"ח שעות לירושלים, ודי לנו בזה ואין לנו ענין ולא קושיא משאר מקומות צפוניים או דרומיים, ולא נדרש בכל קווי הרוחב מקום שמאחר לירושלים י"ח שעות, ובכוונה נקט הרז"ה את פירושו דווקא על הפלך הרביעי.

יג. וכמו כן, אין מקום בעולם שמאחר יותר מ"ח שעות כמשתמע מפירוש הרז"ה לסוגיא, דזהו היסוד למולד זקן בחצות היום ולא מאוחר יותר. [וע"כ איירי בימים השווים דיש ו' שעות מחצות עד השקיעה לכל אורך קיי האורך, וכפי החשבון הממוצע של המולדות, דאי לאו הכי אף אם היתה היבשת נגמרת מקוטב לקוטב בקו צ' מעלות, היו בשאר ימות השנה מקומות שמאחרים את כניסת היום בעוד שעות]. ממילא מוכרח רוב אוסטרליה להגרר אחר מיעוטה, ולהקדים את כניסת היום לירושלים, מאחר דנקטינן כסברא הפשוטה שלא מחלקין יבשת.

יד. כל התולה את פי' הרז"ה בידיעתו את הגאוגרפיה העולמית עפ"י מפות הגויים שבזמנו, כאילו תולה בוקי סריקי בדברי הראשונים. דמלבד שבזמנו היו מפות שונות ואין הוכחה לאחת מהן על נכונותה, פשוט שבפי' סוגיא שמקורה עתיק, לא הסתמכו על חכמת הגויים, שלוקה ג"כ בראיות שיש בהם דופי (ראה לשון הרמב"ם קדוה"ח סוף פי"ז), אלא על קבלות ודעת תורה צרופה.

טו. מאחר שיש לנו דעה מפורשת בענין קו התאריך התורתי שמקורו בסוגיא בגמרא ובפירוש הראשונים, לא יתכן בשום אופן להתעלם מכך, ולסמוך על סברות של אחרונים החולקות על כך, בלי להסתמך על ראשונים אחרים שינקטו במפורש כמותם, ובודאי לא על קו התאריך של הגויים. וכ"ש שמדובר בנושא חמור של שמירת השבת בחיוב סקילה.

טז. ולמעשה זו הדעה העיקרית, והרוצה להחמיר, יחמיר את שאר הדעות, כשלא נוגע לפיקוח נפש. וראה עוד דברי הגר"ש אידלמן שליט"א בסוף נספח ח'.

מפת האוקיינוס המזרחי

203.5 180 113.5 90 טבור הארץ-23.5 0 קו אורך ירושלים

רשימת איים שמדרום מערב לקוריאה הדרומית ומרחקם מירושלים

שם המקום	קו אורך מגריניץ' למזרח	קו רוחב
ירושלים - הכותל המערבי	35.2347	31.7767
קו התאריך צ' מע' מזרחה לירושל'	125.2347	
אי - SOHEUGSAN	125.135	34.08
אי - MANJAE	125.476	34.207
אי - SANTAI-DO	125.297	34.407
אי - HONG-DO	125.1894	34.677
אי - SANGLASAN	125.434	34.655

